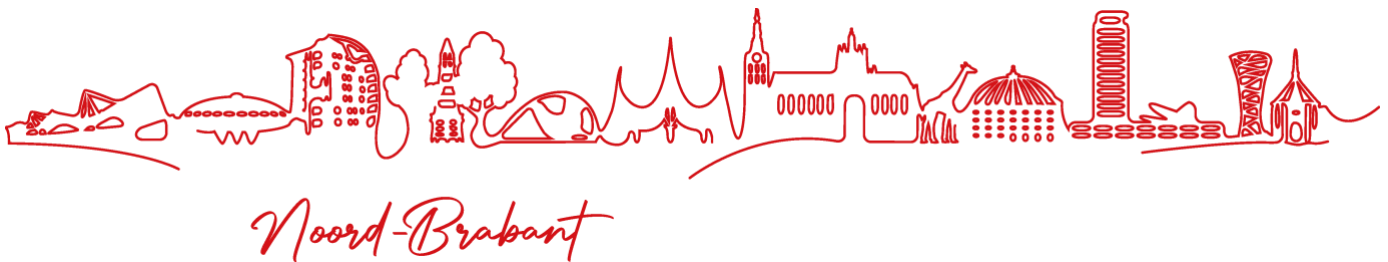

Imago, algemeen belang of artistieke ontwikkeling?

Een analyse naar de verschillen in legitimeringswaarden voor de inzet op internationalisering van de cultuursector door BrabantStad en de veertien andere culturele stedelijke regio's.

Megan Hendriks

Radboud Universiteit Nijmegen

Faculteit der Letteren

Masterscriptie Kunst- en Cultuurwetenschappen

Specialisatie Kunstbeleid en Kunstbedrijf

Scriptiebegeleider: dr. M.A. van den Haak

Tweede lezer: dr. S.W. Gusman

17 juni 2021

Afbeelding voorblad: Provincie Noord-Brabant. (2021) *Skyline Noord-Brabant – rood*, twaalf culturele en architectonische iconen uit de vier grote Brabantse steden Breda, Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg, [Grafische illustratie]. <https://www.skylinebrabant.nl>

Samenvatting

Het Nederlands nationale cultuurbeleid zet al langere tijd in op de internationalisering van de cultuursector, onder meer door het nationale beleidskader en het internationaal cultuurbeleid (ICB). In de beleidsperiode 2021-2024 is wederom het belang voor internationalisering voor de cultuursector benadrukt. Internationalisering komt in het cultuurbeleid 2021-2024 tot uiting in een van de vijf centrale thema's. Deze vijf thema's sluiten aan bij de doelstellingen die door de Raad voor Cultuur zijn geformuleerd. De verwezenlijking van deze doelstellingen is van essentieel belang voor een bloeiend en toekomstbestendig cultureel leven. De Raad voor Cultuur constateerde namelijk dat het oorspronkelijke cultuurbestel steeds minder deed waarvoor het bedoeld was. Om ervoor te zorgen dat het cultuurbestel bij de tijd blijft en het aanbod aantrekkelijk blijft voor de gehele bevolking is ervoor gekozen om regioprofielen te introduceren. Samenwerkende gemeentes en provincies, ofwel stedelijke regio's, is gevraagd om gezamenlijk een profiel op te stellen waarin zij hun visie op kunst en cultuur in de regio beschrijven, die uiteindelijk bijdraagt aan de inrichting van het nationale cultuurbeleid. Hierdoor is er sprake van regionalisering in het cultuurbeleid.

Aangezien de regioprofielen uiteindelijk een bijdrage leveren aan het nationale cultuurbeleid is het de vraag hoe bepaalde onderwerpen, die al enige tijd aangepakt worden op nationaal niveau, op regionaal niveau worden aangepakt. Met name het onderwerp internationalisering, die in het nationale cultuurbeleid terugkomt onder het thema 'cultuur is grenzeloos', is hierbij een punt van interesse. Het lijkt om een paradox te gaan: het gelijktijdig plaatsvinden van regionalisering en internationalisering in de cultuursector. Met name in het regioprofiel van BrabantStad is er een duidelijke programmalijn gewijd aan internationalisering, in tegenstelling tot de veertien andere ingediende regioprofielen. In deze scriptie is er dan ook een verklaring gezocht voor het gelijktijdig voorkomen van regionalisering en internationalisering en de waarden waarmee de stedelijke regio's de inzet op internationalisering in hun regioprofielen legitimeren. BrabantStad is hierbij vergeleken met de veertien andere stedelijke regio's.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Hoofdstuk 1. Richting glocalisering	11
1.1 <i>'Cultuur is grenzeloos'</i>	11
1.2 <i>Processen en trends in de samenleving</i>	14
1.2.1 Regionalisering	14
1.2.2 Globalisering	15
1.2.3 Lokalisering	17
1.3 <i>Glocalisering</i>	18
Hoofdstuk 2. De waardenregimetheorie van Boltanski & Thévenot	22
2.1 <i>Het geïnspireerde regime</i>	23
2.2 <i>Het huiselijke regime</i>	24
2.3 <i>Het roemregime</i>	25
2.4 <i>Het civiele regime</i>	25
2.5 <i>Het marktregime</i>	26
2.6 <i>Het industriële regime</i>	26
2.7 <i>Het projectstadregime</i>	27
Hoofdstuk 3. Methodologie	29
Hoofdstuk 4. Een verkenning van internationalisering in veertien regioprofielen	32
4.1 <i>Glocalisering in de veertien regioprofielen</i>	32
4.2 <i>De waardenregimes in de veertien regioprofielen</i>	36
Hoofdstuk 5. Stedelijke regio BrabantStad	48
5.1 <i>Over BrabantStad</i>	48
5.2 <i>Over BrabantStad maakt het: Een innovatieve culturele regio als geen ander</i>	50
5.3 <i>Over de programmalijn Internationalisering</i>	51
5.4 <i>Glocalisering in BrabantStad</i>	53
5.5 <i>De waardenregimes in BrabantStad</i>	54

Hoofdstuk 6. Conclusie	62
6.1 <i>Conclusie</i>	63
6.2 <i>Discussie</i>	66
6.3 <i>Reflectie</i>	68
6.4 <i>Aanbevelingen</i>	69
Bibliografie	70
Bijlage: “CTRL-F-onderzoek” regioprofielen (m.u.v. BrabantStad)	75

Inleiding

“OCW steunt internationalisering BrabantStad”, een opvallende mededeling op verschillende internetbronnen. Naar verluidt ontvangt de stedelijke regio BrabantStad een behoorlijk geldbedrag van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) voor de proeftuin Internationalisering. Deze proeftuin zou culturele vernieuwing in de regio moeten gaan stimuleren. Nu is het bedrag dat door het ministerie van OCW is vrijgemaakt juist bestemd om verder onderzoek naar samenwerking in de regio te ondersteunen.

Internationalisering als onderzoeksthema gebruiken om samenwerking in de regio te stimuleren klinkt nogal merkwaardig, aangezien internationalisering op zichzelf het stimuleren van samenwerkingen over landsgrenzen heen betekent.

In de aanloop naar de beleidsperiode 2021-2024 zijn er door het kabinet, het ministerie van OCW en de Raad voor Cultuur (RvC) uitwerkingen gemaakt voor en verkenningen gedaan naar een herziening van het cultuurbestel. Het Rijkscultuurbestel bestaat in zijn huidige vorm al ruim 25 jaar, maar de samenstelling en interesses van de bevolking zijn in de afgelopen kwart eeuw veranderd - denk bijvoorbeeld aan meer mensen met verschillende culturele achtergronden, minder jongeren, meer ouderen en een groei van steden - waardoor het cultuurbestel toe is aan vernieuwing (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2019c). Bovendien heeft de RvC ook geconstateerd dat het huidige bestel steeds minder doet waarvoor het is bedoeld: “randvoorwaarden creëren voor een bloeiend cultureel leven” (Raad voor Cultuur, 2017b).

Tijdens de herziening van het Rijkscultuurbestel, die een rol speelde bij de voorbereiding van de beleidsperiode 2021-2024, is er een nieuw fenomeen toegevoegd aan het cultuurbestel: regioprofielen. Hiermee heeft het kabinet het advies van de RvC, uit de verkenning ‘Cultuur voor stad, land en regio: De rol van stedelijke regio’s in het cultuurbestel’ (2017a), opgevolgd. De nieuwe toekomstige beleidsperioden zouden vanaf nu in overleg met steden en provincies moeten worden voorbereid om te zorgen dat het cultuurbestel “bij de tijd blijft en het aanbod aantrekkelijk blijft voor de gehele bevolking” (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018a, p. 23). Het betrekken van de steden en provincies is belangrijk, omdat zij investeren in cultuur: “ze bieden ruimte aan nieuwe generaties door werkplaatsen, ateliers en platformen beschikbaar te stellen, hebben zicht op de regionale culturele, sociale en maatschappelijke context en hebben kennis over de kansen en uitdagingen op stedelijk en regionaal niveau” (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018b, p. 1). Het blijkt dat zowel het Rijk, de RvC als de regionale overheden meer afstemming en samenwerking wensen tussen de verschillende bestuurlijke niveaus.

Vervolgens heeft het kabinet samenwerkende gemeenten en provincies, ofwel stedelijke regio's, uitgenodigd "om, zo veel mogelijk samen met het culturele veld, regioprofielen op te stellen waarin zij hun gezamenlijke visie op kunst en cultuur in de regio beschrijven, de uitdagingen die zij gezamenlijk zien en willen oppakken, de wijze waarop het rijksbeleid, lokaal beleid en regionale samenwerking kunnen bijdragen aan oplossingen voor deze uitdagingen en de wijze waarop een en ander bijdraagt aan het landelijk cultuurbeleid" (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018b, p. 1). Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een indiening van vijftien diverse regioprofielen, die een rol zijn gaan spelen bij de voorbereiding van de beleidsperiode 2021-2024. De stedelijke regio's en hun regionale profielen hebben onder andere de volgende rollen bij de voorbereiding van een nieuwe beleidsperiode:

1. "De profielen zijn onderdeel van de gezamenlijke adviesaanvraag aan de Raad voor Cultuur over het stelsel 2021-2024.
2. De profielen zijn inbreng voor de minister van OCW voor het opstellen van de regeling basisinfrastructuur 2021-2024, inbegrepen de opdracht aan de zes rijkscultuurfondsen.
3. De profielen kunnen voorstellen bevatten voor thematische samenwerking in aanloop naar de periode 2021-2024 in de vorm van proeftuinen.
4. De profielen bevatten aanknopingspunten voor thematische samenwerking voor de periode 2021-2024 op onder andere de thema's cultuureducatie, cultuurparticipatie, internationalisering, vernieuwing van aanbod, genres en werkwijze, talentontwikkeling en de leefomgeving" (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018b, p. 2).

Het komt erop neer dat de stedelijke regio's, door de herziening van het cultuurbestel, steeds belangrijker worden voor de inrichting van het nationale cultuurbeleid. Er zou gesproken kunnen worden van regionalisering in het nationale cultuurbeleid. Echter, regionalisering is niet de enige trend die waar te nemen is in het nationale cultuurbeleid. Het nationale cultuurbeleid zet al langere tijd in op internationalisering, onder meer door het nationale beleidskader en het internationaal cultuurbeleid (ICB). In het nationale beleidskader 2021-2024 komt internationalisering wederom tot uiting in één van de vijf centrale thema's uit het cultuurbeleid, namelijk in het thema 'cultuur is grenzeloos'. De vijf thema's: cultuur maakt nieuwsgierig, ruimte voor nieuwe makers en cultuur, een leefomgeving met karakter, cultuur is grenzeloos en een sterke culturele sector, sluiten aan bij de door de RvC geformuleerde doelstellingen van cultuurbeleid in zijn verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio: De rol van stedelijke regio's in het cultuurbestel' (2017a). Deze

doelstellingen vloeien voort uit de intrinsieke waarden van cultuur en verwezenlijking van de doelstellingen is van essentieel belang voor een bloeiend en toekomstbestendig cultureel leven (Raad voor Cultuur, 2019, p. 18). Daarnaast is er het ICB waarmee de Rijksoverheid internationale culturele samenwerking en uitwisseling wil versterken. Deze internationale interacties moeten een drijvende kracht zijn voor artistieke en professionele ontwikkeling, voor sterkere internationale relaties en voor het bereiken van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen. Het ICB wordt uitgevoerd door DutchCulture als partner van de Nederlandse overheid (De Graaff & Brak, 2020).

Door middel van het nationale beleidskader en het ICB wordt er op nationaal niveau gewerkt aan internationalisering van de cultuursector, maar nu het belang van de stedelijke regio's in het nationale cultuurbeleid ook steeds groter wordt, wordt er, zoals aangegeven in 'Uitgangspunten van het Cultuurbeleid 2021-2024' (2019) onder het thema 'cultuur is grenzeloos', ook gehecht aan internationale samenwerking en internationalisering vanuit de regio (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2019b, p. 15). Hierdoor is in de vijftien ingediende regioprofielen een tendens van internationalisering waar te nemen. Vooral in het regioprofiel van de stedelijke regio BrabantStad is er een overduidelijke aandacht voor de internationalisering van de Brabantse cultuursector. In dit regioprofiel is één van de vier programmaliijnen specifiek gewijd aan internationalisering en daar bovenop hebben ze internationalisering ook als uitgangspunt genomen voor de inrichting van een culturele proeftuin.

Het is paradoxaal dat zowel regionalisering als internationalisering hier tegelijkertijd binnen de cultuursector plaatsvindt en dit maakt het interessant om internationalisering op regionaal niveau te onderzoeken. Bovendien is de gang van zaken omtrent internationalisering een relevant vraagstuk in de huidige vorm van onze samenleving. Zo is door de coronacrisis de fysieke mogelijkheid tot internationale culturele samenwerkingen en uitwisseling beperkt geweest door onder andere een inreisverbod voor personen met een nationaliteit van een niet-EU-land en diverse andere maatregelen. Hierdoor heeft veel contact met het buitenland een verschuiving gemaakt van offline naar online. Door deze ontwikkelingen die plaatsvinden in onze huidige samenleving pleiten sommige personen¹ uit het culturele veld juist voor een grotere focus op het nationale en lokale. Dit is uiteraard tegenstrijdig met de voortdurende én vergrotende focus op het internationale.

Hoewel er naar het internationale aspect in het nationale cultuurbeleid en met name naar het ICB al veelvuldig onderzoek is gedaan, is er nog maar weinig tot geen onderzoek gedaan

¹ Onder andere Charles Esche, directeur van het Van Abbemuseum in Eindhoven, en Meta Knol, directeur van museum De Lakenhal in Leiden, in het artikel 'Zullen de kunsten na de coronacrisis meer lokaal geworteld zijn?' (Burghoorn, 2020).

naar het internationale aspect in het tamelijk nieuwe fenomeen van regioprofielen. Wat voornamelijk interessant is als het gaat om internationalisering in de regioprofielen, is de mate van uitwerking en aandacht voor dit onderwerp per regioprofiel. Zo bleek eerder al dat internationalisering in het regioprofiel van BrabantStad uitgebreid is uitgewerkt, maar daarentegen lijkt dit in andere stedelijke regio's niet het geval te zijn. De vraag is dan ook waarom in het regioprofiel van BrabantStad de aandacht voor internationalisering nou zo groot is in tegenstelling tot de andere regioprofielen. Daarom wordt er in deze scriptie onderzocht welk belang internationalisering heeft binnen de regioprofielen en op regionaal niveau. Hierbij wordt er onder andere gekeken naar de manier waarop de regioprofielen internationalisering legitimeren en op welke wijze BrabantStad hierin verschilt. Er wordt niet alleen gekeken naar het kwantitatieve verschil, maar ook naar het verschil in type motivering. De onderzoeksvraag die zal worden beantwoord is: *Met welke waarde(n) legitimeert de stedelijke regio BrabantStad de inzet op internationalisering van de cultuursector in zijn regioprofiel, vergeleken met de veertien andere culturele stedelijke regio's?*

Het antwoord op deze onderzoeksvraag zal uiteindelijk tot stand komen door de volgende deelvragen te beantwoorden:

- I. In hoeverre toont de internationalisering in de veertien regioprofielen kenmerken van glocalisering?
- II. Met welke waarden wordt er door de veertien regioprofielen invulling gegeven aan enige vorm van internationalisering?
- III. In hoeverre toont de internationalisering in het regioprofiel van BrabantStad kenmerken van glocalisering?
- IV. Welke achterliggende waarde(n) maakt dat juist voor de stedelijke regio BrabantStad internationalisering belangrijk is?

In het onderzoek zal er door middel van een discoursanalyse van tekstfragmenten, die onder andere uit een zogenaamd "CTRL-F-onderzoek" naar voren zullen komen, antwoord worden gezocht op de vraag of de verklaringen omtrent de inzet op internationalisering van de cultuursector in de vijftien regioprofielen kenmerken tonen van glocalisering. Glocalisering is het gelijktijdig voorkomen van zowel lokalisering als globalisering in hedendaagse systemen. Het is een proces dat steeds vaker plaatsvindt in de huidige samenleving en daardoor ook in het culturele veld. De analyse van de vijftien regioprofielen zal inzicht geven in de rol die het ingewikkelde proces van glocalisering wel of niet speelt in de huidige regionale cultuursector. Er zal voornamelijk duidelijkheid ontstaan in hoeverre het bewust of onbewust zijn van glocalisering een rol speelt in het plaatsvinden van internationalisering binnen een construct dat is ontstaan door een proces van regionalisering. Daarnaast zal er ook inzicht ontstaan in

de achterliggende waarden en motiveringen voor de inzet op internationalisering van de cultuursector op regionaal niveau en op welke wijze stedelijke regio's hierin van elkaar verschillen. De achterliggende waarden en motiveringen zullen worden blootgelegd aan de hand van de waardenregimetheorie van Boltanski en Thévenot. Deze theorie maakt het mogelijk om de motiveringen van bepaalde acties vast te stellen aan de hand van zeven verschillende reeksen van waarden, ofwel waardenregimes. Deze waarden en motiveringen zullen door een deductieve codering van tekstfragmenten uit de regioprofielen naar voren moeten komen.

Deze scriptie zal verdeeld worden in een theoretisch kader, dat bestaat uit twee aparte hoofdstukken, de methodologie, twee analysehoofdstukken en uiteindelijk een conclusie met een discussie over en een reflectie op het onderzoek. In het eerste hoofdstuk wordt het belang van internationalisering en de stand van zaken rondom internationalisering in de cultuursector uiteengezet. Hierbij worden ook andere trends en processen die in verband staan met internationalisering, waaronder regionalisering, nader toegelicht. De uiteenzetting van deze trends en processen leiden gezamenlijk tot een nieuw proces dat onderdeel uitmaakt van het theoretisch kader, namelijk glocalisering.

In het tweede hoofdstuk, tevens het tweede deel van het theoretisch kader, wordt de waardenregimetheorie van Luc Boltanski en Laurent Thévenot toegelicht aan de hand van hun gezamenlijke artikel 'The Sociology of Critical Capacity' (1999), aangevuld door onder andere het hoofdstuk 'Values in Cultural Policymaking: Political Values and Policy Advice', geschreven door Quirijn van den Hoogen en Florine Jonker, uit het boek *Cultural Policy in the Polder: 25 Years Dutch Cultural Policy Act* (2018). Hoewel de theorie van Boltanski en Thévenot breed inzetbaar is, hebben Van den Hoogen en Jonker de theorie van Boltanski en Thévenot toegepast op het Nederlandse cultuurbeleid. De aanvullende literatuur over de waardenregimetheorie van Boltanski en Thévenot wordt dan ook gebruikt om de theorie te plaatsen in een culturele context.

Daarna zal het derde hoofdstuk, een relatief kort hoofdstuk, de methodologie beschrijven die zal worden gehanteerd in deze scriptie en met name in de analysehoofdstukken. De methode die gebruikt zal worden is een deductieve analyse van de vijftien ingediende regioprofielen. Dit betekent dat de data uit de regioprofielen worden geanalyseerd aan de hand van bestaande theorieën, die uiteraard in het theoretisch kader behandeld worden. Bovendien zal er in dit hoofdstuk ook worden toegelicht op welke wijze de theorie zal worden gebruikt voor het analyseren van de regioprofielen.

Vervolgens zal de analyse plaatsvinden die wordt verdeeld over twee hoofdstukken. In het eerste analysehoofdstuk, en tevens het vierde hoofdstuk, zullen de resultaten van de analyse van de veertien regioprofielen, die naast het regioprofiel van Brabantstad zijn ingediend, beschreven worden. De resultaten zijn antwoorden op de volgende twee

deelvragen: In hoeverre toont de internationalisering in de veertien regioprofielen kenmerken van glocalisering? En: Met welke waarden wordt er door de veertien regioprofielen invulling gegeven aan enige vorm van internationalisering? Waar het in het vierde hoofdstuk dus hoofdzakelijk duidelijk zal worden met welke waarden de veertien regioprofielen inzetten op internationalisering, wordt er in het vijfde hoofdstuk gekeken naar de vraag waarom juist het regioprofiel van BrabantStad specifiek inzet op internationalisering.

In het vijfde hoofdstuk, en het laatste analysehoofdstuk, staat de stedelijke regio BrabantStad dan ook centraal. Er zal eerst worden gekeken naar de manier waarop BrabantStad en het regioprofiel daarvan zijn vormgegeven en op welke manier er invulling wordt gegeven aan internationalisering binnen het regioprofiel. Vervolgens worden de resultaten van de analyse van het regioprofiel van BrabantStad en het operationaliseringsplan van het regioprofiel beschreven. Ook hier worden weer twee deelvragen beantwoord, namelijk: In hoeverre toont de internationalisering in het regioprofiel van BrabantStad kenmerken van glocalisering? En: Welke achterliggende waarde(n) maakt dat juist voor de stedelijke regio BrabantStad internationalisering belangrijk is?

Ten slotte zal de scriptie eindigen met een conclusie waarin alle bevindingen kort zullen worden samengevat en er een antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag. Hier zal duidelijk worden op welke manier(en) het regioprofiel van BrabantStad verschilt van de veertien andere regioprofielen, wat de motiveringen achter de inzet op internationalisering betreft. Daarnaast zal er een bespreking plaatsvinden over de resultaten uit de analyse en zal er gereflecteerd worden op het onderzoeksproces. Uiteindelijk zullen er nog mogelijkheden tot verder onderzoek worden voorgesteld.

Hoofdstuk 1. Richting glocalisering

Internationalisering is een belangrijk begrip binnen het onderzoek van deze scriptie, omdat er onderzocht wordt met welke waarden de inzet op internationalisering, door de regioprofielen, wordt gerechtvaardigd. Om te beginnen zal in dit hoofdstuk de stand van zaken en het belang van internationalisering binnen het Nederlandse cultuurbeleid worden uiteengezet. Echter, andere begrippen, bijvoorbeeld regionalisering, spelen ook een rol in het cultuurbeleid en mogelijk ook in het materiaal dat later in deze scriptie geanalyseerd zal gaan worden. Om deze trends en processen – opeenvolgend regionalisering, globalisering en lokalisering – te contextualiseren, worden ze hieronder gedefinieerd en toegelicht. Het is van belang om deze trends en processen, die in de samenleving en de cultuursector spelen, te contextualiseren voordat er een analyse plaatsvindt. Hierdoor kunnen er vanzelfsprekend verbanden worden gelegd en is het onderscheid tussen enkele begrippen opgehelderd. Om uiteindelijk tot een mogelijke verklaring te kunnen komen waarom internationalisering en regionalisering tegelijkertijd plaatsvinden in de cultuursector wordt er in dit hoofdstuk nog een ander proces gedefinieerd, namelijk glocalisering. Dit proces is voortgekomen uit zowel globalisering als lokalisering en zal in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk aan bod komen.

1.1 'Cultuur is grenzeloos'

In de online Van Dale wordt internationalisering gedefinieerd als “het internationaal maken, het zich oriënteren op het buitenland” (Van Dale Uitgevers, 2020b). Kortgezegd is internationalisering het proces waarbij betrekkingen over steeds grotere afstanden worden aangegaan en zo over landsgrenzen heen reiken. De oriëntatie op het buitenland neemt toe.

De internationalisering van de cultuursector wordt al gedurende een langere tijd gestimuleerd door zowel het Nederlandse nationale als het internationale cultuurbeleid. Zo staat er in het internationaal cultuurbeleid 2017-2020 het volgende over internationalisering: “In onze geglobaliseerde samenleving is internationalisering en internationale uitwisseling een integraal onderdeel geworden van de werkwijze van de cultuursector en essentieel voor succes. Zowel voor individuele kunstenaars en instellingen als voor sectoren biedt internationalisering kansen” (Rijksoverheid, 2016). In ‘Uitgangspunten Cultuurbeleid 2021-2024’ zegt minister Van Engelshoven dan ook het volgende over de stand van zaken van internationalisering in de Nederlandse cultuursector:

“Nederland mag trots zijn op het cultureel klimaat: de kwaliteit is hoog en de belangstelling warm. Nederlandse musea verwelkomen miljoenen bezoekers uit binnen- en buitenland. Acteurs en musici, architecten en ontwerpers, dansers en schrijvers staan internationaal in hoog aanzien. De wereld roemt het lef van Nederlands ontwerp. Het open en innovatieve karakter wordt vaak als kenmerkend gezien voor kunst uit Nederland. Nederlandse kunstenaars kijken met een open blik naar het buitenland en trekken de grens over. Dat is niet vanzelfsprekend in een tijd waarin grenzen scherper worden getrokken” (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2019b, p. 3).

Echter, door de coronacrisis is de fysieke samenwerking met het buitenland bemoeilijkt. Het is bijvoorbeeld tijdelijk niet mogelijk geweest om internationale artiesten te programmeren in de verschillende culturele segmenten. Vice versa was het ook niet mogelijk voor Nederlandse kunstenaars zich te tonen in het buitenland. Ook voor de museale sector werd het proces van onder andere het in- en uitvoeren van internationale bruiklenen lastiger. Hierdoor wordt er door verschillende partijen gepleit voor een diepere verankering in het lokale of nationale speelveld (Burghoorn, 2020). Desondanks wordt internationalisering blijvend gestimuleerd door het internationaal cultuurbeleid 2021-2024 (Rijksoverheid, 2019) en blijft het een belangrijk thema binnen het nationale cultuurbeleid 2021-2024. In de visiebrief ‘Cultuur in een open samenleving’ (2018) heeft minister Van Engelshoven vijf centrale thema’s benoemd die leidend zijn bij de invulling van het cultuurbeleid van het kabinet: cultuur maakt nieuwsgierig, ruimte voor nieuwe makers en cultuur, een leefomgeving met karakter, cultuur is grenzeloos en een sterke culturele sector. Internationalisering komt hier met name naar voren in het thema ‘cultuur is grenzeloos’.

In het hoofdstuk dat gewijd is aan het thema ‘cultuur is grenzeloos’ wordt gesproken over de recente richting die is gegeven aan het Nederlandse internationaal cultuurbeleid: “De doelstellingen van het internationale cultuurbeleid sluiten goed aan bij de passages in het regeerakkoord over het belang van cultuur, de inzet om de vooraanstaande internationale positie van onze topinstellingen te handhaven en de bijdrage die het kabinet wil leveren aan een duurzame, toekomstbestendige, internationale samenleving en het behoud van vrede en veiligheid in de landen rondom Europa” (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018a, p. 19). Het kabinet wil gaan bijdragen aan de rol die cultuur speelt bij het ondersteunen van beleidsdoelstellingen. De manier waarop het kabinet dit gaat doen is door extra te investeren in de versterkingen van het internationale culturele profiel van Nederland. Het bedrag dat hiervoor vrijkomt is bestemd voor de cultuurfondsen en geeft een impuls aan internationale culturele samenwerking (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018a, p. 20).

Ook in het rapport 'Uitgangspunten Cultuurbeleid 2021-2024' (2019), waarin minister Van Engelshoven haar uitgangspunten en inzet voor cultuur in de periode 2021-2024 beschrijft, wordt onder het kopje 'cultuur is grenzeloos' het belang van internationalisering benadrukt: "Internationalisering is de praktijk in het culturele veld" (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2019b, p. 14). Van Engelshoven zegt over internationalisering ook het volgende: "Ik hecht aan internationale samenwerking vanuit de regio. De komende tijd verken ik met de andere overheden de manier waarop het Rijk goede voorbeelden over internationale samenwerking kan uitwisselen. Het gaat dan om samenwerking vanuit de regio met Vlaanderen en Duitsland, met andere landen in Europa en verder weg. En het gaat om activiteiten na het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed 2018 en uitwisseling in het kader van UNESCO" (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2019b, p. 15). Hieruit blijkt dat internationalisering niet alleen op nationaal niveau een belangrijke rol speelt, maar ook op regionaal niveau een grotere rol moet gaan spelen.

Zo heeft BrabantStad als één van de vijftien culturele stedelijke regio's in zijn regioprofiel ingezet op het thema internationalisering als proeftuin (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2019a).

"Dankzij de intensieve samenwerking op het gebied van cultuur ontvangt BrabantStad van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen €400.000 voor een proeftuin Internationalisering. Daarmee verdubbelt het Rijk de bijdrage van de BrabantStad-partners. Onze metropoolregio kenmerkt zich door (grootschalige) culturele evenementen, sterke merken en vele makers. Makers en culturele instellingen die in de stedelijke regio en lokaal geworteld zijn, kunnen niet zonder hun internationale samenwerkingspartners.

Het kenmerkt onze provincie: de wereld is ons speelveld. Er zijn optredens en coproducties die strekken van China tot New York en van Scandinavië tot Italië. OCW draagt nu bij aan het versterken, beter zichtbaar maken en beter laten renderen van internationale contacten en netwerken van de culturele sector. En dat is prachtig nieuws voor cultuur minnend Brabant. De proeftuin internationalisering levert ook voor de kleinere spelers en individuele kunstenaars een schat aan mogelijkheden om zich te ontwikkelen" (BrabantStad, 2020a, p. 13).

Het regioprofiel van BrabantStad dient onder andere als een hulpmiddel om culturele instellingen en individuele kunstenaars de middelen te geven om te internationaliseren. Met name op het gebied van betere en grotere netwerken. De programmalijs Internationalisering uit het regioprofiel van BrabantStad en de proeftuin Internationalisering kunnen gaan dienen

als een voorbeeldfunctie voor de andere stedelijke regio's en hun regioprofielen. Op nationaal niveau is DutchCulture de instelling die het belang van internationalisering voorziet, maar sinds het belang van de stedelijke regio's in het culturele ecosysteem groeit, is het vanzelfsprekend dat ook op regionaal niveau een dergelijke constructie tot stand komt.

Het lijkt erop dat de aandacht voor internationalisering binnen het cultuurbeleid mede voortkomt uit de voortdurende globalisering van de samenleving. Door globalisering zijn mensen over de hele wereld steeds meer met elkaar verbonden, door bijvoorbeeld het internet, waardoor het gemakkelijker is om te communiceren en ideeën uit te wisselen. Anderzijds heeft de aandacht voor internationalisering van de cultuursector ook steeds meer te maken met regionalisering en daarmee ook met lokalisering. Wat nu daadwerkelijk de rol is van regionalisering, globalisering en lokalisering in de cultuursector en het cultuurbeleid, met name in het kader van internationalisering, volgt in de volgende paragraaf.

1.2 Processen en trends in de samenleving

De aandacht die eerder is besteed aan het belang van internationalisering en de stand van zaken rondom internationalisering in de cultuursector heeft ook andere trends en processen aan het licht gebracht die een rol spelen in het cultuurbeleid, waaronder regionalisering en globalisering. Met name de paradoxale combinatie van het tegelijkertijd plaats vinden van regionalisering en internationalisering binnen het nationale cultuurbeleid verdient de nodige aandacht. Hieronder zullen daarom enkele trends en processen worden gedefinieerd en toegelicht.

1.2.1 Regionalisering

Regionalisering kan worden gedefinieerd als het proces waarbij de macht van de centrale overheid naar de regio wordt overgedragen, voor een betere toepassing van het subsidiariteitsbeginsel. Het omvat de oprichting, uitbreiding of empowerment van autoriteiten en de overdracht van bevoegdheden en verantwoordelijkheden aan de regio's (Council of Europe, 2020). Regionalisering is een empirisch proces, "dat kan worden gedefinieerd als een veranderingsproces van heterogeniteit en gebrek aan samenwerking naar meer samenwerking, integratie, convergentie, complementariteit en identiteit op verschillende gebieden, zoals cultuur, veiligheid, economische ontwikkeling en politiek, binnen een bepaald geografisch gebied" (Schulz et al., 2001, p. 10, vertaald uit het Engels). Het komt erop neer dat regionalisering het resultaat is van het beleid van natiestaten om activiteiten en regelingen in een grotere regio te coördineren (Schulz et al., 2001, p. 11). Bovendien is regionalisering mogelijk op verschillende schaalniveaus, van mondiaal tot nationaal. Wat ook

belangrijk is om te benadrukken aan regionalisering, is dat inwoners van een regio vast blijven houden aan hun eigen cultuur en geschiedenis. Wereldwijde of landelijke ontwikkelingen hebben geen invloed op de regionale normen en waarden (Mr. Chadd, 2020). Dat wil zeggen dat, in een globaliseringsdiscours, regionalisering betekent dat een wereld minder onderling verbonden is en een sterkere regionale focus krijgt.

Hoewel een uitgebreide verklaring over de ontwikkelingen rondom het proces van regionalisering in de Nederlandse cultuursector al is behandeld in de inleiding van deze scriptie, zal er hier nog een korte samenvatting en verdere toelichting plaatsvinden. In de cultuursector houdt regionalisering simpelweg in dat het nationale cultuurbeleid ingedeeld wordt in verschillende regio's, namelijk de stedelijke cultuurregio's. Door middel van regionalisering wil het Ministerie van OCW het nationale cultuurbeleid beter laten aansluiten op de lokale en regionale context en het beleid gezamenlijk met de regio's vormgeven (Kolsteeg & Van den Hoogen, 2018, p. 5). Jeroen Bartelse, voormalig algemeen directeur van de Raad voor Cultuur, legde op de conferentie 'Cultuur in Beeld' in 2016 uit hoe de RvC op het idee kwam tot regionalisering van het cultuurbeleid. Hij vertelt dat de gemeente en de provincies volop meebetalen aan een bloeiend cultureel leven, waarna de wethouders en gedeputeerden vervolgens geconfronteerd worden met beslissingen die in Den Haag worden genomen. Volgens Bartelse zou het beter zijn als de regio's zelf met plannen komen waar de rijksoverheid op aan kan sluiten (Nieuwboer, 2016). Een regio vormt namelijk "een cultureel ecosysteem waarin makers, culturele instellingen en overheden, in nauwe samenwerking met elkaar, rekening kunnen houden met de samenstelling en behoeften van de bevolking, met de identiteit en verhalen uit de regio, en met het lokale klimaat voor de makers en kunstenaars" (Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur, 2017). De keuzes van de bevolking krijgen door regionalisering van het cultuurbeleid een groter aandeel in het nationale cultuurbeleid (Nieuwboer, 2016). Bovendien is het nationale cultuurbeleid vooral gericht op individuele instellingen en niet op de samenhang van culturele voorzieningen. De RvC pleit met regionalisering van het nationale cultuurbeleid voor een beleid "waarin meer rekening wordt gehouden met regionale keuzes, zodat er lokaal een zinvolle discussie op gang kan komen over de betekenis en invulling van het culturele aanbod" (Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur, 2017).

1.2.2 Globalisering

Hoewel het begrip 'globalisering' al in de negentiende eeuw werd gebruikt, is het begrip zich pas gaan ontwikkelen en populariseren vanaf de midden jaren tachtig van de twintigste eeuw (Robertson, 1992, p. 8). In de online Van Dale wordt het begrip als volgt gedefinieerd: "het wereldwijd worden, met name van de economie" (Van Dale Uitgevers, 2020a). Globalisering

is een begrip dat niet enkel gedefinieerd en gevat kan worden binnen een bepaald tijdsbestek met een begin en een einde. Het is een proces dat voortdurend in ontwikkeling is en waar de politieke ideologie, geografische locatie, sociale status, culturele achtergrond en etnische en religieuze overtuigingen van een individu de achtergrond vormen bij de bepaling hoe globalisering wordt geïnterpreteerd (Al-Rodhan & Stoudmann, 2006, p. 3). Desondanks hebben vele auteurs en theoretici geprobeerd om op verschillende manieren het begrip te definiëren. Sommige hiervan claimen dat het onmogelijk is om het begrip te definiëren, andere claimen dat een definitie de betekenis van het begrip zal beperken en weer anderen hebben toch een definitie weten vast te stellen (Al-Rodhan & Stoudmann, 2006, p. 2). In de academische wereld bestaan dus veel tegenstrijdige meningen wat betreft de afbakening en definiëring van het begrip globalisering.

Roland Robertson, socioloog en een van de bekendste theoretici op het gebied van globalisering, beschrijft globalisering als een concept dat zowel refereert naar de verdichting van de wereld als naar de intensivering van het bewustzijn van de wereld als één geheel (Robertson, 1992, p. 8). Globalisering kan gezien worden als een proces waarbij verschillende maatschappijen, culturen en economieën mondiaal dichter bij elkaar komen. De verwevenheid tussen verschillende delen en aspecten van de wereld neemt toe. Een verwant begrip aan globalisering is internationalisering. Om deze twee begrippen uit elkaar te houden is met name het onderscheid tussen 'grensoverschrijdend' en 'grensoverstijgend' belangrijk. Internationalisering is grensoverschrijdend: "grensoverschrijdende stromen zijn interacties tussen twee of meer landen die over nationale grenzen gaan, zoals de officiële handel in goederen en diensten" (Pauwels, 2006, p. 4). Globalisering is grensoverstijgend: "grensoverstijgende stromen zijn stromen van mensen, goederen, diensten, kapitaal en ideeën die geen nationale grenzen erkennen. Zulke stromen zijn supranationaal in die zin dat ze worden losgekoppeld van territoriale geografie" (Pauwels, 2006, p. 4). Het niet erkennen van nationale grenzen en het loskoppelen van territoriale geografie is mogelijk door de groeiende homogeniteit in goederen en diensten die door economische globalisering ontstaat (Pauwels, 2006, pp. 5-6).

Om een indicatie te geven welke invloed globalisering kan hebben op het culturele leven benoemt Pauwels (2006) onder andere een voorbeeld uit de filmindustrie. Zo zou een oorspronkelijke Bollywoodfilm zeker drie uur duren, zijn zang en dans onmisbare ingrediënten in de producties en is er altijd sprake van een gelukkig einde. Toch verdwijnen deze authentieke eigenschappen van Bollywoodfilms steeds meer, omdat de Indiase filmindustrie met de nieuwste filmtechnologieën en mondiale trends meegaan. Uiteraard doen zij dit om winstgevend te blijven en ook om publiek buiten India te bereiken (Pauwels, 2006, p. 6). Een Bollywoodfilm is hierdoor steeds slechter te onderscheiden van bijvoorbeeld een Westerse film. Globalisering kent ook andere gevolgen die van invloed kunnen zijn op

de cultuursector en met name op stedelijke regio's: steden krijgen meer internationale allure en stedelijke cultuur wordt beïnvloed door toenemende migratie. De stedelijke bevolking wordt hierdoor groter en meer divers. In 2015 constateerde de Raad voor Cultuur, door deze ontwikkelingen, dat het Nederlandse cultuurbeleid moest gaan inspelen op de groeiende urbanisatie en globalisering (Kolsteeg & Van den Hoogen, 2018, p. 13). Kortom, wanneer het in deze scriptie gaat over globalisering wordt er gerefereerd naar de bovengenoemde beschrijving van globalisering.

1.2.3 Lokalisering

Lokalisering is de reactie van lokale culturen op grote wereldwijde verschijnselen. Het is een trend die zich keert tegen de trend van globalisering door te discrimineren in het voordeel van de lokale bevolking. Het hangt van de context af wat er als lokaal gedefinieerd wordt. Het lokale kan namelijk een deel zijn van een natiestaat, maar het kan ook de natiestaat zelf zijn of een regionale groepering van natiestaten. Het resultaat van lokalisering is variërend, vaak brengt het een toename van gemeenschappelijke samenhang met zich mee of een vermindering van armoede en ongelijkheid, een verbetering van de leefomgeving, sociale infrastructuur en natuur- en milieubescherming, en een toename in het gevoel van veiligheid (Hines, 2000, pp. 4-5). Wat lokalisering niet betekent is dat de stroom aan internationale of nationale informatie, technologie, handel en investeringen etc. wordt ingeperkt. Ook is het geen terugkeer naar een overweldigende staatscontrole (Hines, 2000, p. 5). In tegenstelling tot regionalisering krijgen mondiale en nationale verschijnselen bij lokalisering juist wél een plek in de lokale normen en waarden van een gemeenschap (Mr. Chadd, 2020). Mondiale verschijnselen krijgen daardoor een unieke, lokale invulling en krijgen daarmee een eigen, nieuwe lokale betekenis. Lokalisering is slechts een beleidskader en een economisch raamwerk van de overheid waarmee mensen, gemeenschapsgroepen en bedrijven hun eigen lokale economieën kunnen herdiversifiëren (Hines, 2000, p. 5).

Oftewel, lokalisering kan gezien worden als een reactie op globalisering waarbij er een toenemende belangstelling ontstaat voor het lokale, zoals lokale producten, diensten en tradities. Lokalisering betekent hierdoor dus niet vanzelfsprekend het uitsluiten van de buitenwereld, maar het betekent het voeden van lokaal beheerde ondernemingen, die lokale bronnen duurzaam gebruiken, lokale werknemers in dienst hebben tegen verantwoordelijke lonen en voornamelijk lokale consumenten bedienen. De controle verschuift van verre organisaties terug naar de gemeenschap (Hines, 2000, p. 28). In de cultuursector zou lokalisering dus kunnen betekenen dat makers en culturele instellingen zich meer gaan verbinden met hun directe omgeving en zich richten op de lokale identiteit. De inhoud van culturele producten zou zodanig gewijzigd moeten worden, dat het product de bevolking van

een bepaalde plaats aanspreekt en dat de bevolking zich ermee kan identificeren (Language Network, 2020). Het komt erop neer dat lokalisering de aanpassing is van een bron of product aan de eisen van een specifieke cultuur of plaats, terwijl globalisering de aanpassing is van een bron of product aan de eisen van meerdere culturen en plaatsen (Language Network, 2020). Bovendien is lokalisering een veelvoorkomend proces in de huidige samenleving als gevolg van de coronacrisis. De leefwereld is voornamelijk lokaal georiënteerd geraakt door onder andere de reisbeperkingen die voortvloeiden uit de maatregelen om het coronavirus tegen te gaan. Hierdoor kan lokalisering ook gezien worden als een aanpassing op of gevolg van andere ontwikkelingen.

Het lijkt erop dat internationalisering in verband staat met globalisering en regionalisering met lokalisering. Het komt er namelijk op neer dat globalisering de aanpassing is van een dienst of product aan de eisen van meerdere culturen en plaatsen, en wanneer internationalisering plaatsvindt wordt samenwerking en uitwisseling over landsgrenzen heen gestimuleerd. Hierbij valt te verwachten dat universaliteit een norm is. Bij lokalisering is er juist sprake van een aanpassing van een dienst of product aan de eisen van een specifieke cultuur of plaats en regionalisering stimuleert samenwerking binnen landsgrenzen en binnen de regio. Specificerende diensten of producten zouden hier beter tot hun recht komen.

1.3 Glocalisering

Er kan gesteld worden dat er in de huidige cultuursector zowel sprake is van globalisering als van een toenemende lokalisering. De markt voor en het speelveld van culturele instellingen wordt steeds internationaler en tegelijkertijd verbinden makers en culturele instellingen zich met hun directe omgeving en richten ze zich op de lokale identiteit (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015, p. 10). De internationale oriëntatie van de cultuursector gaat dus gepaard met een stedelijke inbedding. Zoals de Raad voor Cultuur stelt: *'De stad is de thuisbasis [...], de wereld het speelveld'* (geciteerd in: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015, p. 65). Deze gelijktijdige ontwikkeling van twee bewegingen wordt ook wel 'glocalisering' genoemd (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015, p. 80). Het woord glocalisering is een portmanteau van de twee woorden globalisering en lokalisering (Matusitz, 2010, p. 224). Volgens de online encyclopedie Britannica kan glocalisering gedefinieerd worden als het gelijktijdig voorkomen van zowel universele als specificerende tendensen in hedendaagse sociale, politieke en economische systemen. Glocalisering geeft aan dat het groeiende belang van continentale en mondiale niveaus samengaat met het toenemende belang van lokale en regionale niveaus (Blatter, 2013).

Glocalisering is een concept die sinds de jaren negentig van de twintigste eeuw veelvuldig is getheoretiseerd door sociologen zoals Roland Robertson en George Ritzer. Op grond van de theorieën van andere sociologen biedt academicus en theoreticus Victor Roudometof een synthese. Volgens Roudometof (2016) geeft glocalisering de dynamiek weer van mondiale en lokale interacties. Het lokale wordt niet vernietigd of geabsorbeerd door het globale zoals eerdere theorieën (Robertson, 1992; Ritzer, 2003) beweren, maar het lokale opereert samenwerkend met globalisering (Roudometof, 2016, p. 399). Steeds meer media- en cultuurwetenschappers stappen af van traditionele globalisering gerelateerde benaderingen, waardoor glocalisering kan worden benaderd als een alternatief kader, waarbij de moderne capaciteiten van lokale culturen worden erkend om hun onderscheidend vermogen te behouden, maar tegelijkertijd in staat zijn om op mondiaal niveau te functioneren (Bantimaroudis, 2017). Met andere woorden, globalisering legt de nadruk op de universaliteit van bedrijfs- of culturele processen wereldwijd, terwijl glocalisering het particularisme van een wereldwijd thema, product of dienst benadrukt (Matusitz, 2010, p. 224). De theorie, ofwel definiëring, over glocalisering van Roudometof zal in deze scriptie gebruikt worden om de gelijktijdige universele als speciërende tendensen in de cultuursector en in de regioprofielen te definiëren.

Bovendien zijn theorieën over glocalisering niet alleen uitgedacht en vastgelegd, maar zijn ze in diverse literatuur ook toegepast op casussen uit verschillende disciplines. Om de toepassing van glocalisering te concretiseren zullen er enkele voorbeelden van casussen uit disciplines, die verwant zijn aan kunst en cultuur, worden behandeld. Om te beginnen is er een meer economisch en marketing gerichte casus, namelijk de casus over het amusementspark Disneyland Parijs. In de midden jaren tachtig van de twintigste eeuw was de Amerikaanse Walt Disney Company goed doorgedrongen tot de Amerikaanse markt en had Disney een succesvol amusementspark geopend in Tokyo, Japan. Om maximale marktgroei te realiseren was er voor Walt Disney verdere wereldwijde uitbreiding nodig. Als gevolg hiervan werd er in 1992 in Europa nog een amusementspark geopend, namelijk in Parijs (Matusitz, 2010, p. 225). In tegenstelling tot het amusementspark in Tokyo, was het park in Parijs bij opening een financiële ramp. Na een door Disney uitgevoerde evaluatie van de grootste problemen, realiseerde het management zich dat het bedrijf geprobeerd heeft om een globale, in plaats van een lokale, strategie te gebruiken om de behoeften van de Europeanen tegemoet te komen (p. 227). Disney werd gedwongen om zijn aanpak te veranderen om Disneyland Parijs alsnog een succes te laten worden. Glocalisering is in deze casus van Disneyland Parijs een voorbeeld van welke veranderingen er gemaakt moeten worden, nadat een bedrijf onsuccesvol zijn geheel eigen cultuur geprobeerd heeft op te leggen in andere landen. Disneyland Parijs is uiteindelijk succesvoller geworden na vier belangrijke aanpassingen aan lokale voorkeuren, namelijk verlaging van de toegangsprijs,

het veranderen van optredens en settings naar een Franse stijl, verandering in het voedingsaanbod en voedingsgewoonten en een verandering in werknemersgewoonten en werkbeleid (p. 228).

Een ander voorbeeld van glocalisering, dat meer gerelateerd is aan kunst en cultuur, komt uit het artikel 'Contemporary Chinese art and the dream of glocalisation' (2014) van Ming Cheung. Cheung beschrijft glocalisering aan de hand van Chinese contemporaine kunstwerken. Hoewel veel werk van Chinese kunstenaars beïnvloed is door Westerse artistieke stijlen en popcultuur, is veel contemporair werk ook diepgeworteld in traditionele Chinese culturele overtuigingen (Cheung, 2014, p. 238). De combinatie van mondiale invloeden en authentieke eigenschappen in Chinese contemporaine kunst hebben een gunstige reactie bij zowel het inheemse als bij het nieuwsgierige mondiale publiek (p. 239). Daarnaast is in het artikel 'Glocalisation and Cultural Transfers between Contemporary Art and Crafts' (2017) nog een casus glocalisering in kunst en cultuur te vinden. In dit artikel stellen de auteurs, Ana García-Lopez en Belén Mazuecos, dat elke menselijke gemeenschap deel kan uitmaken van globalisering, terwijl er vastgehouden wordt aan een specifieke culturele identiteit. En dat vandaag de dag het concept van glocalisering niet alleen van toepassing is op het economische systeem, maar ook op kunst en cultuur. In deze casus wordt glocalisering geïdentificeerd als een onderscheidende creatieve strategie in de artistieke output van kunstenaars uit Granada (Andalusië, Spanje) (García-Lopez & Mazuecos, 2017, p. 20).

Ten slotte kan er een voorbeeld gegeven worden waarbij glocalisering binnen de Nederlandse cultuursector is toegepast. Namelijk de manier waarop Leeuwarden in zijn voorstel voor Culturele Hoofdstad 2018 de betrokkenheid van de lokale gemeenschap verbindt met uitdagingen waar heel Europa voor staat, bijvoorbeeld op het gebied van werkgelegenheid en onderwijs (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015, p. 10). Glocalisering hoeft zich niet te beperken tot alleen de grote instellingen, maar ook kleine initiatieven en organisaties kunnen een lokale invalshoek met een internationaal perspectief combineren (p. 66). Ook wordt er in het regioprofiel *experiment&ernst - een groeiproces: Profiel Stedelijke Cultuurregio Zwolle* het volgende gezegd over de definitie en betekenis die glocalisering heeft voor de cultuursector en met name voor de stedelijke regio's:

“Het lokale antwoord op globalisering is glocalisering: als reactie op de internationalisering en mondialisering is het eigen culturele karakter van steden en regio’s een aandachtspunt en onderwerp van programmering en marketing. In de eigen regio is meer ruimte voor de eigen identiteit dan in abstractere mondiale verbanden. En glocalisering heeft een voor het bedrijfsleven en de lokale economie belangrijk effect: cohesie in de regio. Glocalisering vertaalt zich ook naar de herwaardering van de streekeigen cultuur, volkscultuur, erfgoed en/of geschiedenis. Ook is steeds vaker te zien dat instellingen een sterke band aangaan met de eigen stad of regio en hun programmering daarop afstemmen om een structureel sterke verbinding aan te gaan met een stad of regio, zowel qua programmering als qua publieksbereik” (LAGroup et al., 2018, p. 29).

In de bovenstaande paragraaf is er een belangrijk begrip, dat van belang is voor het onderwerp van deze scriptie, getackeld. De belangrijkste vraag die hiermee beantwoord kan worden is of er in de culturele regioprofielen en de stedelijke regio BrabantStad een bewustzijn bestaat van glocalisering, welke weer het tegelijkertijd voorkomen van internationalisering en regionalisering zou kunnen verklaren. De volgende stap om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag is het beschrijven van de theorie die gebruikt zal worden om de achterliggende waarden en motiveringen voor de inzet op internationalisering van de cultuursector door de regioprofielen en de stedelijke regio BrabantStad te achterhalen. Dit zal gebeuren in het hiernavolgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 2. De waardenregimetheorie van Boltanski & Thévenot

In dit hoofdstuk, het tweede deel van het theoretisch kader, zal worden ingegaan op de waardenregimetheorie van Boltanski en Thévenot. In deze scriptie wordt onderzocht welke achterliggende waarden en motiveringen er zijn voor de focus op internationalisering van de cultuursector door de culturele regioprofielen en de stedelijke regio BrabantStad. Om dit te kunnen onderzoeken is er een theorie nodig die de achterliggende waarden en motiveringen kan blootleggen. De theorie die hiervoor zal worden gebruikt is die van de Franse sociologen Luc Boltanski en Laurent Thévenot uit hun boek *De la justification: Les économies de la grandeur* (1991). Voor deze scriptie zal het artikel 'The Sociology of Critical Capacity' (1999) van Boltanski en Thévenot worden gebruikt om de theorie toe te lichten.

Volgens Boltanski en Thévenot (1999) kunnen veel situaties in het sociale leven verklaard worden door de acties die optreden in deze situaties te analyseren. De analyse van een bepaalde actie is gebaseerd op een reeks duurzame waarden. Zo'n waardenreeks wordt ook wel een 'waardenregime' genoemd (Boltanski & Thévenot, 1999, p. 359). Boltanski en Thévenot stellen dat er zes werelden binnen de maatschappij zijn, met ieder hun eigen waardenregime, die de legitimering van acties die optreden in situaties kunnen beschrijven (p. 369). Deze zes werelden zijn de wereld van de inspiratie, de huiselijke wereld, de wereld van de roem, de civiele wereld, de marktwereld en de industriële wereld (Van Winkel et al., 2012, p. 26). Naast deze zes werelden wordt er in een later werk van Luc Boltanski, in samenwerking met de socioloog Eve Chiapello, *The New Spirit of Capitalism* (2005), nog een zevende wereld en dus een extra waardenregime geïntroduceerd. Dit zevende waardenregime is 'de projectstad'.

Elke wereld beschikt over bepaalde principes in status en aanzien en het wel of niet voorkomen van bepaalde figuren (Boltanski & Thévenot, 1999, p. 369). Dit houdt in dat er volgens de ene wereld waarde toegekend wordt aan bepaalde zaken en/of figuren, die volgens een andere wereld geen waarde hebben. Elk wereld kent dus een eigen basisprincipe waaraan vastgehouden wordt. Actoren verrichten vervolgens acties die aansluiten op het uitgangspunt van een wereld om een hoger aanzien te verkrijgen in deze wereld. De aanwezige waarden in de acties duiden aan welk waardenregime, ofwel wereld, door de actoren als essentieel wordt beschouwd bij de motivering van de actie. Er kan ook onenigheid ontstaan wanneer actoren in dezelfde situatie naar verschillende waardenregimes refereren. Met name in deze situaties van onenigheid is er de behoefte om duidelijk te maken wat de achterliggende motivering van een actie is, waardoor vervolgens

een overeenstemming kan worden bereikt of zelfs sociale verandering (Boltanski & Thévenot, 1999, pp. 374-375; van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109).

In een ander relevant werk voor deze scriptie, namelijk het hoofdstuk 'Values in Cultural Policymaking: Political Values and Policy Advice' uit het boek *Cultural Policy in the Polder: 25 Years Dutch Cultural Policy Act (2018)*, gebruiken de auteurs, Quirijn van den Hoogen en Florine Jonker, de zeven werelden van Boltanski en Thévenot (en Chiapello) om veranderingen in de waarden achter cultuurbeleid en feitelijke subsidieverstrekking in Nederland weer te geven. Daarvoor worden de waarden die aanwezig zijn in cultuurbeleidsdocumenten en adviezen van de Raad voor Cultuur geanalyseerd. De waardenregimes die Van den Hoogen en Jonker beschrijven zijn specifiek gericht op wat de waarden in cultuurbeleid kunnen betekenen. De beschrijvingen van de zeven waardenregimes van Boltanski en Thévenot door Van den Hoogen en Jonker (2018) zijn beknopter dan die van Boltanski en Thévenot (1999) zelf, maar de culturele invalshoek maakt dat juist het werk van Van den Hoogen en Jonker ook relevant is voor deze scriptie. Eveneens relevant voor deze scriptie is het werk *The Problem of Theatrical Autonomy: Analysing Theatre As a Social Practice* van Edelman et al. (2016). Edelman et al. (2016) passen de theorie van Boltanski en Thévenot toe op het gebied van theater. Het boek moet een werkbaar begrip bieden over de dynamiek van de onderhandeling van theaters over het probleem rondom autonomie (Edelman et al., 2016, p. 12). De waardenregimetheorie wordt door Edelman et al. (2016) gebruikt om een genuanceerder en complexer begrip te bieden van de relatie tussen de specifieke waarden binnen het theaterveld en andere waarden (p. 68). Er wordt naar de waardenregimes verwezen wanneer de volgende vragen aangepakt moeten worden: hoe relateren actoren verschillende waarden aan elkaar of hoe proberen actoren de invloed van één of meerdere waarden te verzachten (Edelman et al., 2016, p. 69)?

De zeven waardenregimes zoals beschreven door Boltanski en Thévenot (1999, pp. 370-373), Van den Hoogen en Jonker (2018, p. 109) en Edelman et al. (2016, pp. 69-73) zullen hierna ieder individueel worden toegelicht.

2.1 Het geïnspireerde regime

De manier waarop Boltanski en Thévenot het geïnspireerde regime beschrijven is dat in dit regime waarde wordt gezien als de intrinsieke waarde van een bron. Waarde komt in dit regime met name tot stand in het persoonlijke lichaam bij zelfdiscipline en door emoties. Vervolgens wordt de waarde geuit door expressies, die divers en veelzijdig zijn, denk aan creativiteit, artistieke gevoeligheid en verbeelding. Ook wordt er naar deze wereld gerefereerd wanneer figuren waarde verkrijgen zonder om te kijken naar de mening van

anderen. Relevante figuren in deze wereld zijn bijvoorbeeld kunstenaars. Deze figuren zijn waardevol en belangrijk wanneer zij gek, wonderlijk en/of emotioneel zijn. Hun typische manier van handelen is door te dromen, verbeelden, rebelleren of door levende ervaringen te hebben (Boltanski & Thévenot, 1999, p. 370). Volgens Van den Hoogen en Jonker (2018) behoren waarden die kunnen worden geassocieerd met artistieke autonomie zoals kwaliteit - zowel de kwaliteit van het werk als de aard van de ervaring die het oplevert - tot het geïnspireerde regime. De kunstwereld wordt gebruikt om dit regime uit te leggen, aangezien het zich richt op dubbelzinnigheid - dat wat niet in woorden kan worden uitgedrukt - en op emoties en openbaring (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109). Bovendien worden inspiratie en creativiteit gewaardeerd waardoor de kunsten zich vaak representeren in dit regime (Edelman et al., 2016, p. 69).

2.2 Het huiselijke regime

Volgens Boltanski en Thévenot is in het huiselijke regime de waarde van figuren afhankelijk van een hiërarchie van vertrouwen gebaseerd op een opeenvolging van persoonlijke afhankelijkheden. Een politieke connectie tussen figuren wordt gezien als een veralgemening van verwantschap en is gebaseerd op face-to-face relaties en respect voor tradities. Een figuur in deze wereld kan niet los worden gezien van een lichaam, een familie, een afstamming of een staat. Om iemands waarde te evalueren, is het belangrijk dat je je eigen plek in het netwerk van afhankelijkheden weet, waardoor je je eigen autoriteit herkent. De belangrijkste waardekenmerken van een figuur zijn: onderscheidend zijn, recht door zee, betrouwbaar en karakter hebben. Onder relevante manieren van relaties aan gaan behoren onder andere het aanraden van een persoon of een persoonlijke uitnodiging overhandigen (Boltanski en Thévenot, 1999, p. 370). Door Van den Hoogen en Jonker (2018) wordt het huiselijke regime heel kort beschreven door te stellen dat huiselijke waarden gerelateerd zijn aan geschiedenis, nalatenschap en erfgoed (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109). Edelman et al. (2016) voegen hier nog aan toe dat dit regime is gebaseerd op concepten zoals een thuis en een familie. De oudere wordt boven de jongere gewaardeerd, de man boven de vrouw en bloedverwanten boven vriendschappen. Spontaniteit en innovatie worden niet zozeer gewaardeerd, maar overwegingen, beleefdheid en traditie wel (Edelman et al., 2016, p. 70).

2.3 Het roemregime

In het roemregime is waarde, volgens Boltanski en Thévenot (1999), niet meer dan het resultaat van andermans mening. De maatstaf van de waarde van figuren hangt af van conventionele tekens van publieke waardering, bijvoorbeeld gebaseerd op het aantal mensen die hun erkenning verlenen. Andermans erkenning is de realiteit. Relevante figuren in deze wereld zijn bekende persoonlijkheden, sterren, opinieleiders en journalisten. Zij zijn waardevol wanneer zij bekend zijn, herkend worden, succesvol zijn of overtuigend zijn. De juiste manier om relaties aan te gaan is door te beïnvloeden, zich te identificeren met iemand, een beroep doen op of spreken over iemand en door te roddelen en geruchten te verspreiden (Boltanski & Thévenot, 1999, p. 371). In tegenstelling tot het huiselijke regime zijn het ontwikkelen van roddels en geruchten dus bruikbare strategieën (Edelman et al, 2016, p. 70). In het roemregime gaat het volgens Van den Hoogen en Jonker (2018) ook om publieke herkenning. Het draait om media-aandacht, publieke relaties en openbare bijeenkomsten, zoals persconferenties of productdemonstraties (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109). Kortom, in dit regime hebben onbekende figuren geen waarde.

2.4 Het civiele regime

Boltanski en Thévenot (1999) beschrijven het civiele regime als een regime waarin de macht wordt bepaald door het samenkomen van de menselijke wil, die zich uitsluitend richt op het algemeen welzijn. Deze maatschappelijke waarde gaat tegen de persoonlijke afhankelijkheid in waarop de waarden van de huiselijke wereld zijn gebaseerd, evenals tegen de meningen van anderen die de waarden van de wereld van roem vormen. In de civiele wereld worden figuren als relevant en waardig gezien wanneer zij zich uitsluitend bezighouden met het algemeen belang. Het karakteristieke van de civiele wereld is om de focus te leggen op figuren die niet individueel zijn, maar behoren tot de collectiviteit. Individuele figuren kunnen alleen als relevant en waardig gezien worden wanneer zij tot een groep behoren of wanneer zij de representatie zijn van een collectief figuur (Boltanski en Thévenot, 1999, p. 371). Het is dus belangrijk dat figuren een maatschappelijke betekenis hebben of actief bijdragen aan de maatschappij. Van den Hoogen en Jonker (2018) beschrijven het regime als niet gebonden aan individuen, maar aan de collectiviteit. Het centrale principe is het algemene belang (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109).

2.5 Het marktregime

Het marktregime moet volgens Boltanski en Thévenot (1999) niet door de war worden gehaald met de sfeer van economische relaties. Door dit regime moet duidelijk worden dat economische acties gebaseerd zijn op ten minste twee vormen van coördinatie, de ene door de markt en de andere door een industriële orde. Allebei zijn ze de ondersteuning van een verschillende realiteitscheck. Zakelijk succes wordt gebaseerd op een ervaring die los staat van industriële productie. In een marktregime zijn de kopers en verkopers belangrijke figuren. Zij zijn waardevol wanneer zij rijk zijn. Belangrijke kwaliteiten zijn het opportunistisch zijn in het spotten van en beslag leggen op de mogelijkheden van de markt, het ongehinderd zijn van een persoonlijke klik en om emotioneel onder controle te zijn. Er wordt verbonden met een ander door competitieve relaties (Boltanski & Thévenot, 1999, p. 372). Ook Van den Hoogen en Jonker (2018) leggen de nadruk in het marktregime op competitie. Degenen die de beste deal proberen te sluiten worden gewaardeerd. Geld, winst en het bezit van luxegoederen kunnen gebruikt worden om succes te meten (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109).

2.6 Het industriële regime

Waarde in het industriële regime is gebaseerd op efficiëntie en die kan gemeten worden op een schaal van professionele mogelijkheden. Industriële waarde wordt hooggehouden door de manier waarop organisatorische middelen gericht zijn op toekomstige plannen en investeringen. De belangrijkste figuren zijn de experts en deze zijn waardevol wanneer ze efficiënt, productief en operationeel zijn. De relatie is harmonieus wanneer het georganiseerd, meetbaar, functioneel en gestandaardiseerd is (Boltanski & Thévenot, 2018, pp. 372-373). Van den Hoogen en Jonker (2018) beschrijven het industriële regime als een professioneel regime waarin experts belangrijke hoofdpersonen zijn, kennis wordt namelijk hoog gewaardeerd. Efficiëntie en effectiviteit zijn belangrijke waarden (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109). Investering en standaardisering worden ook hoog gewaardeerd. Op het gebied van theater kunnen gestandaardiseerde operationele processen van langlopende commerciële musicals, professionele actenormen, vocale technieken en technische ontwikkelingen in geluids- en lichtontwerp allemaal worden beschouwd als middelen om de industriële efficiëntie van prestaties te verhogen en zijn hierdoor waardevol (Edelman et al., 2016, p. 71).

2.7 Het projectstadregime

Naast de zes werelden die hierboven beschreven staan uit het werk van Boltanski en Thévenot (1999), wordt er in het werk van Van den Hoogen en Jonker (2018) nog een nieuw waardenregime behandeld. Dit zevende waardenregime, 'de projectstad', is door Boltanski en Chiapello (2005) geïntroduceerd in hun kritiek op kapitalistische economieën. Dit zevende waardenregime combineert kenmerken van het geïnspireerde regime, marktregime en industriële regime, opeenvolgend creativiteit, competitie en efficiëntie. Het projectstadregime is een stabiel compromis tussen deze drie regimes. Het is een projectgebaseerd regime, dat gefocust is op de mogelijkheid en flexibiliteit van actoren om van het ene naar het andere project te bewegen (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109). Individuen in dit regime hebben een schat aan expertise, vaardigheden en contacten van waaruit ze kunnen bijdragen aan één project, dat zowel het project zal helpen slagen als hen zal helpen bij het opbouwen van hun netwerk (Edelman et al., 2016, p. 72). Terwijl het gezag onder het industriële regime wordt bekleed door technocratische managers die de vastgestelde regels hebben opgesteld en gevolgd, berust het project regime op coaches die tijdelijke, project specifieke teams samenstellen en deelnemers motiveren. We zien dit gebeuren in hedendaagse theatervelden, bijvoorbeeld wanneer carrières van acteurs bestaan uit een reeks opdrachten voor specifieke projecten in plaats van ingehuurd te worden op een vast contract door theatergezelschappen (Edelman et al., 2016, p. 72).

In 'Values in Cultural Policymaking: Political Values and Policy Advice' worden door Van den Hoogen en Jonker (2018) enkele voorbeelden gegeven van welke werelden van Boltanski en Thévenot behoren tot welke waarden, begrippen of fenomenen uit het culturele systeem:

“De geïnspireerde en huiselijke regimes zijn duidelijke voorbeelden van autonome waarden in culturele systemen, evenals de notie van artistieke expertise, die tot het industriële regime behoort. [...] Het gebruik van erfgoed en kunst om bezoekers naar steden of landen te lokken, het succes van de creatieve economie en culturele diplomatie kunnen worden gezien als uitingen van markt-, industriële en roemregimes. Het gebruik van kunst als middel om sociale uitsluiting te voorkomen, weerspiegelt de civiele redenering achter het culturele beleid” (Van den Hoogen en Jonker, 2018, pp. 109-110, vertaald uit het Engels).

Nu zou er ook gekeken kunnen worden naar wat de zeven waardenregimes mogelijk kunnen betekenen in het geval van internationalisering van de cultuursector. Wanneer het bijvoorbeeld gaat over een artiest of een culturele instelling die door middel van contact met andere artiesten of culturele instellingen uit het buitenland geïnspireerd raakt om op een nieuwe manier te creëren, hebben we te maken met het geïnspireerde waardenregime. Of wanneer er door een culturele instelling door middel van culturele uitwisseling met het buitenland geprobeerd wordt om het verhaal van een lokaal gebied te vertellen, hebben we te maken met het huiselijke waardenregime.

Op deze manier kunnen ook de andere vijf waardenregimes nog worden ingevuld. Zo gaat het om het roem waardenregime wanneer een artiest de ambitie heeft om internationaal door te breken voor meer bekendheid of wanneer een culturele instelling wil uitbreiden over de Nederlandse grenzen. Wanneer een culturele instelling door middel van culturele uitwisseling met het buitenland een maatschappelijk doel wil behalen of wil verbinden, dan spreken we weer over het civiele waardenregime. Vervolgens hebben we het over een markt waardenregime wanneer een artiest bijvoorbeeld internationaal wil gaan in de hoop om op die manier meer financieel succes te boeken. Als een culturele instelling experts uit het buitenland wil werven voor meer professionalisme en kennis binnen de instelling spreken we weer over het industriële waardenregime. En als laatste gaat het om het project waardenregime wanneer een artiest zijn netwerk wil uitbreiden over de grenzen om op die manier meer klussen binnen te slepen.

Door de waardenregimes van Boltanski en Thévenot op deze manier toe te passen in een analyse van verschillende materialen, die gericht zijn op de culturele regioprofielen en op de stedelijke regio BrabantStad, verwacht ik erachter te komen welke motiveringen, ofwel legitimeringen, er eigenlijk achter de internationalisering van de cultuursector door de stedelijke regio BrabantStad zitten in de huidige beleidsperiode.

Hoofdstuk 3. Methodologie

In deze scriptie zal er sprake zijn van kwalitatief onderzoek om te achterhalen welke achterliggende motiveringen er werkelijk zijn voor de inzet op internationalisering van de cultuursector in de regioprofielen. De twee analysehoofdstukken zullen discoursanalyses zijn met een deductieve codering en redenering. Dit betekent dat de analyse is uitgevoerd met de theorie, die besproken is in het theoretisch kader, als uitgangspunt. In totaal zullen er vijftien regioprofielen worden geanalyseerd en van BrabantStad wordt daarnaast het operationaliseringsplan bekeken. In het eerste analysehoofdstuk zullen de veertien regioprofielen, die naast het regioprofiel van BrabantStad zijn ingediend, worden geanalyseerd. Deze regioprofielen zijn als volgt:

Stedelijke regio	Regioprofiel
Arnhem – Nijmegen	<i>Groeidocument 025 Arnhem Nijmegen + Bijlagen</i>
Ede-Wageningen	<i>De Proeftuin van Nederland: Regionaal Cultuurprofiel Ede-Wageningen</i>
Flevoland	<i>Bouwen aan het Flevoprofiel: Van pioniersgeest tot experimenteerdrift</i>
Haaglanden	<i>Regioprofiel Haaglanden</i>
Leiden	<i>Cultureel Regioprofiel Leiden</i>
Metropoolregio Amsterdam	<i>Meer dan de delen: Programma Kunst, Cultuur en Erfgoed: Regioprofiel Metropoolregio Amsterdam 2019 – 2024</i>
Rotterdam (+ Schiedam)	<ul style="list-style-type: none"> > <i>Volle Vaart: Cultuurprofiel Rotterdam en regio</i> > <i>Cultuurregio Schiedam: Regioprofiel Rotterdam-Dordrecht: addendum</i>
Stedelijke Cultuurregio Zuid	<i>Profielplan Stedelijke Cultuurregio Zuid: Löss, wat hier leeft, wat hier raakt. Wat hier kleeft, wat hier maakt!</i>
Stedendriehoek	<i>Apeldoorn / Deventer / Zutphen. Profiel Cultuurregio Stedendriehoek</i>
Twente	<i>Ruimte voor verbeelding: Cultuurprofiel regio Twente 2021-2024</i>

Utrecht	<i>Eeuwig Jong: Naar een cultureel regioprofiel voor de stedelijke regio Utrecht</i>
We the North	<i>We the North: Noordelijk regioprofiel</i>
Zeeland	<ul style="list-style-type: none"> > <i>Samen in Zee: Cultuur als pijler van stedelijke aantrekkelijkheid in Zeeland</i> > <i>Samen in Zee (2): Het cultuurprofiel van Zeeland</i>
Zwolle	<i>experiment&ernst - een groeiproces: Profiel Stedelijke Cultuurregio Zwolle</i>

Voor de analyse van deze veertien regioprofielen zal er in eerste instantie een zogenaamd “CTRL-F-onderzoek” plaatsvinden. Met een “CTRL-F-onderzoek” wordt het zoeken van woorden in een tekst door middel van de sneltoets CTRL-F bedoeld. In de regioprofielen is er gezocht op de volgende kernwoorden: internationalisering, (inter-), internationaal, internationale, buitenland, wereld, wereldwijd(e), grenzeloos (grens/grenzen), globaal, globalisering en mondiaal. Alleen de tekstfragmenten die hieruit voortkomen zijn geanalyseerd. Hierdoor hoeven niet alle veertien regioprofielen van A tot Z doorgelezen te worden. De tekstfragmenten zijn voor ieder regioprofiel genoteerd en opgenomen in de bijlage (zie bijlage I).

Als eerst zijn de geselecteerde tekstfragmenten langs de definiëring van glocalisering gehouden om uit te zoeken of daar een gelijkenis van glocalisering of een ander proces in terug te vinden is. Vervolgens zijn de tekstfragmenten, waar mogelijk, gekoppeld aan een waarde die gelinkt is aan de waardenregimetheorie van Boltanski en Thévenot. De tekstfragmenten zijn gecodeerd aan de hand van markeringskleuren en vetgedrukte tekst. De tekstfragmenten die iets te maken lijken te hebben met glocalisering of een van de andere trends en processen zijn vetgedrukt. Daarnaast heeft elk waardenregime een eigen markeringskleur gekregen en bij het afgaan van de geselecteerde tekstfragmenten is er gekeken of er een mogelijke aansluiting is bij een van de waardenregimes, waarna het tekstfragment de juiste kleur kreeg of helemaal geen kleur wanneer het nergens op aansloot. Hierdoor was er meteen een duidelijk overzicht van welke waardenregimes kwantitatief het meeste of minste voorkwamen. Uiteindelijk zijn de tekstfragmenten per waardenregime nogmaals grondig geanalyseerd: wat staat er nu echt en is er eigenlijk wel sprake van een duidelijke verklaring omtrent internationalisering?

In het tweede analysehoofdstuk zal er sprake zijn van een bijna gelijke analyse zoals die plaatsvindt in het eerste analysehoofdstuk. Het enige verschil met het eerste analysehoofdstuk is dat hier het gehele regioprofiel van BrabantStad: *BrabantStad maakt het: Een innovatieve culturele regio als geen ander* (2018), inclusief *Operationalisering*

'Brabant Maakt Het' – inclusief uitwerking proeftuin internationalisering (2019), het operationaliseringsplan van het regioprofiel van BrabantStad, van begin tot eind doorgelezen zullen worden en dus beide in zijn geheel geanalyseerd worden.

Boltanski en Thévenot bieden lijsten met zelfstandige naamwoorden en werkwoorden aan, die aan elk regime kunnen worden toegewezen. Deze lijsten zullen gebruikt worden als theoretisch uitgangspunt bij de analyses. De lijsten van Boltanski en Thévenot zijn al eens aangepast door Van den Hoogen en Jonker (2018), aangezien de woordenlijsten specifiek moeten zijn voor de situatie die wordt bestudeerd en in het geval van Van den Hoogen en Jonker was dit in de context van cultuurbeleid (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 110). Ook Van Winkel et al. (2012), die onderzoek doen naar het hybridiseren van de hedendaagse kunstpraktijk door het belang van waarde te analyseren in drie domeinen, hebben eigen toevoegingen gedaan om de theorie naar eigen hand te zetten. De waarden die door Van den Hoogen en Jonker (2018, p. 117) en Van Winkel et al. (2012, pp. 27-33) in de analyses gebruikt zijn, zullen voor dit onderzoek worden gecombineerd. Elke regime kent hierdoor drie verschillende waarden die als uitgangspunten gehanteerd zullen worden. Voor de zeven regimes worden de volgende waarden gehanteerd bij de kwalitatieve analyse van dit onderzoek:

- Het geïnspireerde regime: autonomie, artistieke zelfontplooiing/ontwikkeling en authenticiteit
- Het huiselijke regime: traditie, intimiteit en lokale identiteit
- Het roemregime: imago, media-aandacht en publieke belangstelling
- Het civiele regime: maatschappelijk engagement, algemeen belang, toegankelijkheid
- Het marktregime: financieel succes, concurrentie en competitie
- Het industriële regime: professionalisme, efficiëntie/effectiviteit en ondernemerschap
- Het projectstadregime: flexibiliteit, aanpassingsvermogen, netwerken (met mensen en organisaties uit de professionele kunstwereld)

Uiteraard zijn de drie waarden per regime niet uitsluitend en staan de regimes open voor eventuele toevoegende waarden, die hierboven niet eerder genoemd zijn.

Er moet een specifieke opmerking worden gemaakt over het projectstadregime. Aangezien dit regime bestaat uit een compromis tussen drie andere waardenregimes, kan het moeilijk zijn om specifieke woorden aan dit regime toe te kennen. Het regime wordt daardoor meestal verwaarloosd in kwantitatieve analyses. Voor deze kwalitatieve analyse is er daarom voor gekozen om, net zoals in Van den Hoogen en Jonker (2018), het regime op te nemen en er een specifieke betekenis aan te geven: het regime wordt gebruikt wanneer de verbinding van culturele instellingen met hun omgeving wordt aangegeven (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 110).

Hoofdstuk 4. Een verkenning van internationalisering in veertien regioprofielen

Uit *Operationalisering 'Brabant Maakt Het' – inclusief uitwerking proeftuin internationalisering* (2019) blijkt dat de programmalijs Internationalisering uit het regioprofiel van BrabantStad en de proeftuin Internationalisering kunnen gaan dienen als een voorbeeldfunctie voor de andere stedelijke regio's en hun regioprofielen. Dit maakt het interessant om niet alleen naar internationalisering binnen het regioprofiel van BrabantStad te kijken, maar om ook een inventarisatie te maken van de veertien andere regioprofielen die zijn ingediend. Hieruit moet blijken in hoeverre de veertien andere stedelijke regio's al enige aandacht aan internationalisering besteden in hun regioprofielen en met welke redenen. Dit analysehoofdstuk zal daarom antwoord geven op de volgende twee deelvragen: 'In hoeverre toont de internationalisering in de veertien regioprofielen kenmerken van glocalisering?' en 'Met welke waarden wordt er door de veertien regioprofielen invulling gegeven aan enige vorm van internationalisering?' Deze deelvragen zullen beantwoord worden in de hiernavolgende paragrafen.

4.1 Glocalisering in de veertien regioprofielen

De vraag 'In hoeverre toont de internationalisering in de veertien regioprofielen kenmerken van glocalisering?' is relevant, omdat hierdoor wellicht een verklaring kan worden gegeven aan het groeiende belang van internationalisering op regionaal niveau. Bovendien geeft het een inzicht in andere trends en processen die plaatsvinden naast internationalisering. Bij de analyse van de tekstfragmenten uit de veertien regioprofielen (bijlage I) is rekening gehouden met het gegeven dat glocalisering een vrij complex begrip is, dat door verschillende theoretici variërend getheoretiseerd is, en dat veel stedelijke regio's niet expliciet refereren naar het begrip in hun regioprofiel of zich bewust zijn van het optreden ervan.

De rol die glocalisering is gaan spelen voor deze scriptie is ontstaan door het regioprofiel van Zwolle, waarin het begrip expliciet wordt benoemd, zoals in het theoretisch kader al naar voren is gebracht. Echter, het bleek in het regioprofiel van Zwolle alleen te gaan om een toelichting over de werking van glocalisering op de cultuursector. Een heldere uitwerking over hoe dit proces specifiek tot uiting komt in de cultuursector van de stedelijke regio Zwolle is achterwege gelaten. De vraag is nu of in de andere regioprofielen wel enigszins sprake is van glocalisering, ondanks dat het begrip niet expliciet benoemd wordt. Voor het optreden

van glocalisering is het in ieder geval van essentieel belang dat een lokale identiteit van een stedelijke regio en de culturele instellingen, organisaties en/of makers daadwerkelijk weerspiegeld wordt in een cultureel concept dat op globaal niveau functioneert. De lokale identiteit wordt in het geval van de regioprofielen beschouwd als een identiteit die behoort tot (een van) de gebieden en steden in de stedelijke regio.

Een voorbeeld van glocalisering in de regioprofielen is te zien in het 'vernieuwend makerschap' dat wordt aangehaald in de uitwerking van de proeftuin Gelders filmfonds en commissioner, die terug te vinden is in de bijlagen van het regioprofiel van Arnhem – Nijmegen. Het volgende wordt hier gezegd: "Door het fonds en het aanstellen van de film commissioner worden alle thema's geraakt: zowel op het gebied van vernieuwend makerschap (regionaal, met beoogd internationale uitwerking), educatie, vernieuwing als het verbeteren van de leefomgeving in beide steden" (Bijlage A: 3. Gelders filmfonds & commissioner). Het vernieuwend makerschap wordt gedefinieerd als "regionaal, met beoogd internationale uitwerking", dit past binnen de strekking van glocalisering. Hieruit blijkt namelijk dat het vernieuwende makerschap betrekking heeft op makers uit de regio, waarna het product dat voortkomt uit het regionale makerschap in staat zou moeten zijn om op globaal niveau te functioneren. Bij de uitwerking van het vernieuwd makerschap is er sprake van een interactie tussen globale en lokale ontwikkelingen, waarbij het lokale tot uiting komt in het globale.

Hoewel het eerdergenoemde voorbeeld uit Arnhem – Nijmegen een nogal ruime interpretatie kent, kunnen er specifiekere kenmerken van glocalisering teruggevonden worden in de manier waarop de cultuursector inspiratie put uit de culturen die aanwezig zijn in een stedelijke regio, zoals in Haaglanden. Bijvoorbeeld, het Nationale Theater in Den Haag doet onderzoek voor eigen (internationale) producties. Voor de productie 'The Nation' werd er door het gezelschap van het Nationale Theater gesproken met bewoners, politie, wijkcentra en scholen in de Schilderswijk (DSP-groep, 2018, p. 41). De producties van het Nationale Theater tonen de lokale identiteit van de stedelijke regio Haaglanden, maar zijn ook in staat om op internationaal niveau te functioneren. Deze eerdergenoemde kenmerken van glocalisering zien we maar enkele keren terugkomen in de regioprofielen. Naast de twee voorbeelden uit de regioprofielen Arnhem – Nijmegen en Haaglanden, zien we kenmerken van glocalisering ook terugkomen in het regioprofiel van We the North, onder andere bij het festival Oerol, dat streeft naar actuele thema's die in de regio spelen, die beschouwd kunnen worden als een onderdeel van de lokale identiteit, "maar voor de bredere wereld van belang zijn (global)" (We the North, 2018, p. 89).

Hoewel er in meerdere stedelijke regio's verwezen wordt naar de steeds groter wordende interactie tussen het lokale en het globale, wordt het in de meeste gevallen niet specifiek

gemaakt hoe het lokale tot uiting komt in het globale, waar het bij glocalisering wel om draait. Zoals bijvoorbeeld in het regioprofiel van Rotterdam: “Hoewel wij het spanningsveld zien dat zich soms voordoet tussen (inter)nationale profilering en het werken in de humuslaag van de samenleving, juichen we deze ontwikkeling van harte toe. Het toont aan dat de Rotterdamse culturele instellingen zich verbonden voelen met hun stad, ook al ligt het speelveld van sommigen van hen voor een groot deel ver buiten de grenzen van stad en regio” (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 36). Het belang van de lokale omgeving voor culturele instellingen, organisaties en makers lijkt toe te nemen, ondanks dat ze zich steeds vaker bewegen op een internationaal speelveld. Zo blijkt ook uit het volgende vergelijkbare tekstfragment: “[...] succesvolle evenementen met een (inter)nationale uitstraling en (deels groeiende) regionale inbedding” (Gemeente Maastricht et al., 2018, pp. 44-45). Weliswaar geeft glocalisering aan dat het belang van continentale en mondiale niveaus samengaat met het toenemende belang van lokale en regionale niveaus (Blatter, 2013), maar uiteraard wel alleen in een context waarbij de lokale identiteit tot uiting wordt gebracht. Het blijft in zulke tekstfragmenten dus onduidelijk of het groeiende belang van de lokale omgeving ook invloed heeft op de uiting van de lokale identiteit van de stedelijke regio in een cultureel concept, die vervolgens weer opereert op globaal niveau.

Wat we vaker terugzien in de tekstfragmenten uit de regioprofielen zijn kenmerken van lokalisering en regionalisering, in plaats van glocalisering. Dit is echter niet heel verrassend wanneer we ons ervan bewust blijven dat het bij de opstelling van de regioprofielen ging om een proces van regionalisering van het nationale cultuurbeleid. De tekstfragmenten die kenmerken tonen van regionalisering benadrukken de groeiende samenwerking op het gebied van cultuur tussen de steden en gebieden binnen de stedelijke regio's. Bovendien zijn de regioprofielen cultuurbeleid gericht op de stedelijke regio's, waarbij kunst en cultuur in de regio centraal staat. De samenwerking tussen steden en gebieden binnen stedelijke regio's is regionalisering, maar de samenwerking van steden en gebieden met de regionale culturele instellingen, organisaties en makers binnen stedelijke regio's is lokalisering. Wat nog meer kenmerkend is voor lokalisering is de vergrote aandacht voor het lokale. In het geval van de stedelijke regio's gelden de steden en gebieden die gezamenlijk behoren tot de stedelijke regio, en hun cultuursector, als het lokale.

Het vergrote belang voor het lokale in de regioprofielen komt terug in tekstfragmenten waarin lokale culturele instellingen, organisaties of makers betrokken worden bij samenwerkingen, ontwikkelingen en/of de organisatie van evenementen, die in verband staan met internationale aspecten. Zoals bijvoorbeeld in een tekstfragment uit het regioprofiel van Flevoland dat gaat over de proeftuin Cultuurlab. Bij de vraag wat de proeftuin oplevert wordt onder andere het volgende antwoord gegeven: “Aansprekende exposities van

lokale, regionale, nationale en internationale kunstenaars op het gebied van actuele en multimediale kunst. Kunstenaars uit de regio die werkzaam zijn op dit gebied worden hier actief bij betrokken” (Gemeente Almere et al., 2018, p. 19). Hier is sprake van lokalisering door het actief betrekken van kunstenaars uit de regio bij aansprekende exposities op het gebied van actuele en multimediale kunst, waar ook internationale kunstenaars bij worden betrokken. Andere tekstpassages die op dezelfde wijze kenmerken van lokalisering tonen zijn: “Hierbij werken we uiteraard samen met musea en kennisinstellingen binnen de regio” (Gemeente Leiden, 2018, p. 15) en “[...] met coalities van regionale culturele instellingen” (Hempfen, 2018, p. 115).

Lokalisering komt niet alleen op deze manier tot uiting, maar vindt ook gelijktijdig plaats naast internationale ontwikkelingen, zonder dat beide invloed op elkaar hebben. Neem bijvoorbeeld het regioprofiel van Arnhem – Nijmegen, specifiek het tekstfragment dat gaat over het doel van het filmfonds uit de proeftuin Gelders filmfonds en commissioner: “Het gaat om een fonds dat enerzijds regionale filmproducties aanjaagt, professionaliseert en financiert, en anderzijds de regio aantrekkelijk maakt voor het hosten en begeleiden van landelijke en internationale producties” (Van Beuningen, 2018, p. 26). In dit fragment zien we met name lokalisering terug, door het aanjagen, professionaliseren en financieren van regionale filmproducties. De lokale, ofwel regionale, filmproducties worden gevoed zonder de internationale ontwikkelingen uit te sluiten. Hetzelfde verschijnsel zien we ook in het regioprofiel van Rotterdam: “De samenwerking op het gebied van theater zien we in de eerste plaats rond Theater Rotterdam dat als theater van nationale en internationale faam ook ruimte biedt aan lokale programmering en nieuw talent” (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 41).

Als laatste is er nog een uitzondering in het geval van het regioprofiel van Twente, waar met name kenmerken van globalisering voorkomen wat betreft de tekstfragmenten omtrent internationalisering. Zoals de volgende twee fragmenten: “Juist in een tijd waarin de wereld een ‘global village’ wordt, juist in een tijd waarin iedereen met iedereen verbonden raakt, is het belangrijk om als regio nationaal en internationaal verbonden te zijn. Zodat Twente klaar is voor de toekomst (BMC et al., 2018, p. 14). En “De BIS-instellingen zijn knooppunten in een nationaal en internationaal netwerk. Juist die knooppunten zijn van eminent belang in een tijd waarin de verknoping van een regio met de hele wereld topprioriteit is” (BMC et al., 2018, p. 32). Twente lijkt zich niet te bekommeren om een sterkere verbinding met de regio, maar ziet een verbinding met het internationale en nationale veld als essentieel voor de toekomst van hun regio. Dit kan te maken hebben met de mogelijk marginale positie waarin Twente zich, in zijn eigen optiek, bevindt.

Wat er geconcludeerd kan worden uit deze paragraaf is dat veel stedelijke regio's zich niet bewust bezighouden met het proces van glocalisering. Het lijkt er wel op dat steeds meer stedelijke regio's, met name het culturele veld, verankering zoeken in de lokale omgeving, ondanks dat het internationale bereik van het culturele veld toeneemt. Deze verankering met de regio zou er onder andere voor kunnen zorgen dat de afstand tussen de regionale bevolking en het cultuuraanbod niet te groot wordt. Hoewel internationalisering meer en meer aan de orde van de dag is, blijft er op die manier cohesie bestaan in de regio. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het gelijktijdig optreden van zowel internationalisering als regionalisering. Het lijkt er voornamelijk op dat de regionalisering in het cultuurbeleid juist voortkomt uit de toenemende internationalisering van de cultuursector.

4.2 De waardenregimes in de veertien regioprofielen

In de vorige paragraaf is duidelijk geworden in hoeverre de veertien regioprofielen kenmerken tonen van andere trends en processen wanneer het gaat over de internationalisering van de cultuursector. Bovendien lijkt het erop dat de regionalisering van het cultuurbeleid voortkomt uit een voortdurende tendens van internationalisering. Nu blijft de vraag met welke motiveringen de stedelijke regio's dan aandacht besteden aan enige vorm van internationalisering van de cultuursector in hun regioprofielen, wanneer ze überhaupt aandacht besteden aan internationalisering.

Uit de analyse van de tekstfragmenten uit de regioprofielen (zie bijlage I) komen een aantal dingen duidelijk naar voren. Ten eerste blijkt dat sommige regioprofielen meer aandacht schenken aan internationale aspecten binnen hun regioprofiel dan andere regioprofielen. Zo zijn er namelijk stedelijke regio's waarbij er maar enkele tekstfragmenten genoteerd zijn tijdens het CTRL-F-onderzoek. Dit lijkt ook mede afhankelijk te zijn geweest van de lengte van het regioprofiel. Bovendien zeggen ook niet alle genoteerde tekstfragmenten per se specifiek iets over de aandacht die zij besteden aan een actieve inzet op internationalisering van de cultuursector. Er zijn tekstfragmenten die een verklaring geven over een algemenere benadering van internationalisering binnen de cultuursector. Ten tweede blijkt ook dat er veel tekstfragmenten uit vrijwel alle regioprofielen zijn, die irrelevant zijn wat betreft een verklaring omtrent internationalisering. Er zijn namelijk veel passages die alleen een constatering zijn, neem bijvoorbeeld de volgende passage uit het regioprofiel van Haaglanden: "Holland Dance Festival streeft naar inclusieve dans en dans met en voor ouderen naast het aanbod van de internationale programmering in Den Haag en Delft" (DSP-groep, 2018, p. 12). Hier wordt simpelweg vastgesteld dat Den Haag en Delft beschikken over een aanbod aan internationale programmering, maar het is geen verklaring. Zo geldt dit ook voor: "De

internationale ligging van Zuid-Limburg, zoals boven omschreven, is uniek in Nederland: omgeven door drie taalgebieden, en meer nog: omgeven door grote steden met een potentieel aan publiek” (Gemeente Maastricht et al., 2018, p. 64). Wederom wordt hier alleen feitelijke informatie gegeven en geen informatie die de inzet op internationalisering in het regioprofiel motiveert. Op deze manier kunnen er nog veel meer tekstfragmenten aangehaald worden.

Het roemregime

Vervolgens wordt het duidelijk dat er naast al deze irrelevante tekstpassages, in bijna elk van de veertien regioprofielen wel één of meerdere passages zijn die duiden op de aanwezigheid van het roemregime als het gaat om internationalisering in de cultuursector. Kwantitatief gezien is het roemregime dan ook het meest voorkomende waardenregime in alle veertien de regioprofielen gezamenlijk. Echter, het lijkt in de meeste gevallen niet zozeer te gaan om verklaringen voor de verdere inzet op internationalisering vanuit dit waardenregime. De tekstfragmenten gebruiken voornamelijk waarden uit het roemregime om de invloed van de al bestaande vormen van internationalisering binnen de cultuursector te duiden. In het roemregime draait het volgens de theorie van Boltanski en Thévenot om het aantal mensen die hun erkenning verlenen. Dit betekent dat het in het geval van de desbetreffende tekstfragmenten gaat over de erkenning die wordt verleend aan culturele instellingen, organisaties en/of makers in de stedelijke regio's, doordat zij aandacht besteden aan internationalisering.

De waarde imago speelt het allerbelangrijkste motief bij de aandacht die de regioprofielen wél besteden aan internationalisering. Het volgende fragment uit het regioprofiel van Arnhem – Nijmegen geeft hier een voorbeeld van: “De nagenoeg complete culturele keten bestaat uit o.a. toonaangevende, internationale festivals als Go Short, InScience, Music Meeting en State of Fashion” (Van Beuningen, 2018, p. 15). ‘Toonaangevend’ zegt iets over het imago van de internationale festivals die de stedelijke regio Arnhem – Nijmegen rijk is. Hieruit blijkt dat in dit regioprofiel het imago van Arnhem – Nijmegen en de culturele instellingen en makers binnen deze regio een belangrijk motief is om te spreken over internationalisering. Door internationalisering ontstaat er een zodanig positief imago waarmee stedelijke regio's zich gaan profileren, zoals het geval is in de regioprofielen. Zo kunnen er nog een tal van voorbeeldfragmenten uit de regioprofielen worden aangehaald die iets zeggen over het imago van de stedelijke regio of culturele instellingen en makers die in verband staan met internationalisering. De belangrijkste en meest voorkomende kernwoorden in de regioprofielen die iets zeggen over het imago van de stedelijke regio of de culturele instellingen en makers in internationaal verband zijn: “allure”, “bekende”, “reputatie”, “bakermat”, “gerenommeerd”, “belangrijkste in hun soort”, “zichtbaarheid”, “hoogwaardig”,

“(wereld)faam”, “topbestemming”, “toppositie”, “top-”, “beeldbepalend”, “sterk geprofileerd” etc. (zie bijlage I). Het komt erop neer dat internationalisering binnen de stedelijke regio’s bijdraagt aan het imago van de stedelijke regio en de cultuursector, maar vice versa kan het imago van de stedelijke regio’s en zijn culturele instellingen ook bijdragen aan een toenemende internationalisering. Een concreet voorbeeld waarbij we zien dat het imago van de stedelijke regio bijdraagt aan internationalisering komt uit het regioprofiel van Stedelijke Cultuurregio Zuid: “Het grote aanbod aan kunstvakopleidingen op alle niveaus in combinatie met een compleet aanbod aan professionele kunsten zorgen voor een constante in- en uitstroom aan internationale talenten” (Gemeente Maastricht et al., 2018, p. 22).

Een ander belangrijk motief dat een rol speelt in het beleid rond internationalisering is de waarde publieke belangstelling. Publieke belangstelling komt tot uiting in de regioprofielen door de manier waarop de stedelijke regio’s de internationale betekenis en het internationale publieke bereik van hun culturele instellingen en makers, maar ook van de stedelijke regio zelf, beschrijven. Het volgende specifieke voorbeeld komt uit het regioprofiel van Twente: “De activiteiten in het Balengebouw kunnen rechtstreeks via beeld, geluid en print bij de inwoners thuis worden gebracht. Nationaal en internationaal worden de ontwikkelingen binnen de Newsroom gevolgd” (BMC et al., 2018, p. 34). Denk bijvoorbeeld ook aan zinsdelen zoals “internationale aantrekkingskracht”, “internationale hub voor makers en talent”, “internationale erkenning”, “internationaal opererend”, “internationale hit”, “scoort internationaal” etc. (zie bijlage I). Soms gaat het ook over de wijze waarop cultuur de internationale publieke belangstelling voor een stedelijke regio kan vergroten, zoals in het regioprofiel van Flevoland: “cultuur waardoor Flevoland nóg aantrekkelijker wordt. [...] zélf voor de rest van de wereld” (Gemeente Almere et al., 2018, p. 5).

Media-aandacht blijkt een minder belangrijk motief te zijn voor internationalisering binnen de regioprofielen. Alleen de regioprofielen van de stedelijke regio Haaglanden en Rotterdam lijken het motief aan te halen. Zo geldt voor de stedelijke regio Rotterdam dat de internationale media lovend schrijven “over de iconen, de vernieuwingsdrift en het cultuuraanbod van de stad” (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 21). In dit geval is het zo dat de stedelijke regio internationale media-aandacht trekt door zijn kenmerken en karakteristieken, maar in andere gevallen, zoals in Schiedam² en Haaglanden, ontstaat media-aandacht door het internationale karakter die deze stedelijke regio’s hebben, waardoor er bijgedragen wordt aan een positief imago van deze stedelijke regio.

² Het regioprofiel van Schiedam is een addendum op het regioprofiel van de stedelijke regio Rotterdam.

Het geïnspireerde regime

Hoewel het roemregime bij uitstek het meest voorkomend is, spelen de overige zes waardenregimes van Boltanski en Thévenot (en Chiapello) ook een rol in de legitimering van internationalisering in de regioprofielen, maar in mindere mate. Zo komt ook niet elk waardenregime weer terug in alle veertien de regioprofielen. Deze waardenregimes worden als gevolg van de analyse dan ook beschouwd als ondersteunende regimes. Ondanks dat deze regimes allemaal in mindere mate voorkomen, zijn er wel enkele regimes die explicieter naar voren komen dan andere. Misschien zelfs wel explicieter dan het roemregime als het gaat om het geven van een motivering voor de huidige inzet op internationalisering van de cultuursector. Om te beginnen met een van de explicietere regimes: het geïnspireerde regime. Het geïnspireerde waardenregime is een waardenregime dat in de theorie van Boltanski en Thévenot nauw verbonden is aan de kunstwereld, omdat de kunsten onder andere voortvloeien uit emotie, verbeelding, creativiteit en inspiratie, waarden die onlosmakelijk verbonden zijn met het geïnspireerde regime. Ook van het geïnspireerde regime zou van tevoren aangenomen kunnen worden dat dit een dominant regime is, aangezien de culturele regioprofielen betrekking hebben op het beleid van kunst en cultuur, ofwel de kunstwereld, in de stedelijke regio's. Desondanks gaat dit niet op voor internationalisering van kunst en cultuur in de stedelijke regio's en is het geïnspireerde regime eerder een ondersteunend regime. Uit de analyse blijkt dat de waarde die als belangrijkste legitimering geldt voor internationalisering in de regioprofielen artistieke zelfontplooiing/ontwikkeling is.

Artistieke zelfontplooiing/ontwikkeling als legitimering voor internationalisering komt in de regioprofielen naar voren doordat de stedelijke regio's en hun culturele instellingen en makers, al dan niet internationaal, de ruimte bieden om te creëren, waarbij internationale samenwerking aangemoedigd wordt en het bereiken van een internationaal niveau het beoogde doel is. Dit is terug te zien in woorden zoals "stimuleren", "ondersteunen", "ontwikkelen", "nastreven" etc. (zie bijlage I). Een concreet voorbeeld is het regioprofiel van Flevoland waar artistieke zelfontplooiing/ontwikkeling naar voren komt doordat de stedelijke regio de samenwerking met internationale kunstenaars stimuleert, "die in Flevoland de mogelijkheid krijgen om volop te experimenteren" (Gemeente Almere et al., 2018, p. 13). En zo wil ook Leiden elk jaar "minimaal één plek beschikbaar stellen voor een artist en/of thinker van wereldformaat, die binnen Leiden aan de slag kan gaan met de cultuur en kennis die de stad rijk is" (Gemeente Leiden, 2018, p. 15). Daarnaast blijkt uit een passage uit het regioprofiel van Utrecht het belang van internationale oriëntatie voor artistieke zelfontplooiing: "Verschillende festivals in Utrecht koppelen jonge makers aan een internationaal speeldomein. Dit is een unique selling point van zowel Utrecht als Amersfoort. In die context ligt de nadruk vooral op artistieke en de ontplooiing van young professionals"

(Gemeente Utrecht et al., 2018, p. 14). Waar het bij artistieke zelfontplooiing/ontwikkeling aan de ene kant met name om individuele makers draait, heeft die aan de andere kant ook betrekking op de culturele instellingen en organisaties in de stedelijke regio's, zoals op Het Houten Huis uit het regioprofiel van We the North: "Door nationaal en internationaal met gerenoveerde partners samen te werken, blijven we onszelf uitdagen en gelaagde voorstellingen maken" (We the North, 2018, p. 88). Artistieke zelfontplooiing/ontwikkeling vindt niet alleen plaats bij de makers, maar ook binnen culturele instellingen en organisaties.

De waarde authenticiteit komt in de regioprofielen tot uiting in het gegeven dat de karakteristieken van een stedelijke regio de mogelijkheid tot experiment en groei bieden, waardoor er internationale stromingen en ontwikkelingen ontstaan en er internationale kansen zijn in de desbetreffende stedelijke regio. Authenticiteit wordt het duidelijkst gerepresenteerd in de stedelijke regio Rotterdam. Neem bijvoorbeeld de volgende twee tekstfragmenten: "De stad wordt dan ook wel gezien als proeftuin voor opkomende (internationale) stromingen als afro futurisme, street art en voguing, maar ook nieuwe vormen van opera" (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 32) en "Veel (internationale) ontwikkelingen, zoals urban dance, spoken word en afrobeat, komen in Rotterdam als eerste tot bloei en verspreiden zich daarna pas over de rest van het land" (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 55). Ten slotte is er nog de waarde autonomie, die zich uit door het tonen van zelfredzaamheid. Echter, de waarde autonomie wordt maar eenmalig gerepresenteerd in de regioprofielen. Namelijk in het regioprofiel van Haaglanden, waar het Nationale Theater in Den Haag onderzoek doet "voor eigen (internationale) producties", door inspiratie te halen uit de culturen die aanwezig zijn binnen de stedelijke regio (DSP-groep, 2018, p. 41).

Het civiele regime

Naast het geïnspireerde regime is ook het civiele regime een ondersteunend regime wanneer het gaat om de legitimering van internationalisering in de regioprofielen. Wel komt het civiele regime, net zoals het geïnspireerde regime, explicieter naar voren dan de andere regimes. Dat het civiele regime een ondersteunend regime is in een context van cultuurbeleid, is tegenstrijdig met het onderzoek van Van den Hoogen en Jonker (2018, p. 109) waarin, door Belfiore & Bennett (2008) en Edelman et al. (2016), gesteld wordt dat cultuurbeleid op zichzelf zou moeten worden beschouwd als een compromis tussen het civiele en het geïnspireerde regime. Dit zou in lijn zijn met het verlichtingsdenken, dat de kern vormt van de rechtvaardiging van het merendeel van het cultuurbeleid in Westerse samenlevingen (Van den Hoogen & Jonker, 2018, p. 109). Het ideaal van *Bildung* wordt dan namelijk gereflecteerd: de kunsten worden gezien als een mogelijkheid voor leden van een samenleving om persoonlijk te groeien, maar ook als lid van de samenleving (p. 109). Hoe dan ook draait het in het civiele regime om de collectiviteit, het algemeen belang. Wanneer

het in deze analyse dus over een gehele groepering, zoals een bevolking in zijn gehele diversiteit, gaat, met betrekking op internationalisering, is er sprake van het civiele regime.

Toegankelijkheid is een waarde, ofwel motivering, uit het civiele regime die vrij weinig wordt aangehaald. In de context van internationalisering wordt met toegankelijkheid de mate waarin de stedelijke regio's en hun culturele instellingen en makers openstaan voor een breed scala aan internationaal publiek en internationale makers en/of talent bedoeld. Dit komt terug in de volgende tekstfragmenten: "Talent Programma van Akoesticum: een educatief programma gericht op kamermuziek voor muzikale talenten uit de hele wereld" (Gemeente Ede & Gemeente Wageningen, 2018, p. 12) en "Het ontwikkelen van aanbod voor de internationale populatie is een ander speerpunt" (Hempfen, 2018, p. 80). Uit dit laatste citaat blijkt dat in de Metropoolregio Amsterdam wordt gewerkt aan de toegankelijkheid van de internationale populatie tot kunst en cultuur door het ontwikkelen van aanbod. Wat nog meer met toegankelijkheid wordt bedoeld, is dat de voorzieningen van de stedelijke regio's en de programma's van culturele instellingen en makers aantrekkelijk en aansprekend zijn voor een breed (internationaal) publiek, om te beleven, maar ook om te participeren door het internationale karakter. Neem bijvoorbeeld het volgende tekstfragment uit het regioprofiel van de Stedendriehoek dat gaat over Theaterschip Deventer: "theater maken voor en met jongeren in samenwerking met o.a. productiehuis Kameroperahuis Zwolle, Dansnetwerk Oost, en andere partners in binnen en buitenland" (*Apeldoorn / Deventer / Zutphen. Profiel Cultuurregio Stedendriehoek.*, 2018, p. 5). Er wordt gebruik gemaakt van een internationaal aspect om meer toegankelijkheid tot kunst en cultuur onder de bevolking te creëren.

Bij het motief maatschappelijk engagement ligt de nadruk met name op het betrekken van onderwerpen en thema's uit de maatschappij in globale kunst- en cultuuruitingen, waardoor het lokale met het globale wordt verbonden. De waarde maatschappelijk engagement als motief zien we alleen terug in het regioprofiel van We the North. Zo is er het huis voor de fotografie Noorderlicht: "Noorderlicht heeft zich ontwikkeld tot een maatschappelijk geëngageerde organisatie die alle vormen van fotografie inzet voor haar beeldverhalen. Daarmee is Noorderlicht een internationaal podium voor alle kunstenaars die fotografie inzetten voor de verbeelding van hun betrokkenheid bij de maatschappij" (We the North, 2018, p. 89). Wat internationalisering betreft is met name het internationale podium van belang voor de maatschappelijke geëngageerde thema's die de stedelijke regio's aanhalen.

Vervolgens is het algemeen belang een motivering voor de inzet op internationalisering, doordat het zijn van een stedelijke regio of culturele instelling en/of maker, die van belang is voor de gehele collectiviteit, ofwel de gehele bevolkingssamenstelling, bijdraagt aan de verantwoordelijkheden op verschillende schaalniveaus, ook op internationaal niveau. Dit wordt onder andere weerspiegeld in het volgende tekstfragment uit de stedelijke regio

Rotterdam: “Rotterdam is een aantrekkelijke stad voor een grote, jonge, internationale groep creatieve professionals. Deze innovatieve en ondernemende groep is belangrijk voor Rotterdam, Nederland en de verbinding met de rest van de wereld” (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 63). Dit geldt ook voor een tekstfragment uit de stedelijke regio We the North, namelijk: “In 2021 wenst Jonge Harten een festival te zijn dat zowel lokaal als (inter)nationaal opvalt door de vooruitstrevende manieren waarop zij verbindingen legt met de breedte van de nieuwe generatie: een inclusief publiek (qua gender, culturele achtergrond en opleidingsniveau)” (We the North, 2018, p. 91). Het draait allemaal om verbinding. Verbinding die door de groep cultuurmakers uit Rotterdam gemaakt wordt met de rest van de wereld en de verbinding die de culturele instelling Jonge Harten maakt met een nieuwe generatie, een inclusief publiek. In het regioprofiel van Haaglanden gaat het bij de presentatie-instelling West Den Haag zelfs om het bijdragen aan een breed kunstbegrip door in een veelzijdig programma het lokale met het internationale te verbinden (DSP-groep, 2018, p. 14). Een breed kunstbegrip is van algemeen belang.

Het huiselijke regime

Anderzijds zijn er ook enkele ondersteunende waardenregimes die minder expliciet tot uiting komen in de regioprofielen, waaronder het huiselijke regime. Voorafgaand aan de analyse zou juist verwacht kunnen worden dat het huiselijke regime meer dan een ondersteunende rol speelt in de legitimering van internationalisering, aangezien de regioprofielen gericht zijn op het regionaal cultuurbeleid, waarin in principe de culturele identiteit en het eigen culturele aanbod centraal staan. Nu blijkt dat dit regime ondersteunend is én een niet heel helder voorkomen heeft in de tekstfragmenten van de regioprofielen.

Een waarde die een belangrijke rol speelt bij de legitimering van internationalisering in de regioprofielen is lokale identiteit. Het valt op dat in het geval van lokale identiteit de normen en waarden van een bepaalde stedelijke regio vaak terug te zien zijn in de verschillende culturele uitingen en voorzieningen in deze regio. Ook speelt de neerslag van de gedeelde ontstaansgeschiedenis, van de stedelijke regio, in het culturele erfgoed een rol. Hierdoor zijn deze culturele uitingen en voorzieningen en het culturele erfgoed, zowel nationaal als internationaal, onderscheidend. Tevens draagt de lokale identiteit bij aan de manier waarop de cultuursector binnen een stedelijke regio is vormgegeven en/of is weerspiegeld in het culturele aanbod en mogelijkheden. Dit leidt soms tot “internationale betekenis”, “internationaal belang”, “internationale samenwerking” of “internationale oriëntatie” van en in een stedelijke regio en zijn culturele instellingen en makers. Een helder voorbeeld waar de waarde lokale identiteit zichtbaar is, is in het volgende fragment uit het regioprofiel van Metropoolregio Amsterdam: “Creativiteit, expressie en vrijheid zitten tot op heden in het DNA

van de stad. Dit zorgt voor een omvangrijke culturele infrastructuur met (inter)nationale topinstellingen” (Hempfen, 2018, p. 102).

Intimiteit als motief wordt weer goed weergegeven in het volgende fragment uit het regioprofiel van Leiden: “Al deze mensen, wetenschappers, kunstenaars en vrijdenkers, hebben de stad mede gevormd. Zo is een klimaat ontstaan waar internationale denkers en makers zich thuis voelen. Hier wordt nagedacht en gesproken over vrijwel alles wat er in de wereld gaande is, en hoe de mens zich daartoe verhoudt” (Gemeente Leiden, 2018, p. 9). Hierin zien we goed het gegeven terug dat het huiselijke regime is gebaseerd op concepten zoals een ‘thuis’, zoals Edelman et al. (2016, p. 70) beschrijven. Een ander interessant kernwoord dat terugkomt in een van de regioprofielen is “gastvrijheid”. Het komt erop neer dat hoe groot of internationaal de reikwijdte van culturele instellingen en makers ook is, er een vertrouwd en verbonden gevoel is met de stedelijke regio. Dit wordt nogmaals duidelijk in het regioprofiel van Zeeland: “Zeeland is intiem. Niet alleen door schaal, ook door sfeer. Zelfs grote, internationale festivals voelen hier vriendelijk, vertrouwd, toegankelijk en laagdrempelig” (Provincie Zeeland, 2018b, p. 7).

De waarde traditie speelt een minder relevante rol als motief. “Van oudsher” is voor deze legitimering een belangrijk kernwoord: “Rotterdam is door dit alles van oudsher een smeltkroes van culturen. Dat heeft de stad en de regio mede gemaakt tot wat ze nu zijn: ondernemend, dynamisch en internationaal” (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 18). De geschiedenis van sommige stedelijke regio’s werkt nu door op de mogelijkheden van deze stedelijke regio’s tot internationalisering.

Het marktregime

Een ander regime dat als ondersteunend, maar vrij impliciet, naar voren komt is het marktregime. Dit is een regime dat in het culturele veld een steeds grotere rol is gaan spelen sinds de financiële culturele overheidssteun flink is gedaald. In het marktregime draait het kortgezegd om het genereren van geld en een gunstige financiële positie in de markt. In de regioprofielen is het marktregime dan ook terug te zien in tekstfragmenten die refereren naar onder andere cultureel ondernemerschap.

Financieel succes als legitimeringswaarde voor internationalisering uit zich met name in stedelijke regio’s en culturele instellingen die inzetten op cultureel ondernemerschap en cultuurmarketing om meer geld te genereren. In het regioprofiel van Arnhem – Nijmegen wordt het bijvoorbeeld duidelijk hoe er nog voldoende ruimte is op de markt voor meer internationale media- en cultuuraanbieders. In dit regioprofiel vallen de media- en cultuuraanbieders onder het commerciële cultuuraanbod (Van Beuningen, 2018, p. 23). Dat er ruimte is voor meer (internationaal) commercieel cultuuraanbod is positief voor het genereren van meer geld. Het is ook opvallend dat in meerdere stedelijke regio’s

cultuurmarketing wordt ingezet om de internationale toeristenstroom naar de stedelijke regio's te bevorderen en steden internationaal te promoten. Marketing heeft uiteraard als doel om de verkoop van producten en diensten te bevorderen. Cultuurmarketing kan op die manier dus ook gezien worden als een middel dat internationaal wordt ingezet door de stedelijke regio's en hun culturele instellingen om meer geld te genereren. Zo blijkt uit de Stedelijke Cultuurregio Zuid namelijk: "Internationale culturele samenwerking en uitwisseling komt de economische ontwikkeling ten goede" (Gemeente Maastricht et al., 2018, pp. 22-23). Bovendien versterken internationale aspecten de aantrekkelijkheid van de stedelijke regio's, met name voor de vestiging van internationals, waardoor er weer economische vooruitgang plaatsvindt (Gemeente Maastricht et al., 2018, p. 23).

Naast financieel succes is ook competitie/concurrentie een enkele keer een motivering voor internationalisering. Zo wordt er in het regioprofiel van Rotterdam geïnvesteerd in de internationale positie van de stad "vanuit de overtuiging dat een goed cultureel aanbod leidt tot internationale aandacht en versterking van de Rotterdamse en Nederlandse positie in het internationale veld" (Gemeente Rotterdam, 2018, pp. 63-64).

Het industriële regime

Ook het industriële regime is wederom een van de ondersteunende, maar minder nadrukkelijke waardenregimes. In het industriële waardenregime staan kennis en efficiëntie centraal. Expertise is dan ook waardevol binnen dit waardenregime. Dit betekent dat tekstfragmenten die behoren tot dit waardenregime, iets zouden moeten zeggen over de manier waarop internationalisering gaat bijdragen aan een verbetering van de productiviteit en professionaliteit van culturele instellingen, organisaties en/of makers binnen de regio's, en omgekeerd. In deze analyse zijn de waarden professionalisme, efficiëntie/effectiviteit en ondernemerschap gebruikt als de uitgangspunten die een rol kunnen spelen. Ondernemerschap uit zich in het industriële waardenregime als het zien en het benutten van kansen die waarde creëren, zoals bijvoorbeeld investeren en innoveren.

In de regioprofielen wordt onder andere de effectiviteit van internationale samenwerkingsverbanden benadrukt. Het blijkt dat bestaande samenwerkingsverbanden met internationale culturele organisaties en instellingen perspectief bieden voor nieuwe internationale samenwerkingsverbanden (Gemeente Ede & Gemeente Wageningen, 2018, p. 8). Ook standaardisering van culturele processen heeft invloed op de internationale productiviteit, ofwel efficiëntie en effectiviteit, van culturele instellingen, organisaties en makers. Dit komt terug in het volgende tekstfragment uit het regioprofiel van Twente: "Deze voorzieningen kunnen broedplaatsen zijn, waar verschillende disciplines uit kunst en technologie elkaar ontmoeten en samenwerken. Een structureel platform op dit gebied is daarbij noodzakelijk. Een plek waar de resultaten van de kruisbestuivingen die plaatsvinden

in de broedplaatsen, evenals de landelijke en internationale resultaten en ontwikkelingen getoond kunnen worden” (BMC et al., 2018, p. 28). Maar denk hierbij ook aan kernwoorden als “langere programmeringsperiode”, “verduurzamen” etc. (zie bijlage I) of tekstpassages die een terugkerend verschijnsel aanduiden, zoals “wekelijks” of “halfjaarlijks”.
Standaardisering heeft bijna alleen maar effect bij langlopende en blijvende culturele uitingen en processen.

Bovendien heeft internationalisering ook invloed op de professionalisering in de stedelijke regio's. Zo wordt er bijvoorbeeld voor kennisontwikkeling gekeken naar het buitenland (Gemeente Leiden, 2018, p. 6). Daarnaast zou deelname aan een internationaal opererend netwerk zorgen voor het vergroten van kwaliteit en bereik, zoals als volgt gezegd wordt in het regioprofiel van Flevoland: “Daarnaast maakt een landelijke voorziening onderdeel uit van een groter landelijk en internationaal opererend netwerk waardoor de kwaliteit én het bereik worden vergroot. Kort gezegd, een voorziening in de basisinfrastructuur geeft Flevoland de mogelijkheid een kwaliteitsslag te maken en deze kwaliteit te borgen” (Gemeente Almere et al., 2018, p. 17). Dit kan gezien worden als een streven naar verbetering en professionele mogelijkheden. Verder wordt er ook de nodige aandacht besteed aan ondernemende kwaliteiten, zoals “investeren”, “innoveren”, “vernieuwen” en “verbeteren” (zie bijlage I), die mogelijk worden gemaakt of gestimuleerd worden door internationalisering.

Het projectstadregime

Ten slotte is er nog één ondersteunend waardenregime dat besproken moet worden, namelijk het projectstadregime. Dit is een nogal ingewikkeld regime, aangezien waarden vanuit het geïnspireerde, markt- en industriële regime hier gecombineerd worden. Hierdoor is het af en toe lastig om een onderscheid te maken tussen de verschillende waardenregimes. Dit is dan ook de reden dat het projectstadregime vaak niet meegenomen wordt in de analyses van eerdere onderzoeken waarbij de waardenregimes van Boltanski en Thévenot als onderzoekskader worden gebruikt (Van Winkel et al., 2012, pp. 28-29). Wat hoofdzakelijk is in dit regime, zoals de naam al aangeeft, is dat het projectgebaseerd is. Het is dan ook van groot belang om dit gegeven continu in gedachten te houden tijdens de analyse. De internationale verbindingen die tussen verschillende partijen worden aangegaan en de internationale netwerken die worden opgebouwd dienen verrijkend te zijn en niet permanent of voor een langere duur vast te staan. In de analyse van de regioprofielen is er bij dit regime voor de legitimering van internationalisering rekening gehouden met de volgende waarden: flexibiliteit, aanpassingsvermogen en netwerken.

Een duidelijk voorbeeld waar het projectstadregime naar voren komt, is in het volgende tekstfragment uit het regioprofiel van Rotterdam: “Het zijn creatieven die vanuit het buitenland naar onze stad komen om hier een tijd te werken, maar omgekeerd werken ‘onze’

talenten ook met grote regelmaat aan kleine, grote en soms gigantische internationale projecten” (Gemeente Rotterdam, 2018, p. 63). De projecten zijn, zoals het woord al zegt, projectgebaseerd en vergen zowel flexibiliteit van de buitenlandse creatieven, als van de Rotterdamse talenten en de instellingen die deze artiesten verwelkomen. Er wordt dus voor een kortere tijd een internationale verbinding aangegaan die verrijkend is voor de stad Rotterdam. Daarnaast is met name de waarde netwerken een belangrijk motief. Voor de projecten is het van belang dat er interessante en relevante partners betrokken worden voor het gewenste resultaat; hiervoor is het onvermijdelijk om soms internationaal te zoeken naar partners (Gemeente Leiden, 2018, p. 6). De volgende kernwoorden uit de passages van de regioprofielen duiden ook naar het projectstadregime als legitimering voor internationalisering: “(inter)nationale curatoren”, “internationale coproducties”, “internationale coalities en netwerken” (zie bijlage I).

Er is gebleken dat in de regioprofielen veel tekstfragmenten voorkomen die geen verklaring geven over de aandacht die zij willen besteden aan internationalisering. Dit heeft met meerdere factoren te maken. Ten eerste bleek uit het CTRL-F-onderzoek van sommige regioprofielen dat er erg weinig tekstfragmenten waren die überhaupt iets zeiden over het internationale aspect in het regioprofiel. Ten tweede waren veel van deze tekstfragmenten geen verklaringen voor de aandacht die er wél besteed wordt aan internationalisering, het waren veelal constatering over internationalisering binnen de stedelijke regio. Uiteindelijk komt het erop neer dat het roemregime de boventoon voert in de veertien regioprofielen, met name kwantitatief gezien, want er wordt lang niet altijd verklaard waarom de regioprofielen inzetten op internationalisering. Tijdens dit deel van de analyse is er erg vastgehouden aan de waarden per regime die van tevoren waren vastgesteld. Hieruit bleek dat voor het roemregime de waarden imago en publieke belangstelling frequent naar voren kwamen. Wat dit betekent is dat de veertien regioprofielen door voornamelijk aandacht te schenken aan wat er al gebeurt op het gebied van internationalisering van de cultuursector, het imago van en de publieke belangstelling voor de cultuursector, en misschien de stedelijke regio zelf, willen vergroten. De andere zes waardenregimes van Boltanski en Thévenot worden door de analyse beschouwd als ondersteunende regimes. Dit betekent dat de regioprofielen minder belang hechten aan het voorkomen en vergroten van de waarden, die behoren tot deze regimes, door middel van internationalisering. Hoewel de overige zes waardenregimes allemaal beschouwd worden als ondersteunend, zijn er enkele regimes die explicieter naar voren komen dan de andere. Zoals het geïnspireerde en het civiele regime. Hieruit blijkt weer dat de stedelijke regio's en het culturele veld bij het opstellen van de regioprofielen zich bewuster zijn geweest van het belang die zij hechten aan bijvoorbeeld artistieke

ontwikkeling/zelfontplooiing en maatschappelijk engagement, waardoor de argumentaties waarin deze waarden naar voren komen sterker zijn opgebouwd.

Hoofdstuk 5. Stedelijke regio BrabantStad

Voordat er overgegaan wordt op de daadwerkelijke analyse van het regioprofiel van BrabantStad en het operationaliseringsplan hiervan, wordt in dit hoofdstuk allereerst het ontstaan van de stedelijke regio en hetgeen waar de regio voorstaat, met name op het gebied van cultuur, uiteengezet. Daarnaast zullen ook het regioprofiel en de programmatische Internationalisering inhoudelijk worden behandeld.

5.1 Over BrabantStad

In tegenstelling tot sommige andere stedelijke regio's, die gevormd zijn vanwege de noodzaak tot het opstellen van regioprofielen, is BrabantStad al meer dan vijftien jaar een samenwerkingsverband tussen de provincie Noord-Brabant en de vijf grote Brabantse steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch en Tilburg (BrabantStad, 2018, p. 4). BrabantStad komt voort uit het bestuurlijk netwerk van de B5-steden, die vanaf 1994 actief was door het 'Grotestedenbeleid' (GSB) dat destijds door de Rijksoverheid werd ingezet (Van Ree, 2011, p. 7; Van der Ploeg, 2013, p. 40). De burgemeesters van de vijf grootste Brabantse steden begonnen onderling en met de provincie en de Commissaris van de Koningin te overleggen over onder andere samenwerking. Dit werd informeel het B5-overleg genoemd (Van der Ploeg, 2013, p. 41). De noodzaak tot samenwerking tussen de B5-steden en de provincie werd pas echt voelbaar doordat de B5-steden in onderlinge competitie en door gebrek aan bedrijvigheid belangrijke en toonaangevende projecten en kansen misliepen. Zo vertrok Philips uit Eindhoven en ging een medische faculteit naar de Universiteit van Maastricht, terwijl Tilburg en Eindhoven elkaar hiervoor beconcurrerden (p. 40). Hierdoor kondigde de Commissaris van de Koningin, Frans Houben, in 1997 tien punten aan voor de vernieuwing van Noord-Brabant, waaronder een betere samenwerking tussen provincie en steden. Dit leidde tot een intensiever, maar nog steeds ongestructureerd, overleg (p. 41). Uiteindelijk werd in 2001 het B5-overleg geformaliseerd tot BrabantStad toen drie burgemeesters met ervaring in de landelijke politiek het belang van een duurzame samenwerking inzagen (pp. 41-42). De samenwerking tussen de vijf steden en de provincie Noord-Brabant is erop gericht om "BrabantStad neer te zetten als een sterk internationaal concurrerend en duurzaam groeiend stedelijk netwerk" (Van Ree, 2011, p. 7). Hiervoor wordt in deze stedelijke regio samengewerkt op economisch, ruimtelijk, sociaal en cultureel terrein.

Voor de periode 2018-2022 heeft BrabantStad de ambitie om "blijvend te behoren tot de top vijf van Europa's kennis- en innovatieregio's" (BrabantStad, 2020c). Deze ambitie kan bereikt worden doordat de partners die samen BrabantStad vormen kunnen "profiteren van elkaars sterkten om meer agglomeratiekracht te ontwikkelen, meer verdien capaciteit te

realiseren en een hogere kwaliteit van leven te bereiken voor alle inwoners” in de stedelijke regio (BrabantStad, 2020c). De ambitie is vastgelegd in de Stedelijke Agenda BrabantStad 2018-2022. In deze agenda wordt een beeld geschetst van wat BrabantStad al in gang heeft gezet om zijn ambitie te bereiken, maar de agenda bevat ook plannen die bij kunnen dragen aan het bereiken van die ambitie (BrabantStad, 2018, p. 5). Er zijn in totaal zes thema’s die de basis vormen van de Stedelijke Agenda BrabantStad 2018-2022. BrabantStad profileert zich door middel van deze thema’s “om zo aantrekkelijk, bereikbaar en concurrerend te kunnen blijven en een topositie te behouden” (BrabantStad, 2020b). Aantrekkelijkheid, bereikbaarheid en concurrentiekracht is de zogenaamde ABC-strategie van BrabantStad, een strategische beweging langs drie sporen om als BrabantStad zijnde “een Metropoolstad te vormen die excelleert in kennis- en innovatiekracht” (BrabantStad, 2018, p. 8). Naast ‘Digitale Stad’, ‘Slimme en duurzame mobiliteit’, ‘Gezonde en duurzame leefomgeving’, ‘Kennis en onderwijs’ en ‘Economisch vestigingsklimaat’, is ‘Cultuur en Sport’ een van de zes hoofdthema’s van de Stedelijke Agenda BrabantStad 2018-2022.

‘Cultuur en Sport’ is een hoofdthema voor BrabantStad, omdat culturele en sportieve evenementen en/of voorzieningen zorgen voor een cultureel rijke omgeving. Een cultureel rijke omgeving is interessanter voor creatieve mensen en daarmee ook voor innoverende bedrijven en kennisinstellingen (BrabantStad, 2018, p. 14). Bovendien zijn cultuur en sport “vaste waarden in een aantrekkelijk vestigingsklimaat en een prettige woon- en werkomgeving” (p. 46), maar daarnaast hebben cultuur en sport ook nog “substantiële economische en maatschappelijke waarde” (p. 46). Culturele en sportieve evenementen bieden namelijk op vele manieren ontspanning en vermaak waar niet alleen de toekomstige en huidige bewoners van de stedelijke regio van profiteren, maar ook de werkgevers, kennis- en onderwijsinstellingen en andere organisaties uit de regio. Het is nu eenmaal gebleken dat mensen beter floreren in een milieu dat voldoet aan alle voorwaarden voor een goede kwaliteit van leven (p. 46). Het beschikken over een veelzijdig kunst- en cultuuraanbod is volgens BrabantStad het beschikken over “een inspirerende omgeving voor creatieve denkers en doeners die met hun kwaliteiten de innoverende regio nog beter op de wereldkaart kunnen zetten” (p. 46).

Verbeeldingskracht is dan ook een eigenschap die door BrabantStad wordt gezien als “wezenlijk voor een vitale samenleving” (BrabantStad, 2018, p. 47). Verbeeldingskracht leidt namelijk tot innovatie en omgekeerd: “de kunstenaar draagt bij aan innovatie enerzijds en anderzijds vergroten technologische ontwikkelingen de artistieke mogelijkheden van de maker. Zo is videokunst er niet zonder techniek én artistieke verbeelding. Techniek ontwikkelt kunst, kunst ontwikkelt techniek” (p. 47). De culturele ambitie van BrabantStad is om gezamenlijk een cultuurvisie te realiseren die “het belang van cultuur onderstreept, cultuur een top-of-mind positie geeft en het gehele cultuuraanbod voor iedereen bereikbaar

maakt” (p. 47). BrabantStad richt zich hiervoor op twee prioriteitsgebieden: een gezamenlijke cultuurvisie en afstemmen op groei. De gezamenlijke cultuurvisie heeft zich uiteindelijk gemanifesteerd in het regioprofiel *BrabantStad maakt het: Een innovatieve culturele regio als geen ander*.

5.2 Over BrabantStad maakt het: Een innovatieve culturele regio als geen ander

Het regioprofiel *BrabantStad maakt het: Een innovatieve culturele regio als geen ander* is tot stand gekomen dankzij inbreng van de culturele sector. Ondanks dat de Taskforce cultuurvisie BrabantStad, met daarin vertegenwoordigers van de provincie Noord-Brabant, de vijf betrokken gemeentes en Kunstloc Brabant³, uiteindelijk verantwoordelijk is voor de totstandkoming van het regioprofiel, zijn er op meerdere momenten vertegenwoordigers van culturele organisaties gevraagd om mee te denken bij de totstandkoming (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, pp. 5-6). De creativiteit en de verbeeldingskracht van makers en het werk dat zij maken zijn volgens de Taskforce “de motor van het culturele leven en onmisbaar in de samenleving” (p. 9). In het regioprofiel staat de maker dan ook centraal. De focus ligt vervolgens op twee thema’s waarmee de regio zich nadrukkelijk kenmerkt: innovatie en verbinding (p. 8). Innovatie is onmisbaar in Brabant, zowel als het gaat om de vooraanstaande positie van design als om ontwikkelingen in de podiumkunsten. BrabantStad staat voor experiment en vernieuwing en stimuleert innovatief ondernemerschap (p. 10). Daarnaast staat BrabantStad ook voor “openheid, samenbrengen en verbinden. Het verbinden van publiek en kunstenaar, maar ook het verbinden van groepen mensen in de samenleving” (p. 10). Het cultuuraanbod in BrabantStad moet recht doen aan de verscheidenheid onder makers, bewoners en bezoekers van de provincie. Om die reden wordt er publiek gezocht voor specifiek aanbod en wordt er nieuw aanbod gecreëerd voor specifiek publiek (p. 10).

Verder wordt er in *Brabant maakt het* ingezet op vier samenhangende programmaliijnen: Talentontwikkeling, Internationalisering, Cultuureducatie en participatie en Publiekswerking. Deze vier programmaliijnen moeten richting geven aan de uitwerking van de ambitie van BrabantStad, namelijk een verdere ontwikkeling van Brabant als culturele topregio

³ Kunstloc Brabant is een kennis- en uitvoeringsorganisatie die in opdracht van de provincie Noord-Brabant werkt aan het versterken van kunst en cultuur en zich daarom inzet voor het brede kunst- en cultuurveld. Dit doen zij “door de betekenis van kunst en cultuur voor de samenleving zichtbaar te maken, de weerbaarheid van de culturele sector te vergroten, cultuureducatie in en om de school mede vorm te geven en door overheden te adviseren over kunst- en cultuurbeleid. Ze bieden expertise, netwerk en toegang tot financiële ondersteuning. Kunstloc werkt voor gemeenten, onderwijs, de culturele sector, maatschappelijke organisatie en het bedrijfsleven” (Kunstloc Brabant, 2020).

(Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 10). Volgens de Taskforce is Brabant het namelijk “als regio ‘steeds meer aan het maken’” (p. 5). Zo staat BrabantStad in de top vijf van Europese kennis- en innovatieregio’s en wil het deze positie verstevigen door een hogere kwaliteit van leven te creëren in Brabant. Daarnaast is de innovatieve kracht die Brabant toont op technologisch gebied volgens de Taskforce kenmerkend voor het kunst- en cultuuraanbod in de stedelijke regio, “zowel in de bestaande disciplines als de nieuwe kunstvormen” (p. 5). Maar ook worden de festivals en makers in BrabantStad in het regioprofiel beschouwd als behorend “tot de (inter-)nationale top qua artistieke ontwikkeling en publieksbereik” (p. 5). En op het gebied van design, urban, dance en digitale kunst zegt Brabant voorop te lopen. Het is dan ook deze leidende rol die volgens BrabantStad behouden en versterkt moet worden (p. 5). Naast de vier programmalijnen zijn er ook nog twee instrumentele lijnen opgenomen in het regioprofiel: een integrale regeling en beoordeling subsidieaanvragen en een monitor De Waarde van Cultuur. Bij gezamenlijk beleid maken hoort ook een afstemming binnen procedures en instrumenten (p. 11).

5.3 Over de programmalijn Internationalisering

De ambitie voor de programmalijn Internationalisering is het voorstaan van “een groei van internationale uitwisseling en duurzame internationale samenwerking, die bijdraagt aan een sterke cultuursector” (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 30). Deze ambitie is gebaseerd op de makers en culturele instellingen die bij de totstandkoming van het regioprofiel hebben aangegeven niet zonder hun internationale samenwerkingspartners te kunnen (Kunstloc Brabant, 2019). Bovendien bouwt deze ambitie ook voort op andere ontwikkelingen, zoals “de unieke geografische positie van Brabant ten opzichte van Vlaanderen, demografische ontwikkelingen in Brabant en de investeringen van provincie en gemeente in beide richtingen” (Van de Ven et al., 2019, p. 23). Ondanks dat er al wat dingen gebeuren op het gebied van internationalisering in Brabant, wordt hierop nog geen gezamenlijk beleid gevoerd. Het doel van samenwerking op het gebied van internationalisering binnen BrabantStad is “het versterken, beter zichtbaar maken, en beter laten renderen van internationale contacten en netwerken van de culturele sector” (Kunstloc Brabant, 2019). Om dit doel te behalen is er in Brabant “concreet behoefte aan het vergroten van kennisdeling, meer internationale uitwisseling en aan het versterken van de internationale profilering van culturele organisaties en instellingen en individuele makers” (Regioprofiel Brabant, z.d.). Het is niet haalbaar om als een enkele gemeente een Internationaliseringsprogramma op te starten, dit is iets wat breder en groter aangepakt moet worden. De programmalijn Internationalisering is daarom geschikt om in een regionaal verband aan te pakken en uit te werken (Van de Ven et al., 2019, p. 24).

De Taskforce cultuurvisie BrabantStad heeft ervoor gekozen om voor de programmaliijn Internationalisering een proeftuinaanvraag in te dienen bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Van de Ven et al., 2019, p. 3). Minister Van Engelshoven van OCW heeft in 2019 en 2020 vier miljoen euro uitgetrokken om culturele vernieuwing in de regio te stimuleren, waarvoor ze de instelling van proeftuinen heeft voorgesteld (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2019a). Voor de proeftuin Internationalisering is er door het ministerie van OCW €400.000 toegezegd om verdergaande samenwerking in de regio verder te onderzoeken (Kunstloc Brabant, 2019). BrabantStad zelf stelt ook een bedrag van €400.000 beschikbaar voor de proeftuin. Hierdoor is er een totaalbudget van €800.000 beschikbaar tot de nieuwe beleidsperiode in 2021 (Van de Ven et al., 2019, p. 23). Met dit budget worden projecten en plannen financieel gesteund die kunnen bijdragen aan een stevigere internationale positie op het gebied van kunst en cultuur in Brabant en waarvan de resultaten ook input leveren voor verdergaande samenwerking op het gebied van internationalisering. Bovendien is het van belang dat de plannen en projecten die financiering aanvragen aansluiten op minimaal één spoor uit de proeftuin Internationalisering (BrabantStad & Kunstloc Brabant, 2019).

In de proeftuin Internationalisering wordt er ingezet op de volgende vier sporen:

1. "Platform internationalisering voor de culturele sector, inclusief versterken van internationale netwerken via residencies.
 2. Aantrekken van meer internationale bezoekers.
 3. Betrekken van (al dan niet tijdelijke) inwoners met een internationale achtergrond bij het culturele aanbod.
 4. Aantrekken van meer Brabants publiek bij internationaal aanbod in Brabant"
- (Van de Ven et al., 2019, pp. 38-39).

Naast de gefinancierde plannen en projecten uit de B5-steden en de rest van de provincie, bevat elk spoor ook zijn eigen projecten en activiteiten. Met de projecten en activiteiten die onderdeel uitmaken van de sporen wordt er ingespeeld op de behoeften van en vragen uit het culturele veld en de ontwikkeling van het culturele ecosysteem van BrabantStad (Van de Ven et al., 2019, p. 25). Doordat de programmaliijnen uit het regioprofiel van BrabantStad complementair zijn en elkaar versterken, biedt de proeftuin Internationalisering kansen voor alle programma's (p. 3). Het uiteindelijke doel van de proeftuin is om een programma internationalisering 2021-2024 vorm te geven waar BrabantStad gezamenlijk in investeert (p. 25).

5.4 Glocalisering in BrabantStad

In deze paragraaf wordt de deelvraag 'In hoeverre toont de internationalisering in het regioprofiel van BrabantStad kenmerken van glocalisering?' beantwoord. Deze vraag wordt gesteld om erachter te komen of het gelijktijdig plaatsvinden van regionalisering en internationalisering in de cultuursector verklaard kan worden doordat het proces van glocalisering steeds gangbaarder wordt. Deze vraag is voornamelijk toepasselijk op BrabantStad, omdat in deze regio de inzet op internationalisering duidelijk benadrukt wordt. Het is te verwachten dat het groter wordende belang van samenwerkingen in de regio en een sterkere regionale focus invloed hebben op de invulling die inhoudelijk wordt gegeven aan internationale samenwerkingen en uitwisselingen. Het zou ook zo kunnen zijn dat vormen van globalisering steeds vaker de vorm van glocalisering aannemen, omdat het eigen culturele karakter van de regio's steeds belangrijker wordt. In dit geval is glocalisering het gevolg van de toenemende regionalisering.

In tegenstelling tot de verwachtingen zijn er in het regioprofiel van BrabantStad en in het operationaliseringsplan nauwelijks voorbeelden van of verwijzingen naar het proces van glocalisering gevonden, wanneer het gaat over internationalisering. Het lijkt er in BrabantStad alleen op dat het "unieke aanbod en het cultureel karakter van de regio" (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 20) en "het onderscheidend profiel van de regio" (p. 35) ingezet worden bij het landelijk én internationaal beter zichtbaar maken van de stedelijke regio (p. 20). Op deze manier moet de groei van het aantal bezoeken aan Noord-Brabant uit Nederland én uit het buitenland worden gecontinueerd (p. 35). Het eigen culturele karakter wordt hier door BrabantStad in principe gebruikt als onderdeel van de marketing. Dit is passend bij de manier waarop de stedelijke regio Zwolle in zijn regioprofiel glocalisering beschrijft: "Het lokale antwoord op globalisering is glocalisering: als reactie op de internationalisering en mondialisering is het eigen culturele karakter van steden en regio's een aandachtspunt en onderwerp van programmering en marketing" (LAGroup et al., 2018, p. 29).

Hoewel glocalisering dus weinig tot niet aan de orde komt, lijkt het er in het volgende tekstfragment uit de programmaliijn Internationalisering op dat er wel sprake is van globalisering: "Demografische ontwikkelingen vragen tevens om structurele verrijking van internationaal aanbod in de regio, dat voldoet aan de vraag van nieuwkomers uit andere culturen" (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 30). Het is hier dus van belang dat er een cultuuraanbod ontwikkeld wordt dat tegemoet komt aan meerdere culturen. Een meer universeel cultuuraanbod zou hier de oplossing voor kunnen zijn. Echter, uit het operationaliseringsplan blijkt dat het cultuuraanbod juist niet divers genoeg is om tegemoet

te komen aan alle inwoners van Brabant (Van de Ven et al., 2019, p. 23). Dat er sprake is van globalisering wat internationalisering betreft wordt hiermee weer verworpen.

Een ander element dat nog opvalt in het regioprofiel en het operationaliseringsplan betreft regionalisering. Aan de ene kant pakt BrabantStad regionalisering serieus aan, aangezien het ook stelt dat regionale samenwerking essentieel is op het gebied van cultuur en met name op het gebied van internationalisering van de cultuursector. Internationalisering is een onderwerp dat niet door gemeenten alleen aangepakt kan worden, maar waarbij een grotere en gezamenlijke aanpak vereist is (Van de Ven et al., 2019, p. 24). Aan de andere kant houdt regionalisering ook in dat de macht van de centrale overheid overgedragen wordt naar de regio's, dus in dit geval de stedelijke regio BrabantStad. Desalniettemin doet BrabantStad in het regioprofiel en het operationaliseringsplan, wat de investering in internationalisering betreft, het voorstel aan het ministerie van OCW om "een gezamenlijke koers met landelijke partners als de ministeries van OCW en BuZa, DutchCulture en fondsen" (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 30; Van de Ven et al., 2019, p. 24). Dit betekent dat BrabantStad regionalisering serieus neemt en dat het ook lastige onderwerpen wil aanpakken, maar dat sommige onderwerpen zoals internationalisering zo ingewikkeld zijn dat ze ook nationale samenwerking en ondersteuning vereisen.

Uit dit alles blijkt dat de duidelijke inzet op internationalisering van de cultuursector door BrabantStad, ondanks de regionalisering van het cultuurbeleid, niet in verband staat met het gangbaarder worden van het proces van glocalisering. In andere regioprofielen waarin de inzet op internationalisering niet zo overduidelijk aan de orde is als in Brabant, lijkt glocalisering vaker vorm aan te nemen. Het gelijktijdig plaatsvinden van regionalisering en internationalisering betekent dus niet automatisch dat de lokale, ofwel regionale, identiteit vanzelfsprekend een rol moet gaan spelen in de internationale culturele samenwerkingen, producties en programmeringen etc.

5.5 De waardenregimes in BrabantStad

Voor deze analyse zijn de documenten *BrabantStad maakt het: Een innovatieve culturele regio als geen ander* (2018) en *Operationalisering 'Brabant Maakt Het' – inclusief uitwerking proeftuin internationalisering* (2019) geanalyseerd om tot een antwoord te komen op de volgende deelvraag: Welke achterliggende waarde(n) maakt dat juist voor de stedelijke regio BrabantStad internationalisering belangrijk is?

Het civiele regime

Wat in eerste instantie opvalt in het regioprofiel van BrabantStad is dat er veelvuldig aandacht wordt besteed aan de demografische ontwikkelingen in Brabant en hoe deze ontwikkelingen invloed hebben op het belang van internationalisering van de cultuursector in BrabantStad. De demografische ontwikkelingen in Brabant laten zien dat er steeds meer nieuwkomers uit alle delen van de wereld wonen en werken in de stedelijke regio BrabantStad (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 29). Deze nieuwkomers betreffen met name internationale studenten en professionals die door de universiteiten en bedrijven in Brabant worden aangetrokken (p. 43). Om de gehele en steeds veranderende bevolkingssamenstelling van de regio en bezoekers aan de regio tegemoet te komen in het culturele aanbod is het noodzakelijk dat er een “rijker internationaal aanbod is” (p. 29) en “een structurele verrijking van internationaal aanbod” (p. 30). Hiervoor vindt BrabantStad het onder andere relevant en passend “dat er in voldoende mate geïnvesteerd wordt in programmeringsbudgetten voor podia en festivals met betrekking tot internationale programmering” (p. 43). Makers met een internationale achtergrond worden gestimuleerd om “sterker een onderdeel te worden van de dagelijkse culturele ecosystemen in de regio en de steden” (Van de Ven et al., 2019, p. 40). Het culturele aanbod in Brabant moet recht doen aan de diversiteit van makers, bewoners en bezoekers van de regio om aan een inclusief cultuurbestel te voldoen (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 10). Er wordt ingezet op internationalisering voor de gemeenschap en het is in het civiele regime waar het collectief vooropgesteld wordt. Internationalisering lijkt voor BrabantStad van algemeen belang te zijn.

Daarnaast lijkt het er op dat internationalisering van de cultuursector de toegankelijkheid tot cultuur vergroot. Ook toegankelijkheid wordt in het civiele regime hoog gewaardeerd. Zo zou internationalisering volgens het operationaliseringsplan kunnen “bijdragen aan cultuurparticipatie door alle Brabanders” (Van de Ven et al., 2019, p. 23). Het is namelijk gebleken dat de inwoners van Brabant, zowel de inwoners van Nederlandse afkomst als die van buitenlandse afkomst en zowel de permanente als de tijdelijke buitenlandse inwoners, het culturaanbod niet weten te vinden en tegelijkertijd is het aanbod ook niet altijd divers genoeg om alle Brabanders te bereiken (p. 23). Om die redenen worden deze knelpunten aangepakt in de proeftuin Internationalisering (p. 23). Het is bovendien geformuleerd als één van de twee belangrijkste doelen van de proeftuin Internationalisering: “Beter betrekken van (al dan niet tijdelijke) inwoners met een internationale achtergrond en internationaal publiek bij cultuur in de regio door verbinding met doelgroepen, het stimuleren van nieuwe allianties en nieuw aanbod, en het verbeteren van de zichtbaarheid van en informatie over cultuur” (p. 38). Internationalisering van de cultuursector kan dus bijdragen aan het breed toegankelijk maken van het culturele aanbod.

Verder kan internationalisering ook bijdragen aan het maatschappelijke engagement. Dat wil zeggen de betrokkenheid bij sociale problemen vergroten. Het Expat Spouses Initiative heeft bijvoorbeeld in samenwerking met We Are Public Expats, een initiatief van We Are Public, een plan paraat om expats te bereiken, waarbij de expats zelf worden ingezet. Door middel van dit plan kan “eenzaamheid onder expats worden aangepakt” (Van de Ven et al., 2019, p. 27). Daarnaast worden makers in residencies, die steeds meer internationale makers moeten gaan aantrekken zoals later in deze analyse naar voren zal komen, gevraagd om “te werken aan maatschappelijke vraagstukken” (p. 26). Het ziet er naar uit dat de aandacht voor internationalisering in BrabantStad grotendeels gemotiveerd wordt door waarden uit het civiele regime en dat het civiele regime dus een dominante rol speelt.

Het industriële regime

Weliswaar wordt één van de twee belangrijkste doelen van de proeftuin gemotiveerd door waarden uit het civiele regime, maar het andere belangrijkste doel van de proeftuin Internationalisering: “Versterken, beter zichtbaar maken en beter laten renderen van internationale contacten en netwerken van de culturele sector” (Van de Ven et al., 2019, p. 38) past juist weer bij het industriële regime. Het versterken, beter zichtbaar maken en het beter laten renderen van een onderdeel in het systeem zorgt voor een verhoogde efficiëntie van het gehele systeem. In dit geval is het onderdeel de internationale contacten en netwerken en is het systeem de culturele sector. De aandacht die besteed wordt aan internationalisering in BrabantStad moet er dus voor zorgen dat verschillende aspecten van de cultuursector verbeterd worden, zodat de culturele sector in BrabantStad in zijn geheel efficiënter wordt.

Naast een efficiëntere cultuursector is er een aspiratie om de cultuursector in BrabantStad te professionaliseren, ofwel versterken. Dit komt onder andere terug in de investeringen die door BrabantStad worden gedaan in internationale samenwerking, een manier van internationalisering. Bij de investeringen tot internationale samenwerking speelt het Brabant C-fonds een belangrijke rol, want dit fonds maakt door middel van financiële ondersteuning de “sprong naar internationale podia en programma’s mogelijk” (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 29). Hierdoor ontstaat de mogelijkheid voor culturele organisaties, makers en evenementen om hun internationaal programma naar een hoger niveau te tillen. Er wordt door BrabantStad constant gestreefd naar verbetering van de cultuursector in Brabant en internationalisering lijkt beschouwd te worden als een ondersteunende factor tot verbetering. Zo wordt letterlijk het volgende gezegd over internationalisering in het operationaliseringsplan: “Internationalisering (van de sector en van Brabant zelf) kan de culturele sector versterken” (Van de Ven et al., 2019, p. 23).

Verder wordt er in het regioprofiel en in het operationaliseringsplan veel waarde gehecht aan kennis. Met name aan het breed delen van kennis en ervaring over internationaal samenwerken (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 30). In BrabantStad is er behoefte aan het vergroten van deze kennisdeling en door middel van internationalisering van de cultuursector zou deze kennisdeling vergroot kunnen worden (Van de Ven et al., 2019, p. 23). Het vooruitzicht van de focus op internationalisering is dan ook “een zeer internationaal werkende culturele sector in Brabant via de proeftuin in 2019-2020, waarbij kennisontwikkeling en kennisdeling centraal staat (p. 28). Kennis leidt uiteraard tot expertise en expertise vergroot de professionaliteit van de cultuursector in BrabantStad. Dat wil uiteindelijk zeggen: “Internationalisering met daarin kennisdeling draagt bij aan versterking van de culturele sector” (p. 41). Dit komt doordat internationalisering ook wel een “onderdeel van ondernemerschap en een belangrijk onderdeel van de beroepspraktijk van makers en (hun) instellingen” is (p. 41).

Naast het verbeteren en professionaliseren van de culturele sector in BrabantStad door middel van internationalisering, is er ook sprake van een behoefte aan een constante internationalisering in de cultuursector. De inspanningen van BrabantStad zijn er namelijk op “gericht dat makers uit Brabant internationale podia blijven bespelen” (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 30). En BrabantStad wil “de groei van het aantal bezoeken aan de provincie uit andere delen van Nederland en uit het buitenland bestendigen en continueren” (p. 35). Als relevantie van de proeftuin Internationalisering voor de stedelijke regio BrabantStad wordt er in het operationaliseringsplan dan ook de volgende conclusie getrokken: “Kortom, internationalisering van de sector speelt een rol bij het verduurzamen en professionaliseren van de culturele sector” (Van de Ven et al., 2019, p. 42). Uit dit alles blijkt dat de internationalisering van de cultuursector eveneens voor een groot deel gemotiveerd wordt vanuit het industriële regime.

Het roemregime

Wat zowel terugkomt in het civiele als in het industriële regime, is het woord ‘zichtbaarheid’. Echter, zichtbaarheid is een woord dat vooral waardevol is in het roemregime. Zichtbaarheid zorgt namelijk indirect voor meer publieke belangstelling. Wanneer de tekstfragmenten uit het regioprofiel en het operationaliseringsplan specifiek gaan over de inzet op internationalisering en deze inzet ook daadwerkelijk wordt gemotiveerd vanuit het roemregime, dan gaat het met name ook over het vergroten van de zichtbaarheid en profilering van verschillende componenten uit de Brabantse cultuursector. Zo zal er worden geïnvesteerd in het opzetten van een internationaal trendsettend Designmuseum/future lab in Eindhoven om een betere promotie en (inter)nationale zichtbaarheid voor design te verkrijgen (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 19). Maar er is ook een behoefte

aan “het versterken van de internationale profilering van individuele instellingen en daarmee de sector en de regio” (Van de Ven et al., 2019, p. 23) door middel van internationalisering. Uiteindelijk zou de programmaliijn Internationalisering moeten leiden tot het volgende doel: “Brabant staat dan, mede mogelijk gemaakt door kunst en cultuur, op de kaart als een regio waar het vestigingsklimaat goed is, waar het goed toeven is als toerist en waar alle inwoners met plezier gebruikmaken van internationale kunst en cultuur” (p. 28). Kortom, een van de doelen van internationalisering van de cultuursector is het verstevigen van de internationale positie van Brabant en de Brabantse cultuursector. Het draait in deze voorbeelden in principe om het verkrijgen van succes, erkenning en zichtbaarheid voor Brabantstad en de culturele voorzieningen door middel van internationalisering van de cultuursector. Succes, erkenning en zichtbaarheid zijn allemaal waarden die behoren tot het roemregime.

Desondanks gaat het in het geval van het roemregime vaker om een constatering, dan om een daadwerkelijke verklaring voor internationalisering, zoals: “Onze festivals en makers behoren tot de (inter-)nationale top qua artistieke ontwikkeling en publieksbereik” (Taskforce cultuurvisie Brabantstad, 2018, p. 5) en “Onze kunstenaars en kunstorganisaties zijn daarnaast succesvol over de hele wereld” (p. 8). Op deze manier zijn er nog meerdere woordgroepen en tekstfragmenten op te sommen, sommige zijn te herkennen uit de analyse van de veertien andere regioprofielen: “internationale allure” (p. 4), “behoren tot de internationale top” (p. 5) en “internationaal een belangrijke functie” (p. 41). Deze tekstfragmenten en woordgroepen zeggen iets over het internationale aanzien van de culturele makers, instellingen en organisaties in Brabantstad, maar niets over de vraag of de inzet op internationalisering door Brabantstad bijdraagt aan het vergroten of het creëren van waarden die behoren tot het roemregime.

Het huiselijke regime

Opmerkelijk is dat waarden uit het huiselijke regime een ondersteunende rol lijken te hebben bij de waardecreatie voor het roemregime. Het huiselijke regime wordt als legitimering voor internationalisering in de Brabantse cultuursector gebruikt wanneer het gaat over het aantrekken van publiek uit het binnen- en buitenland. Het culturele aanbod van Brabantstad is namelijk zodanig onderscheidend dat het grote publiekstrekkers zijn, denk bijvoorbeeld aan Dutch Design Week en tentoonstellingen over Jeroen Bosch en Vincent van Gogh (Taskforce cultuurvisie Brabantstad, 2018, p. 30). Bovendien zijn Jeroen Bosch en Vincent van Gogh twee iconen uit de regio, die op zichzelf al de internationale zichtbaarheid en aantrekkingskracht van de regio versterken. Brabantstad zet in op de verbinding van erfgoed met de leefomgeving en hedendaagse cultuur om op deze manier te investeren in het landelijk en internationaal zichtbaar maken van het unieke aanbod en het culturele karakter van de regio (p. 20). Het culturele karakter en het erfgoed van de stedelijke regio

BrabantStad dragen dus bij aan internationalisering in de zin dat de regio zichtbaarder wordt voor het internationale publiek. Waarden uit het huiselijke regime worden dus ingezet om waarden te creëren voor het roemregime. Dit is wederom terug te zien in het volgende tekstfragment uit het regioprofiel: “Het onderscheidend profiel van de regio, in het bijzonder de aandacht voor erfgoed, design, evenementen/festivals op het gebied van podiumkunsten en urban, is daarbij [MH: bij het bestendigen en continueren van de groei van het aantal bezoeken uit het buitenland] de grootste troef” (p. 35). Er wordt dus ingezet op internationalisering binnen de cultuursector van Brabant, omdat het culturele karakter en het erfgoed die de stedelijke regio rijk is daar kansen toe bieden. Tegelijkertijd neemt tevens het aanzien van en de belangstelling voor de cultuursector van BrabantStad toe.

Ook een ander tekstfragment toont het belang van het culturele karakter van BrabantStad voor publiek van buitenaf, namelijk: “De economische en demografische ontwikkelingen vragen om een breed voorzieningenniveau en uitbreiding van cultureel aanbod. Steden en provincie zetten in op samenhang en onderscheidende profilering in het aanbod zodat Brabant ook aantrekkelijker wordt voor publiek buiten de regio” (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 15). Dit tekstfragment is alleen relevant voor internationalisering van de Brabantse cultuursector wanneer “publiek van buiten de regio” geïnterpreteerd wordt als “publiek van buiten Nederland”. Onderscheidenheid en samenhang in het cultuuraanbod van BrabantStad zou dan zorgen voor meer aantrekkingskracht tot de regio voor publiek van buitenaf. Onderscheidend zijn zegt iets over het culturele karakter, ofwel de culturele identiteit, van de stedelijke regio. Hierdoor kan het huiselijke regime in dit fragment beschouwd worden als de legitimering voor internationalisering.

Het marktregime

Aansluitend op het aantrekken van publiek uit binnen- en buitenland, blijkt uit het regioprofiel dat de toeristische opbrengst van cultuur en de bijdrage aan de economie een belangrijke factor is voor de betekenis van cultuur in Brabant (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 9). Dus hoe groter de toeristische opbrengt van cultuur en de bijdragen van cultuur aan de economie zijn, hoe groter de betekenis van cultuur voor Brabant wordt. Deze constructie is verbonden aan het marktregime. Alleen de vraag blijft nu of er daadwerkelijk wordt ingezet op internationalisering om waarden te creëren die van belang zijn in het marktregime. In het kader van het civiele regime bleek eerder al dat er meer internationaal aanbod gecreëerd moet worden om tegemoet te komen aan de vraag van tijdelijke en permanente nieuwkomers uit het buitenland. De creatie van dit nieuwe aanbod zorgt uiteraard voor een groter en toegankelijker aanbod voor de Brabantse bevolking en bezoekers uit binnen- en buitenland. Hierdoor kan de interpretatie gemaakt worden dat ook de toeristische opbrengt van cultuur en de bijdragen van cultuur aan de economie van Brabant zal gaan toenemen.

Echter, dit zal een bijkomstig gevolg zijn van de waardecreatie voor het civiele regime. De creatie van waarde voor het marktregime speelt in dit geval geen wezenlijk motief bij de inzet op internationalisering.

Daarentegen wordt de internationalisering van de cultuursector wel gerechtvaardigd door het marktregime als het gaat om “het behoud en de versterking van de economische concurrentiepositie van BrabantStad” (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 24). Door de internationalisering van de cultuursector zou BrabantStad als topregio op cultureel gebied moeten worden verstevigd en uitgebreid en dit is op zijn beurt weer van belang voor “het behoud en de versterking van de economische concurrentiepositie van BrabantStad” (p. 24). Echter, het blijft in het regioprofiel en het operationaliseringsplan bij deze eenmalige korte verwijzing naar het marktregime, waardoor dit nog steeds geen grote rol speelt bij de verklaring voor de inzet op internationalisering. Hieruit blijkt wel dat de culturele waarde van Brabant onlosmakelijk verbonden is aan de economische waarde.

Het projectstadregime en het geïnspireerde regime

Vervolgens wordt internationalisering gemotiveerd vanuit het projectstadregime wanneer het gaat over het aanmoedigen en opzetten van artist in residence-programma's. Artist in residence-programma's zijn tijdelijke programma's waarbij een maker, op uitnodiging van een organisatie, zich vestigt in een onbekende omgeving, waar de maker geïnspireerd wordt om nieuw werk te creëren. Deze artist in residence-programma's versterken dus de uitwisseling met kunstenaars uit het buitenland (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 27). Hierdoor ontstaat er op zijn beurt weer een versterkt internationaal netwerk. Voor het mogelijk maken van internationalisering door middel van artist in residence-programma's en internationale coproducties, zijn presentatie-instellingen en podia cruciaal (p. 30). De programmalijn Internationalisering en de proeftuin Internationalisering zorgen dus door middel van artist in residence-programma's en internationale coproducties voor tal van tijdelijke internationale verbindingen, die uiteindelijk bijdragen aan een versterkt internationaal netwerk binnen de cultuursector van Brabant. Het aanmoedigen en stimuleren van artist in residence-programma's en internationale coproducties door BrabantStad heeft ook invloed op makers uit Brabant, zij kunnen hierdoor internationale podia blijven bespelen (p. 30).

Daarnaast bevorderen artist in residence-programma's in principe de artistieke ontwikkeling van de makers, een eigenschap die gewaardeerd wordt in het geïnspireerde regime, maar dit is niet de motivatie achter de stimulering van artist in residence-programma's. De reden waarom internationalisering van belang is voor de cultuursector in Brabant wordt eigenlijk maar zelden gerechtvaardigd door het geïnspireerde regime. Het is met name de artistieke ontwikkeling die internationalisering voortbrengt die wordt benadrukt:

“Internationalisering en culturele uitwisseling zorgen voor nieuwe invloeden, kennis en beelden en stimuleren innovatie en creatieve ontwikkeling” (Taskforce cultuurvisie BrabantStad, 2018, p. 28). Bijvoorbeeld, de internationale oriëntatie van onder andere de festivals November Music en Festival Cement in 's-Hertogenbosch verruimen en vernieuwen het aanbod van muziek, theater en dans (p. 17). Het is in deze hoedanigheid dat het geïnspireerde regime terugkomt als legitimering voor internationalisering in het regioprofiel en het operationaliseringsplan. Dat betekent dat BrabantStad in het kader van internationalisering geen belang hecht aan het creëren van waarde voor het geïnspireerde regime.

Concluderend wordt internationalisering in het regioprofiel van BrabantStad en het operationaliseringsplan van het regioprofiel en de proeftuin Internationalisering, dominerend gerechtvaardigd vanuit het civiele en het industriële regime. Voor BrabantStad is het dus van belang dat door middel van de inzet op internationalisering van de cultuursector er waarden gecreëerd worden die behoren tot deze twee regimes. Daarnaast speelt ook het roemregime een relevante, maar een meer bijkomende, rol bij de inzet op internationalisering. De waarden die gecreëerd worden voor het civiele en het industriële regime door de internationalisering van de cultuursector van Brabant dragen namelijk ook bij aan de (internationale) zichtbaarheid van de cultuursector en de regio zelf. Op zijn beurt is het huiselijke regime weer een ondersteund regime bij het creëren van waarde voor het roemregime. Het erfgoed en de identiteit van BrabantStad is namelijk bevorderlijk voor het aantrekken van meer publiek uit binnen- en buitenland en het vergroten van de publieke belangstelling voor de cultuursector van Brabant. De overige drie waardenregimes – het marktregime, het projectstadregime en het geïnspireerde regime – kunnen beschouwd worden als ondergeschikte waardenregimes die in verhouding tot de overige regimes weinig bijdragen leveren als motivering voor de inzet op internationalisering door BrabantStad.

Hoofdstuk 6. Conclusie

In het onderzoek van deze scriptie draaide het allemaal om de aandacht die er, wel of niet, is voor internationalisering van de cultuursector op regionaal niveau. Hiervoor is er gekeken naar een nieuw fenomeen dat is ontstaan door een herziening van het nationale cultuurbestel, die weer onderdeel uitmaakte van de voorbereidingen voor de nieuwe, nu huidige, beleidsperiode 2021-2024. Dit nieuwe fenomeen zijn regioprofielen. Regioprofielen zijn beleidsdocumenten die opgesteld zijn door stedelijke regio's in samenwerking met het culturele veld, waarin de gezamenlijke visie op kunst en cultuur in de regio vast is gelegd. Naast de gezamenlijke visie op kunst en cultuur worden er in de regioprofielen onder andere ook uitdagingen beschreven die gezamenlijk, door de steden en gebieden behorende tot de stedelijke regio en het daartoe behorende culturele veld, gezien worden en die ook daadwerkelijk gezamenlijk willen worden opgepakt. Het doel van de regioprofielen is dat ze uiteindelijk bijdragen aan het nationale cultuurbeleid, zodat het beleid bij de tijd blijft en het cultuuraanbod aantrekkelijk blijft voor de gehele bevolking. De stedelijke regio's zijn door de herziening van het cultuurbestel belangrijker geworden in het nationale cultuurbeleid. Hierdoor is er ook wel sprake van regionalisering in het nationale cultuurbeleid.

In de beleidsperiode 2021-2024 zet het nationaal cultuurbeleid in op vijf specifieke thema's: cultuur maakt nieuwsgierig, ruimte voor nieuwe makers en cultuur, een leefomgeving met karakter, cultuur is grenzeloos en een sterke culturele sector, om een bloeiend en toekomstbestendig cultureel leven te bewerkstelligen. Aangezien de regioprofielen uiteindelijk een bijdrage leveren aan het nationale cultuurbeleid is het de vraag hoe bepaalde onderwerpen/thema's, die al enige tijd aangepakt worden op nationaal niveau, op regionaal niveau worden aangepakt. Met name het onderwerp internationalisering, die in het nationale cultuurbeleid terugkomt onder het thema 'cultuur is grenzeloos', is hierbij een punt van interesse geweest. Want hoewel er door de komst van de regioprofielen sprake is van regionalisering in het nationale cultuurbeleid, is er in het nationale cultuurbeleid ook nog steeds de nodige aandacht voor internationalisering, waardoor dit vanzelfsprekend een aandachtspunt zou moeten zijn in de regioprofielen. In het regioprofiel van de stedelijke regio BrabantStad bleek dan ook dat er een duidelijke programmalijn én een proeftuin gewijd werden aan het onderwerp internationalisering, iets wat ontbrak in de veertien andere ingediende regioprofielen. Er leek sprake te zijn van een paradox in het cultuurbeleid, met name in het regionaal cultuurbeleid van BrabantStad. Daarom werd er in dit onderzoek een antwoord gezocht op de vraag:

Met welke waarde(n) legitimeert de stedelijke regio BrabantStad de inzet op internationalisering van de cultuursector in zijn regioprofiel, vergeleken met de veertien andere culturele stedelijke regio's?

Om tot een antwoord te komen op deze onderzoeksvraag zijn er verschillende stappen ondernomen waarvan de resultaten zich hieronder samen tot één antwoord zullen vormen. Vervolgens zal er nog gereflecteerd worden op het onderzoek en de resultaten. En als afsluiting van het onderzoek worden er nog enkele aanbevelingen tot vervolgonderzoek gedaan.

6.1 Conclusie

De paradoxale combinatie van het tegelijkertijd plaatsvinden van regionalisering en internationalisering, binnen het nationale cultuurbeleid en voornamelijk binnen het regionale cultuurbeleid van BrabantStad, heeft de aandacht gevestigd op meerdere trends en processen die een rol spelen in de cultuursector. Het is namelijk gebleken dat door de globalisering van de samenleving de aandacht voor internationalisering toeneemt, zo ook in de cultuursector. Globalisering houdt in dat mensen over de hele wereld steeds meer met elkaar verbonden zijn door onder andere de uitvindingen van diverse soorten communicatiemiddelen, technologieën en transportmogelijkheden en een groeiende uniformiteit van producten en voorzieningen. Hierdoor is het gemakkelijker geworden om elkaar over de hele wereld te bereiken en te begrijpen, waardoor internationalisering, het samenwerken en uitwisselen over landsgrenzen heen, ook gestimuleerd wordt. Waar internationalisering in verband staat met globalisering, staat regionalisering weer in verband met lokalisering. Bij regionalisering wordt een deel van de macht van een centrale overheid overgedragen naar de regio, waardoor er meer samenwerking ontstaat tussen de regio en de centrale overheid op onder andere het gebied van cultuur, zoals het geval was in dit onderzoek. De regio's houden bij beleidsvoering vast aan hun eigen regionale normen en waarden en cultuur en geschiedenis. Het belang hiervan speelt weer een hoofdrol bij het proces van lokalisering. Lokalisering is een reactie op globalisering, waarbij er een toenemende belangstelling ontstaat voor alles wat het lokale betreft.

Kortom, het komt erop neer dat globalisering de aanpassing is van een bron of product aan de eisen van meerdere culturen en plaatsen, terwijl lokalisering de aanpassing is van een bron of product aan de eisen van een specifieke cultuur of plaats. En zo stimuleert internationalisering samenwerking over landsgrenzen heen en stimuleert regionalisering samenwerking binnen landsgrenzen en binnen de regio. De gelijktijdige ontwikkeling van globalisering en lokalisering bleek samengebracht te kunnen worden in één proces, namelijk

glocalisering. Glocalisering is het gelijktijdig voorkomen van zowel universele als specificerende tendensen in hedendaagse sociale, politieke en economische systemen. Dit houdt in dat het lokale samenwerkend opereert met het globale. Opvallend was dat in het regioprofiel van Zwolle al specifiek aandacht werd besteed aan het proces van glocalisering. Echter, dit bleek alleen een verklaring te zijn van het proces op zich en geen heldere uitwerking over hoe dit proces tot uiting kwam in de cultuursector van de stedelijke regio Zwolle. In de andere regioprofielen waren er uiteindelijk ook vrij weinig kenmerken van glocalisering in de gegeven tekstfragmenten over internationalisering. In de tekstfragmenten waarin wel kenmerken worden vertoond van glocalisering, is er grotendeels sprake van culturele instellingen die specifieke elementen uit de eigen regio verwerken in hun cultuurproduct, die vervolgens een internationaal bereik zou moeten hebben. Desondanks is er in veel regioprofielen wel sprake van een bewustwording van de groeiende interactie tussen het globale en lokale, alleen wordt er maar zelden duidelijk gemaakt op welke manier het lokale tot uiting komt in de aanwezige globale elementen in de cultuursectoren van de stedelijke regio's. Het proces van glocalisering blijkt hierdoor geen duidelijke verklaring te zijn voor het gegeven dat zowel internationalisering als regionalisering tegelijkertijd plaatsvindt in de cultuursector.

Aan de hand van een discoursanalyse van de regioprofielen is er gekeken naar de redenen waarom er op regionaal niveau dan wel ingezet wordt op internationalisering. Het is uit de analyse van de veertien regioprofielen gebleken dat er voornamelijk veel tekstfragmenten omtrent internationalisering in de cultuursector van de desbetreffende stedelijke regio's zijn, die slechts constatering zijn. Meestal bevatten de regioprofielen ook vrij onduidelijke of vrij interpreteerbare tekstfragmenten. Fragmenten die gaan over initiatieven die de internationalisering binnen de cultuursector van de stedelijke regio moeten stimuleren met daarbij een duidelijke motivering, zijn maar beperkt terug te vinden. Het komt voor dat er in een regioprofiel maar één helder tekstfragment is waarbij het meteen duidelijk is dat er gehandeld wordt vanuit een van de waardenregimes. Het is dan ook niet het geval dat er in elk van de veertien regioprofielen sprake is van legitimeringen vanuit elk type waardenregime van Boltanski en Thévenot. De waardenregimetheorie van Boltanski en Thévenot is een theorie die ingezet kan worden om acties, die in bepaalde situaties optreden, te legitimeren. Dit kan aan de hand van zes verschillende waardenregimes, die later door Boltanski en Chiapello is aangevuld met een zevende waardenregime. De in totaal zeven waardenregimes zijn in deze analyse gebruikt om achter de motiveringen te komen die leiden tot internationalisering van de cultuursector in de regioprofielen.

In de analyse van de veertien regioprofielen, naast die van BrabantStad, is het roemregime het waardenregime dat in vrijwel alle regioprofielen minimaal één keer optreedt. Hierdoor is het roemregime beschouwd als het dominante regime voor de veertien

regioprofielen. De overige zes waardenregimes, die allemaal in mindere mate voorkomen, worden gezien als ondersteunend of als toeval. Het roemregime is in dit geval dominant voor de veertien regioprofielen, omdat het kwantitatief gezien het vaakst voorkomt. Achteraf bleek dat de tekstfragmenten waarin de waarden van het roemregime naar vorkwamen niet altijd motiveringen waren voor een actieve inzet op internationalisering. De waarden werden juist gebruikt als motiveringen om de al aanwezige vormen van internationalisering in de stedelijke regio te benoemen. Dat de veertien regioprofielen over het algemeen het vaakst handelen vanuit waarden die behoren tot het roemregime, betekent hier dus dat de regioprofielen voornamelijk spreken over de al aanwezige vormen van internationalisering in de cultuursector van de stedelijke regio, om daardoor meer belangstelling te krijgen en een beter imago te creëren voor zowel de cultuursector van de regio als de regio zelf. De stedelijke regio's en het culturele veld, ofwel de opstellers van de regioprofielen, gaan er dus vanuit dat het spreken over internationalisering waarden zal creëren of versterken, die waardevol zijn voor het roemregime. Waarden zoals erkenning, succes, bekendheid etc. De redenen waarom de stedelijke regio's door middel van te spreken over de internationalisering in de cultuursector een vergrote belangstelling en een positiever imago proberen te verkrijgen voor de stedelijke regio zal uiteenlopend zijn per regio.

In tegenstelling tot de veertien regioprofielen is het roemregime in het regioprofiel van BrabantStad niet het dominante regime. In het regioprofiel en het operationaliseringsplan van het regioprofiel van BrabantStad wordt er, wat de programmalijs Internationalisering en de proeftuin Internationalisering betreft, eerder gehandeld vanuit het civiele en het industriële regime. Dit betekent dat BrabantStad en het culturele veld in Brabant verwachten dat door het besteden van aandacht aan de internationalisering van de cultuursector, de sector uiteindelijk meer waarden zal creëren of waarden zullen vergroten die behoren tot het civiele en het industriële regime. Het civiele regime staat voor de collectiviteit. In het geval van BrabantStad is de gehele Brabantse bevolking deze collectiviteit. De stedelijke regio en zijn culturele veld streven ernaar om door middel van internationalisering tegemoet te komen aan de belangen van deze gehele collectiviteit. Ofwel, internationalisering in de cultuursector van BrabantStad moet ervoor zorgen dat de Brabantse cultuursector toegankelijk is voor de gehele Brabantse bevolking. Daarnaast moet de internationalisering ook bijdragen aan een professionelere en sterkere cultuursector in de regio. Dit houdt in dat er verwacht wordt dat er door een vergrote aandacht voor internationalisering meer talenten en invloedrijke kunstenaars, makers, organisaties etc. uit binnen- en buitenland zich gaan vestigen in Brabant, of een bezoek brengen aan Brabant, omdat hier meer groeikansen zijn. Door de (tijdelijke) vestiging van deze nieuwe Brabanders wordt de kennis en expertise die aanwezig is in de stedelijke regio en de cultuursector vergroot. Dat BrabantStad met de eerdergenoemde motieven en redenen hoofdzakelijk lijkt in te zetten op internationalisering

van de cultuursector betekent ook dat BrabantStad en het culturele veld van Brabant bij het opstellen van het regioprofiel minder belang hebben gehad bij de waarden die behoren tot de overige waardenregimes. Een toename in bijvoorbeeld artistieke ontwikkeling/zelfontplooiing binnen de cultuursector van Brabant blijkt door de ogen van de opstellers van het regioprofiel niet te kunnen worden gerealiseerd door internationalisering of blijkt geen prioriteit te zijn voor de stedelijke regio.

Al met al blijkt het dus dat de motivering voor de inzet op internationalisering vanuit BrabantStad compleet verschillend is met de motivering vanuit de veertien andere regioprofielen. Waar de opstellers van het regioprofiel BrabantStad met name belang hechten aan het toegankelijker en professioneler maken van de cultuursector door actief aandacht te besteden aan internationalisering, hechten de opstellers van de veertien andere regioprofielen met name belang aan het beter bekend en zichtbaar maken van de cultuursector en de eigen stedelijke regio met de aandacht die er is voor internationalisering. Hieruit blijkt dus dat voor BrabantStad (inter)nationale bekendheid voor de stedelijke regio en de cultuursector van de regio niet zo aanwezig van belang is als bij de veertien andere regioprofielen. BrabantStad probeert door middel van een specifieke programmalijn en een proeftuin, die inzetten op internationalisering van de cultuursector, juist meer toegankelijkheid tot de sector te creëren voor de gehele Brabantse bevolking en een zekere mate van professionaliteit en efficiëntie te creëren, waardoor er een sector moet ontstaan van een hoger niveau en een beter prestatieniveau.

6.2 Discussie

De resultaten van het onderzoek tonen aan dat het voor BrabantStad minder van belang is dat de stedelijke regio en de cultuursector door middel van internationalisering van de cultuursector een zekere mate van bekendheid en erkenning verkrijgen of hebben. Terwijl de veertien andere regioprofielen hier juist wel de nodige aandacht aan besteden, al gebeurt dat niet zozeer door motiveringen van de actieve inzet op internationalisering. Dat Brabant in mindere mate de internationalisering motiveert vanuit waarden uit het roemregime, kan als reden hebben dat de opstellers van het regioprofiel van BrabantStad van mening zijn dat BrabantStad al over een zekere mate van internationale en nationale erkenning en bekendheid beschikt, die niet meer uitgebreid of vergroot hoeft te worden. Hierdoor is de focus voor de inzet op internationalisering niet gericht op roem, maar op het collectief, ofwel de Brabantse gemeenschap, en professionaliteit.

Dat de veertien andere regioprofielen wel aandacht besteden aan het vergroten van de roem door te spreken over de internationalisering in de cultuursector is een algemene conclusie die is getrokken over de gezamenlijke resultaten van de veertien regioprofielen.

Het is eigenlijk te verwachten dat de stedelijke regio's in de Randstad ook al over een hoedanigheid van internationale en nationale bekendheid beschikken, die niet door middel van een inzet op internationalisering van de cultuursector vergroot zou hoeven te worden. De Randstad staat uiteraard bekend als de vier grote steden waar zich de meeste BIS-instellingen bevinden. Waardoor het meeste subsidiegeld naar de Randstad gaat en waar het culturaanbod dan ook vaak een langere levensduur heeft en een toekomstgericht bestaan. Bovendien woont een groot percentage van de Nederlandse bevolking in de Randstad en komen er ook veel toeristen. Daarentegen is het een logischer resultaat dat de regioprofielen van de andere stedelijke regio's, die niet behoren tot de Randstad, wel aandacht besteden aan internationalisering voor het vergroten van de bekendheid van en erkenning voor hun cultuursector en stedelijke regio. Of het voor deze stedelijke regio's dan ook daadwerkelijk gaat over het vergroten van internationale bekendheid of dat internationalisering juist wordt ingezet om de nationale bekendheid en aantrekkingskracht te vergroten blijft hierbij een vraag.

Ondanks dat uit de analyse is gebleken dat Brabant door middel van de inzet op internationalisering waarde wil creëren die behoren tot het civiele en industriële regime zou het in de context van regionalisering logischer zijn geweest dat Brabantstad waarde wilde creëren die behoren tot het huiselijke regime. Dit regime speelde nu een impliciete rol bij de inzet op internationalisering. Wanneer Brabant wel actief had ingezet op het creëren van waarden uit het huiselijke regime, was waarschijnlijk ook het proces van glocalisering vaker naar voren gekomen. Naar mijn mening had Brabant hier dan ook meer aandacht aan kunnen besteden. Ook is het merkwaardig dat de rol van het geïnspireerde regime voor Brabantstad vrijwel nihil is, terwijl het bij de veertien andere regioprofielen over het algemeen een ondersteunende maar expliciete verklaring is voor de aandacht voor internationalisering van de cultuursector. Het geïnspireerde regime speelt zo'n essentiële rol in de kunst- en cultuursector, waardoor de waarden in dit regime, met name voor het culturele veld, ook van essentieel belang zouden moeten zijn. Dat het Brabantse culturele veld tijdens het gezamenlijk opstellen van het regioprofiel niet het effect die internationalisering, voor bijvoorbeeld artistieke ontwikkeling zou kunnen hebben, hebben benadrukt, roept toch wel vraagtekens op.

Niettemin is Brabantstad wel zeer transparant in de wijze waarop zij hun programmatisch en proeftuin Internationalisering aanpakken. De ontwikkelingen worden namelijk regelmatig gedeeld in bijvoorbeeld werksessies en symposia. Hierdoor is de manier die door Brabantstad gehanteerd wordt voor de inzet op internationalisering zeker leerzaam voor andere stedelijke regio's. Door de ontwikkelingen te volgen in Brabantstad kunnen zij zelf beoordelen of de manier waarop er ingezet wordt op internationalisering ook daadwerkelijk waarden creëren voor het industriële en civiele regime.

6.3 Reflectie

Het onderzoek dat in deze scriptie is uitgevoerd aan de hand van een tweedelig theoretisch kader heeft uiteindelijk verrassende resultaten opgeleverd. Deze resultaten zijn grotendeels te danken aan het theoretisch waardenregime model van Boltanski en Thévenot. Dit model heeft in dit onderzoek namelijk de mogelijkheid geboden inzicht te krijgen in de dieper verborgen bedoelingen die schuilgaan in beleidsstukken. Door tekstfragmenten uit de regioprofielen langs de waardenregimes uit deze theorie te leggen zijn de resultaten tot stand gekomen. Deze theorie bleek dan ook effectief te zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Hoewel het andere theoretische model, glocalisering, uiteindelijk niet helemaal tot uiting kwam zoals van tevoren was verwacht, heeft het toch enige verhelderende inzichten gegeven in de manier waarop verschillende processen en trends tot uiting komen in de cultuursector.

Op de methode is wellicht wel het een en ander aan te merken. Zo is ervoor gekozen om de veertien regioprofielen naast het regioprofiel van BrabantStad te analyseren aan de hand van de data die voortkwam uit een zogenaamd "CTRL-F-onderzoek". In dit onderzoek is een redelijk ruim scala aan woorden gebruikt die verwant zijn aan internationalisering, maar toch is de kans aanwezig dat de woordkeuze niet inclusief genoeg is geweest. Bovendien is er ook een kans aanwezig dat sommige geselecteerde tekstfragmenten uit hun context zijn getrokken. Daarnaast bleek het uiteindelijk zo te zijn dat de tekstfragmenten uit de veertien regioprofielen vaak geen expliciet beeld schetsten over de manier waarop de regioprofielen nu daadwerkelijk inzetten op internationalisering. Hierdoor is het begrip internationalisering breed geïnterpreteerd, waardoor de kans bestaat dat het erop lijkt dat sommige regioprofielen meer aandacht besteden aan internationalisering, dan dat ze in werkelijkheid doen. Verder zijn de veertien regioprofielen ook per waardenregime geanalyseerd, in plaats van per regioprofiel, waardoor de resultaten een scheef beeld zouden kunnen schetsen. Toch is er een overwogen beslissing genomen om de methode op deze wijze vorm te geven, mede doordat de vergelijking met BrabantStad anders geheel uit proportie zou zijn geweest.

Hoe dan ook was het onderzoek naar de internationalisering van de cultuursector de afgelopen maanden relevanter dan ooit door de gevolgen en de maatregelen die de coronacrisis met zich meebracht. Hierdoor is weer gebleken hoe groot de rol van internationalisering is voor de cultuursector. Uiteraard waren de regioprofielen al opgesteld voor de coronacrisis, waardoor dit uiteindelijk geen invloed heeft gehad op de onderzoeksresultaten.

6.4 Aanbevelingen

In dit onderzoek zijn de veertien regioprofielen die naast het regioprofiel van BrabantStad zijn ingediend gezamenlijk over een kam geschoren door ze tegelijkertijd te analyseren en te bespreken per waardenregime. Over deze resultaten is een algemene conclusie voor de veertien regioprofielen getrokken. In een vervolgonderzoek is het mogelijk om de veertien andere regioprofielen toch per regioprofiel te bespreken en niet per waardenregime, waardoor wellicht het onderscheid in de veertien regioprofielen onderling duidelijker naar voren komt. Bovendien is het dan ook interessant om niet alleen uit te zoeken op welke manieren de stedelijke regio's van elkaar verschillen, maar ook waarom deze stedelijke regio's niet in dezelfde hoedanigheid als BrabantStad aandacht lijken te besteden aan internationalisering van de cultuursector. Zowel deze andere aanpak van het huidige onderzoek als het huidige onderzoek zelf zouden uitgebreid kunnen worden door interviews te houden met de opstellers van de regioprofielen om hierbij gerichte vragen te stellen. De vragen die hierbij gesteld zouden kunnen worden zijn: Wat gebeurt er op het gebied van internationalisering in de stedelijke regio dat niet nadrukkelijk naar voren komt in het regioprofiel? Welke andere onderwerpen en thema's zijn van groter belang voor de regio dan internationalisering en waarom? Op welke manier zouden de regioprofielen in de toekomst dan wel invulling geven aan internationalisering van de cultuursector? Hoe kijken zij naar de inzet op internationalisering door BrabantStad? Hierdoor kan de motivering achter de internationalisering in met name de veertien andere regioprofielen helderder aan het licht komen en wellicht ook wel andere eindresultaten geven.

Ook is het mogelijk om bij de komst van een nieuwe beleidsperiode een vergelijkbaar onderzoek uit te voeren op de regioprofielen die dan openbaar worden gemaakt, mochten deze überhaupt weer terugkeren uiteraard. Hierbij is het interessant om te kijken of de andere stedelijke regio's iets hebben opgestoken van de inzet op internationalisering van BrabantStad, aangezien BrabantStad zijn programmatische Internationalisering en de proeftuin Internationalisering ziet als een voorbeeldfunctie voor de andere stedelijke regio's. De vraag blijft dan ook of BrabantStad een aantal jaren later nog steeds de enigste regio is die overduidelijk belang lijkt te hechten aan internationalisering van de cultuursector of dat de waarden waardoor er ingezet wordt op internationalisering zijn veranderd per regioprofiel. Door een vergelijkbaar onderzoek uit te voeren op een nieuwe beleidsperiode, kunnen dus niet alleen de regioprofielen met elkaar worden vergeleken, maar ook de beleidsperioden. Op deze vergelijking spelen uiteraard meerdere factoren een rol, zoals ontwikkelingen die zich voor hebben gedaan of afspelen in de samenleving en de cultuursector, denk dan bijvoorbeeld aan een gebeurtenis als de coronacrisis, maar ook aan drastische beleidsveranderingen.

Bibliografie

- Al-Rodhan, N. R. F., & Stoudmann, G. (2006, juni). Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition. *Program on the Geopolitical Implications of Globalization and Transnational Security*, 6, 1-21.
- Apeldoorn / Deventer / Zutphen. *Profiel Cultuurregio Stedendriehoek*. (2018, oktober). <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0421.pdf>
- Bantimaroudis, P. (2017). What is the origin of the glocalization concept? Why is it significant? What do we learn from it? *International Journal of Communication*, 11. http://www.roudometof.com/docs/review_glocalization_2017.pdf
- Belfiore, E., & Bennett, O. (2008) *The Social Impact of the Arts: An Intellectual History*. Palgrave Macmillan.
- Blatter, J. (2013, 21 mei). Glocalization. In *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/glocalization>
- BMC, Gemeente Enschede, & Gemeente Hengelo (Reds.). (2018, november). *Ruimte voor verbeelding: Cultuurprofiel regio Twente 2021-2024*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0425.pdf>
- Boltanski, L., & Chiapello, E. (2005). *The New Spirit of Capitalism*. Verso Books.
- Boltanski, L., & Thévenot, L. (1991). *De la justification: Les économies de la grandeur*. Gallimard.
- Boltanski, L., & Thévenot, L. (1999). The Sociology of Critical Capacity. *European Journal of Social Theory*, 2(3), 359–377. <https://doi.org/10.1177/136843199002003010>
- BrabantStad & Kunstloc Brabant. (2019). *De proeftuin Internationalisering - aanmelden van plannen en projecten*. <https://regioprofielbrabant.nl/wp-content/uploads/2019/10/20191018-De-proeftuin-Internationalisering.pdf>
- BrabantStad. (2018). *Stedelijke Agenda BrabantStad 2018–2022: De weg naar de top 5 innovatieve stedelijke regio's*. <https://brabantstad.nl/wp-content/uploads/2019/04/20180308-Def-Stedelijke-Agenda.pdf>
- BrabantStad. (2020a). *Jaarverslag BrabantStad 2019*. <https://brabantstad.nl/wp-content/uploads/2020/07/Definitief-Jaarverslag-2019.pdf>
- BrabantStad. (2020b). *Stedelijke agenda - Zes summits*. <https://brabantstad.nl/stedelijke-agenda/>
- BrabantStad. (2020c). *Thuis - Wat is BrabantStad?* <https://brabantstad.nl>
- Burghoorn, A. (2020, 8 mei). Zullen de kunsten na de coronacrisis meer lokaal geworteld zijn? *de Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/zullen-de-kunsten-na-de-coronacrisis-meer-lokaal-geworteld-zijn~b7b0f0cb/>

- Cheung, M. (2014). Contemporary Chinese art and the dream of glocalisation. *Social Semiotics*, 24(2), 225–242. <https://doi.org/10.1080/10350330.2013.866398>
- Council of Europe. (2020). *Regionalisation*. Council of Europe - Congress of Local and Regional Authorities. <https://www.coe.int/en/web/congress/regionalisation>
- De Graaff, C., & Brak, C. (2020, 20 oktober). *About DutchCulture*. DutchCulture | Centre for international cooperation. <https://dutchculture.nl/en/profile>
- DSP-groep. (2018, oktober). *Regioprofiel Haaglanden*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0409.pdf>
- Edelman, J., Ejgod Hansen, L., & Van den Hoogen, Q. L. (2016). *The Problem of Theatrical Autonomy: Analysing Theatre As a Social Practice*. Amsterdam University Press.
- García-Lopez, A., & Mazuecos, B. (2017). Glocalisation and Cultural Transfers between Contemporary Art and Crafts. *The International Journal of New Media, Technology and the Arts*, 12(4), 17–29. <https://doi.org/10.18848/2326-9987/CGP/v12i04/17-29>
- Gemeente Almere, Gemeente Lelystad, & Provincie Flevoland. (2018). *Bouwen aan het Flevoprofiel: Van pioniersgeest tot experimenteerdrijf*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0418.pdf>
- Gemeente Ede & Gemeente Wageningen. (2018, november). *De Proeftuin van Nederland: Regionaal Cultuurprofiel Ede-Wageningen*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0434.pdf>
- Gemeente Leiden. (2018). *Cultureel Regioprofiel Leiden*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0420.pdf>
- Gemeente Maastricht, Gemeente Heerlen, Gemeente Sittard-Geleen & Provincie Limburg. (2018, november). *Profielplan Stedelijke Cultuurregio Zuid: Löss, wat hier leeft, wat hier raakt. Wat hier kleeft, wat hier maakt!* <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0423A.pdf>
- Gemeente Rotterdam. (2018, oktober). *Volle Vaart: Cultuurprofiel Rotterdam en regio* (J. Barisic, Red.). <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0406.pdf>
- Gemeente Schiedam. (2018). *Cultuurregio Schiedam: Regioprofiel Rotterdam-Dordrecht: addendum*. <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=0c994056-d01e-498d-8ea6-c0ef0b7b0ecc&title=Regioprofiel%20Schiedam.pdf>
- Gemeente Utrecht, Gemeente Amersfoort, & Provincie Utrecht. (2018). *Eeuwig Jong: Naar een cultureel regioprofiel voor de stedelijke regio Utrecht* (N. Baartman, Red.). <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0417.pdf>
- Hempfen, F. (Red.). (2018, november). *Meer dan de delen: Programma Kunst, Cultuur en Erfgoed: Regioprofiel Metropoolregio Amsterdam 2019 – 2024*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0411.pdf>
- Hines, C. (2000). *Localization: A Global Manifesto*. Earthscan.

- Kolsteeg, J., & Van den Hoogen, Q. L. (2018). Naar een regionaal kunstbeleid. *Boekman: tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid*, 114, 44-51.
- Kunstloc Brabant. (2019, 17 mei). *OCW steunt internationalisering BrabantStad*.
<https://www.kunstlocbrabant.nl/nieuws/ocw-steunt-internationalisering-brabantstad-579>
- Kunstloc Brabant. (2020). *Over Kunstloc Brabant*. <https://www.kunstlocbrabant.nl/over>
- LAgrou, Hodes, S., & Swart, K. (2018, oktober). *experiment&ernst - een groeiproses: Profiel Stedelijke Cultuurregio Zwolle*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0405.pdf>
- Language Network. (2020, 4 maart). *The Difference between Localization and Globalization*.
<https://www.languagenetworkusa.com/blog/the-difference-between-localization-and-globalization>
- Matusitz, J. (2010). Disneyland Paris: a case analysis demonstrating how glocalization works. *Journal of Strategic Marketing*, 18(3), 223-237.
<https://doi.org/10.1080/09652540903537014>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2015). *Cultuur in Beeld 2015: Deel 1 - De stad als cultureel knooppunt*. <https://www.dcrnetwork.nl/wp-content/uploads/cultuur-in-beeld-2015.pdf>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018a, maart). *Cultuur in een open samenleving*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/03/12/cultuur-in-een-open-samenleving>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018b, juni). *Cultuurbeleid 2021-2024: Stedelijke en regionale profielen*. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kunst-en-cultuur/documenten/publicaties/2018/06/14/cultuurbeleid-2021-2024>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2019a, 26 april). *4 miljoen euro voor culturele vernieuwing in de regio* [Nieuwsbericht]. Rijksoverheid.
<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/04/26/4-miljoen-euro-voor-culturele-vernieuwing-in-de-regio>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2019b, juni). *Uitgangspunten Cultuurbeleid 2021-2024*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2019/06/11/uitgangspunten-cultuurbeleid-2021-2024>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2019c, 12 december). *Cultuurbeleid voor 2021 en verder*. Rijksoverheid. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kunst-en-cultuur/cultuurbeleid-2021>
- Mr. Chadd. (2020, 27 november). *Lokalisering en regionalisme: wat is het en wat is het verschil?* <https://www.mrchadd.nl/academy/vakken/aardrijkskunde/lokalisering-en-regionalisme-wat-is-het-en-wat-is-het-verschil>

- Nieuwboer, B. (2016, 9 december). *Kunstraad actief op 'Cultuur in Beeld'*. Amsterdamse Kunstraad. <https://www.kunstraad.nl/landelijk-beleid/deelsessie-kunstraad-tijdens-cultuur-in-beeld-ocw/>
- Pauwels, G. (2006, maart). *Culturele globalisering*. Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. Statistiek Vlaanderen. <https://www.vlaanderen.be/publicaties/culturele-globalisering>
- Provincie Zeeland. (2018a, juni). *Samen in Zee: Cultuur als pijler van stedelijke aantrekkelijkheid in Zeeland* (M. Evenhuis & N. Out, Reds.). <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0419.pdf>
- Provincie Zeeland. (2018b, oktober). *Samen in Zee (2): Het cultuurprofiel van Zeeland* (M. Evenhuis, Red.). <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0419A.pdf>
- Raad voor Cultuur. (2017a). *Verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio: De rol van stedelijke regio's in het cultuurbestel'*. <https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2017/11/29/verkenning-cultuur-voor-stad-land-en-regio>
- Raad voor Cultuur. (2017b, 29 november). *Raad voor Cultuur pleit voor regionale culturele infrastructuur* [Nieuwsbericht]. <https://www.raadvoorcultuur.nl/actueel/nieuws/2017/11/29/raad-voor-cultuur-pleit-voor-regionale-culturele-infrastructuur>
- Raad voor Cultuur. (2019). *Advies cultuurbestel 2021-2024: 'Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur'*. <https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2019/04/11/advies-cultuurbestel-2021-2024-cultuur-dichtbij-dicht-bij-cultuur>
- Regioprofiel Brabant. (z.d.). *Internationalisering*. <https://regioprofielbrabant.nl/programmaliijn/internationalisering/>
- Rijksoverheid. (2016). *Beleidskader internationaal cultuurbeleid 2017-2020*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2016/05/04/beleidskader-internationaal-cultuurbeleid-2017-2020>
- Rijksoverheid. (2019). *Beleidskader internationaal cultuurbeleid 2021-2024*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/12/06/beleidskader-internationaal-cultuurbeleid-2021-2024>
- Ritzer, G. (2003). Rethinking Globalization: Glocalization/Grobalization and Something/Nothing. *Sociological Theory*, 21(3), 193–209. <https://doi.org/10.1111/1467-9558.00185>
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. SAGE Publications.
- Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur. (2017, 4 december). *Raad voor Cultuur pleit voor regionale culturele infrastructuur*. <https://www.rrkc.nl/2017/12/04/raad-cultuur-pleit-regionale-culturele-infrastructuur/>

- Roudometof, V. (2016). Theorizing glocalization: Three interpretations. *European Journal of Social Theory*, 19(3), 391–408. <https://doi.org/10.1177/1368431015605443>
- Schulz, M., Söderbaum, F., & Öjendal, J. (2001). Introduction: A framework for understanding regionalization. In *Regionalisation in a Globalising World: A Comparative Perspective on Actors, Forms and Processes* (pp. 1–42). https://www.researchgate.net/publication/259580865_Regionalisation_in_a_Globalising_World_A_Comparative_Perspective_on_Actors_Forms_and_Processes
- Taskforce cultuurvisie BrabantStad. (2018, oktober). *BrabantStad maakt het: Een innovatieve culturele regio als geen ander*. <https://www.regioprofiel.nl>
- Van Beuningen, L. (Red.). (2018, oktober). *Groeidocument 025 Arnhem Nijmegen*. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P18-0413.pdf>
- Van Dale Uitgevers. (2020a). Globalisering. In *Van Dale*. https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/globalisering#.X_XIJy1Y41I
- Van Dale Uitgevers. (2020b). Internationalisering. In *Van Dale*. https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/internationalisering#.X_czqi1Y6YU
- Van de Ven, I., Harings, J., Berghmans, L., & Van Alphen, M. (2019). *Operationalisering 'Brabant Maakt Het' – inclusief uitwerking proeftuin internationalisering*. <https://regioprofielbrabant.nl/wp-content/uploads/2019/09/20190613-Operationalisering-regioprofiel.pdf>
- Van den Hoogen, Q. L., & Jonker, F. (2018). Values in Cultural Policymaking: Political Values and Policy Advice. In E. Van Meerkerk & Q. L. Van den Hoogen (Eds.), *Cultural Policy in the Polder: 25 Years Dutch Cultural Policy Act* (pp. 107–130). Amsterdam University Press.
- Van der Ploeg, B. (2013). *BrabantStad: Een netwerk van steden en provincie in Noord-Brabant*. <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/273647>
- Van Ree, P. (2011). *Contouren van de Strategische Agenda BrabantStad 2012–2020*. <https://www.helmond.nl/BIS/2011/Notities%20en%20kaarten/Commissies/CN%20Contouren%20Strategische%20agenda%20BrabantStad.pdf>
- Van Winkel, C., Gielen, P., & Zwaan, K. (2012). *De hybride kunstenaar: De organisatie van de artistieke praktijk in het postindustriële tijdperk*. <https://www.inholland.nl/media/10709/eindrapporthybridiseringdef.pdf>
- We the North. (2018, november). *We the North: Noordelijk regioprofiel*. <https://www.wethenorth.org/downloads/regioprofiel>

Bijlage: “CTRL-F-onderzoek” regioprofielen (m.u.v. BrabantStad)

Termen: internationalisering, (inter-), internationaal, internationale, buitenland, wereld, wereldwijd(e), grenzeloos (grens/grenzen), globaal, globalisering en mondiaal.

BrabantStad

- <https://regioprofielbrabant.nl/programmaliijn/internationalisering/>

Arnhem-Nijmegen

- De nagenoeg complete culturele keten bestaat uit o.a. toonaangevende, internationale festivals als Go Short, InScience, Music Meeting en State of Fashion. Daarnaast kent 025 tal van evenementen, manifestaties en festival zoals de Vierdaagsefeesten, SONSBEEK, Theater Avenue, Wintertuin en Hoogte80 (p. 15).
- Versnelde urbanisatie: *Second city syndrome/second city strenght* past binnen een voor Nederland belangrijke trend: toenemende regionalisering als reactie op internationalisering van de samenleving. Het ministerie van Binnenlandse Zaken verwacht als onderdeel hiervan dat in stedelijke gebieden, en in verstedelijkte gebieden rondom de steden, een positieve spiraal qua ontwikkeling en groei zal ontstaan. Dat is in Arnhem en Nijmegen te zien, waar de verstedelijkte gebieden rondom de twee steden fysiek naar elkaar toegroeien. Dit vraagt niet alleen om samenwerking op economische en ruimtelijke terreinen, maar ook op het gebied van cultuur (p. 23).
- De cijfers laten zien dat het commerciële cultuuraanbod doorgroeit en dat de verschillende cultuuruitingen (digitaal en analoog) elkaar qua groei vooralsnog niet in de weg zitten. Er is blijkbaar voldoende marktruimte voor meer (internationale) media- en cultuuraanbieders (p. 23).
- Samen sterker > Cultuur als katalysator: “Door de flexibiliteit van de middelgrote steden en de groene ruimte die de regio biedt, heeft de regio de potentie om nog meer een nationaal en internationaal onderscheidende programmering neer te zetten en daarin diverse partners op te zoeken. Zie proeftuin: Broeikasfestival 025 (p. 25).
- Proeftuin Gelders filmfonds en commissioner → Het gaat om een fonds dat enerzijds regionale filmproducties aanjaagt, professionaliseert en financiert, en anderzijds de regio aantrekkelijk maakt voor het hosten en begeleiden van landelijke en internationale producties (p. 26).
- Door het fonds en het aanstellen van de film commissioner worden alle thema’s geraakt: zowel op het gebied van vernieuwend makerschap (regionaal, met beoogd internationale uitwerking), educatie, vernieuwing als het verbeteren van de leefomgeving in beide steden (Bijlage A: 3. Gelders filmfonds & commissioner).

Ede-Wageningen

- Beeldende kunst: internationale allure en lokale projecten (p. 6).
- Binnen de beeldende kunsten geeft het Kröller-Müller Museum deze regio (inter)nationale allure (p. 6).
- Het Kröller-Müller Museum met zijn beeldentuin, is een Rijksmuseum en trok in 2017, met onder andere de tentoonstelling Arp. The Poetry of Forms, meer dan 345.000 bezoekers uit binnen- en buitenland (p. 6).
- Stichting Beelden op de Berg en het Depot kennen nationale faam. Stichting Beelden op de Berg weet bekende (inter)nationale curatoren en kunstenaars, zoals Christien Meindersma en Barbara Visser, aan zich te binden voor de wisselende tentoonstellingen (p. 6).
- De digitale scheurkalender is uitgegroeid tot een platform voor veel Edese instellingen en heeft zelfs landelijk en internationaal navolging gekregen (p. 6).
- Bij Akoesticum trainen talenten van amateurs tot en met professionals uit binnen en buitenland (p. 7).
- De Edesche Concertzaal programmeert voor kenners en niet-kenners toegankelijke, klassieke muzikale kwaliteit van internationaal niveau en behoort tot de top van de Nederlandse kamermuziekzalen (p. 7).
- De meeste culturele instellingen werken samen met andere instellingen binnen en ook buiten de gemeente. Lokaal, regionaal, nationaal en zelfs internationaal (p. 7).
 - Akoesticum in Ede werkt met onder andere internationale partners en heeft daarmee een grensoverschrijdend bereik (p. 7).
 - Ook de samenwerkingsverbanden die de Edesche Concertzaal via het Internationaal Kamermuziek Festival Ede met internationale festivals onderhoudt bieden perspectief (p. 8).
- Daarnaast liggen er nog mogelijkheden om meer internationaal publiek aan te trekken (p. 8).
- De 30.000 jaarlijkse binnen- en buitenlandse gebruikers en bezoekers van Akoesticum roemen de omgevingskwaliteit van dit trainingscentrum (p. 10).
- Visit Veluwe, organisatie zet de Veluwe op de nationale en internationale kaart als aantrekkelijke bestemming (p. 12).
- Talent Programma van Akoesticum, educatief programma gericht op kamermuziek voor muzikale talenten uit de hele wereld (p. 12).
- Het programmadoel van de KennisAs is met name de creatie en versterking van een (inter)nationaal vestigingsklimaat voor innovatieve bedrijven en kennisinstellingen op het vlak van agri-food (p. 17).

- De regio FoodValley beslaat het gebied rondom Ede en Wageningen en beoogt kennisontwikkeling, innovatie en agri-food met elkaar te combineren. De overheid, het (academisch) onderwijs en bedrijven werken er samen aan innovatieve oplossingen voor wereldwijde voedseluitdagingen. De wens van gemeenten, provincies en betrokken instanties is dat de Foodvalley zal uitgroeien tot een regio met nationale en internationale uitstraling (p. 18).

Flevoland

- Cultuur waardoor Flevoland nóg aantrekkelijker wordt. Voor eigen inwoners en bedrijven, voor de MRA, voor de rest van Nederland en zelfs voor de rest van de wereld (p. 5).
- En we maken de kracht zichtbaar en voelbaar, met en voor de inwoners van de regio en de rest van de wereld: CULTUUR VOOR IEDEREEN (p. 7).
- Tussen die rechte lijnen en de vernieuwende bebouwing zijn in de open ruimtes door de jaren heen zeven iconische landschapskunstwerken geplaatst van toonaangevende (inter)nationale kunstenaars (p. 9).
- Verschillende (inter)nationale kunstenaars hebben de afgelopen decennia in Flevoland landschapskunstwerken gerealiseerd (p. 9).
- Door het ontbreken van kunstvakopleidingen en een dekkende infrastructuur van vooropleidingen is het in Flevoland nog niet zo gemakkelijk om als je talent hebt, de ontwikkeling van dat talent verder door te zetten. We stimuleren daarom de samenwerking met (internationale) kunstenaars die in Flevoland de mogelijkheid en ruimte krijgen om volop te experimenteren in een werkplaats/productiehuis (p. 13).
- In de komende periode willen we onderzoeken hoe we de werking van Cultuurfonds Almere kunnen uitbreiden naar de hele provincie. Hierbij zien we een koppeling met het Economische programma van de provincie, dat cultuurondernemers met groeiambities én een goed businessplan ondersteuning en faciliteiten biedt op het gebied van netwerken, financiering en internationalisering (p. 15).
- Daarnaast maakt een landelijke voorziening onderdeel uit van een groter landelijk en internationaal opererend netwerk waardoor de kwaliteit én het bereik worden vergroot. Kort gezegd, een voorziening in de basisinfrastructuur geeft Flevoland de mogelijkheid een kwaliteitsslag te maken en deze kwaliteit te borgen (p. 17).
- Proeftuin Cultuurlab. Wat leveren we op? Aansprekende exposities van lokale, regionale, nationale en internationale kunstenaars op het gebied van actuele en multimediale kunst. Kunstenaars uit de regio die werkzaam zijn op dit gebied worden hier actief bij betrokken (p. 19).

Haaglanden

- Den Haag is de internationale stad van Vrede en Recht en de tweede VN-stad ter wereld. Dat maakt de stad en de regio een uitzonderlijke ontmoetingsplaats voor een steeds veranderende internationale gemeenschap voor expats, politici, ambtenaren, wetenschappers, migranten en studenten (p. 5).
- Den Haag speelt natuurlijk als vestigingsstad van de regering en het parlement een hoofdrol in de landelijke media. Internationale vraagstukken komen er aan bod, ook in de kunst en cultuur (p. 5).
- Internationale hub voor makers en talent (p. 8).
- In de regio zijn kennisinstellingen van internationale allure met een grote aantrekkingskracht op internationaal toptalent (p. 8)
- Onze (inter)nationale zichtbaarheid willen we de komende jaren vergroten door rond belangrijke momenten, bijvoorbeeld de opening van het Onderwijs- en Cultuurcomplex (OCC) in het centrum van Den Haag, een gezamenlijk aansprekend (internationaal) programma op te zetten naar het voorbeeld van Feest aan Zee, de viering van 200 jaar badplaats (p. 8).
- We hebben toonaangevende internationale topinstellingen en bieden een inspirerende uitdagende omgeving voor (nieuwe) makers (p. 10).
- Holland Dance Festival streeft naar inclusieve dans en dans met en voor ouderen naast het aanbod van de internationale programmering in Den Haag en Delft (p. 12).
- Den Haag is de bakermat van de Nederlandse popmuziek en brengt nog altijd popmuzikanten en bands met landelijke en internationale faam voort (p. 12).
- Festivals zoals Rewire en TodaysArt hebben een internationale aantrekkingskracht (p. 13).
- Het Filmhuis Den Haag legt in het activiteitenprogramma verbindingen met bewonersgroepen en (internationale) organisaties (p. 13).
- Presentatie-instelling West Den Haag biedt een veelzijdig programma dat het lokale met het internationale verbindt en bijdraagt aan een breed kunstbegrip (p. 14).
- Kunstcentrum Stroom Den Haag heeft verschillende verantwoordelijkheden en functies voor Den Haag, Nederland en het internationale kunstenveld (p. 14).
- Writers Unlimited organiseert elk jaar een van de belangrijkste literaire evenementen van Nederland: het internationale literatuurfestival Winternachten (p. 15).
- De Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (KABK) en het Koninklijk Conservatorium (KC) hebben een zeer grote internationale reputatie en trekken studenten vanuit de hele wereld (p. 15).
- Het KABK en het KC bieden voorbereidende en hogere kunstvakopleidingen aan op een zo hoog mogelijk internationaal niveau (p. 15).

- De gemeente Rijswijk heeft culturele instellingen, waarvan er vier de kern vormen: Bibliotheek aan de Vliet, Trias, Centrum voor de Kunsten, de Rijswijkse Schouwburg en Museum Rijswijk, onder meer bekend van de internationale Papier Biënnale (p. 18).
- De gemeente Den Haag benoemt in haar Beleidskader Kunst en Cultuur 2017-2020 de belangrijkste doelen voor cultuurbeleid:
 - Cultuur voor iedereen door aandacht in de programmering te hebben voor invloeden van een internationale en cultureel diverse stad;
 - Verbindingen maken met het sociale domein door innovatieve en creatieve projecten en door nadruk te leggen op het economische profijt en het culturele gezicht van de stad, onder meer met internationaal aantrekkelijke tentoonstellingen en collectieve cultuurmarketing (p. 22).
- De popsector levert een bijdrage aan Den Haag als internationaal en cultureel diverse stad die verschillende publieksgroepen aanspreekt (p. 23).
- Door de ambassades, NGO's en universiteiten wonen veel expats en internationale studenten en kenniswerkers in Den Haag en de aangrenzende gemeenten (p. 33).
- Internationale stad: Den Haag heeft zich ontwikkeld tot internationale stad van vrede en recht. De basis hiervoor gaat ver terug en biedt Den Haag een sterk merk. Den Haag kan zich echter nog meer profileren als internationale stad (p. 36).
- Ook moet het Museumkwartier in het noordelijk deel van de binnenstad bij het Binnenhof, de Hofvijver en het Lange Voorhout meer internationale aantrekkingskracht krijgen (p. 36).
- In het Onderwijs- en Cultuurcomplex (OCC) komen de internationale topinstellingen: het Residentie Orkest, het Nederlands Dans Theater, het Koninklijk Conservatorium en de Stichting Dans- en Muziekcentrum Den Haag. Het OCC is een ontmoetingsplaats van disciplines en ondersteunt de internationale uitstraling van de stad (p. 37).
- Het OCC is een podium, opleidingsinstituut en productiehuis ineen en is als zodanig uniek in de wereld (p. 37).
- De stedelijke regio Haaglanden is Holland in het klein. [...] Onze regio heeft alles in huis: Moderne architectuur van departementen, gerenommeerde universiteiten en hogescholen, grote innovaties in de glastuinbouw, een nationaal bestuurscentrum, internationale NGO's, koninklijke paleizen en landgoederen (p. 39).
- Internationale stad van Vrede en Recht: Den Haag is de internationale stad van Vrede en Recht met ambassades en vele internationale organisaties en is de tweede VN-stad ter wereld (p. 40).
- Kunst en cultuur kunnen voor ontmoetingen en verbindingen zorgen en het internationale karakter van de stad vertalen naar menselijk niveau (p. 40).
- Tegelijkertijd put de cultuursector inspiratie uit de culturen die hier aanwezig zijn. Zo doet Het Nationale Theater in Den Haag onderzoek voor eigen (internationale) producties. Een

- goed voorbeeld is 'The Nation' waarvoor het gezelschap sprak met bewoners, politie, wijkcentra en scholen in de Schilderswijk (p. 41).
- De Hogeschool is een ambassadeur voor Den Haag in het buitenland door deelname aan de Salon di Mobile in Milaan en door samenwerking en uitwisseling met de prestigieuze Juilliard School of Performing Arts in New York (p. 43).
 - Tussen de gemeente Den Haag en de Hogeschool der Kunsten is een convenant getekend waarin beide partijen zich inzetten om het (inter)nationale kunst- en maakklimaat nog verder te versterken (p. 43).
 - De komende jaren willen we het maakklimaat nog beter maken, de uitwisseling tussen makers in Den Haag en culturele organisaties in de omliggende gemeenten vergroten en om als culturele sector nog meer bij te dragen aan innovatie en het vestigingsklimaat in de stedelijke regio. Daar hoort de proeftuin bij: Versterken en verduurzamen lokale en (inter)nationale talentontwikkeling & vestigingsklimaat (p. 49).
 - Proeftuin Ruimte voor makers en innovatie: Internationale hub voor makers en talent: het doel is dat deze regio dé vestigingsplaats wordt voor internationaal creatief toptalent waarmee het economisch potentieel en het internationale karakter van de stedelijke regio verder wordt versterkt (pp. 50-51).
 - In het bestaande convenant wordt de samenwerking gezocht tijdens een aantal gezichtsbepalende evenementen zoals de Dutch Design Week Eindhoven en Art Rotterdam, het ontwikkelen van internationale studiebeurzen en beschikbaar stellen van atelierruimte (p. 51).
 - Muziek, mode, dans en beeldende kunst opereren op een internationaal speelveld, net zoals technologie, design, architectuur en stedenbouw etc. (p. 51).
 - Ook zijn dat de thema's Vrede en Recht (internationale positie) en Oranje (p. 51).
 - Wij willen in een vroeg stadium de thema's verder verkennen zodat gemeenten en instellingen op elkaar aansluiten en elkaar versterken. Hierbij willen we samenwerken met de rijksoverheid (naast OCW ook andere ministeries) en de cultuurfondsen. Dat past bij de doelstelling van het cultuurbeleid van het rijk om de internationale positie van organisaties en makers te versterken (p. 51).
 - Om de zichtbaarheid als cultuurregio nog verder te vergroten werken we samen met The Hague Marketing en het NBTC aan cultuurmarketing en het aantrekken van het internationaal cultuurtoerisme (p. 51).
 - Tot slot zullen wij het (inter)nationale bereik van ons grote culturele instellingen meer voor het voetlicht brengen en zullen die instellingen zich als 'gevestigd in de stedelijke regio Haaglanden' profileren (p. 52).
 - Deelprofiel Midden-Delfland: Zomeravondconcerten 't Woud heeft internationale belangstelling en toptalent (p. 77).

Leiden

- Leiden is een wereldmagazijn, een concentratie van kennis en collecties van de wereld, over de wereld en op wereldniveau (p. 3).
- Dit heeft geleid tot unieke ontmoetingen en uitwisselingen met resultaten van nationaal en internationale allure (p. 5).
- Leiden fungeert als hub voor het landelijke en internationale veld (p. 6).
- Partners worden gezocht daar waar relevant, of het nu in Leiden is, in de regio, in het land of internationaal (p. 6).
- Educatie is bijvoorbeeld bij uitstek geschikt voor samenwerking binnen de directe omgeving, kennisontwikkeling wordt eerder landelijk en internationaal ingestoken (p. 6).
- Al deze mensen, wetenschappers, kunstenaars en vrijdenkers, hebben de stad mede gevormd. Zo is een klimaat ontstaan waar internationale denkers en makers zich thuis voelen. Hier wordt nagedacht en gesproken over vrijwel alles wat er in de wereld gaande is, en hoe de mens zich daartoe verhoudt (p. 9).
- Het is dan ook geen wonder dat de belangrijkste nationale collecties op het gebied van zowel de menselijke diversiteit als de biodiversiteit juist in Leiden zijn terechtgekomen. De rijksmusea die deze collecties steeds aanvullen, onderzoeken en tonen behoren inmiddels internationaal tot de belangrijkste in hun soort. Ook de universiteit behoort al eeuwen tot de wereldtop in zowel alpha-, gamma- als beta-studies (p. 9).
- In het Leiden Bio Science Park worden tijdens dit festival (Festival Wavelength) optredens verzorgd door nationaal en internationaal gerenommeerde musici (p. 10).
- Dit past ook in de internationale trend, waarbij wetenschap steeds dichterbij het publiek wordt gebracht (p. 11).
- Programmalijn 2: De bijenkorf → Residencies: De unieke concentratie van historische en actuele collecties op het gebied van materiele cultuur, biodiversiteit, kunst en wetenschap, waardoor in Leiden een encyclopedische inspiratie- en kennisbron van vele miljoenen items toegankelijk is, maakt de stad een aantrekkelijke plek voor de internationale (top)kunstenaars en denkers die zich daardoor graag laten inspireren (p.15).
- Elk jaar willen we minimaal één plek beschikbaar stellen voor een artist en/of thinker van wereldformaat, die binnen Leiden aan de slag kan gaan met de cultuur en kennis die de stad rijk is. Hierbij werken we uiteraard samen met musea en kennisinstellingen binnen de regio (p. 15).
- Dit profiel is dus een eerste stap; naar verdieping, versteviging en naar bredere samenwerking, in de regio Holland Rijnland, met Den Haag, in Nederland en de rest van de wereld (p. 21).

Metropoolregio Amsterdam

- Ook biedt de MRA een schat aan culturele voorzieningen van lokale en (inter)nationale waarde, waarmee de regio jaarlijks inwoners en bezoekers uit binnen- en buitenland aantrekt (p. 6).
- Vanaf 2013 is cultuur een onderdeel van de MRA Agenda. Vanuit de zogeheten Cultuurimpuls MRA hebben de partners samengewerkt en kennis gedeeld op het gebied van cultuurbeleid om de cultuurparticipatie in de regio te vergroten en de aantrekkingskracht en de internationale concurrentiepositie van de MRA op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed te versterken (p. 6).
- Met Amsterdam in het hart heeft MRA een onweerstaanbare nationale en internationale aantrekkingskracht, op jong talent, op gelauwerde makers, op producenten en publiek (p. 7).
- De gedeelde ontstaansgeschiedenis van de steden en plaatsen en de neerslag van deze geschiedenis in het culturele erfgoed zijn verbindende factoren voor de regio. Deze factoren zijn nationaal en internationaal onderscheidend. De kracht van cultuur komt ook tot uitdrukking in tal van andere maatschappelijke domeinen, zoals onderwijs en wetenschap, architectuur en vormgeving, ruimte en toerisme (p. 7).
- De MRA is open, divers en internationaal concurrerend (p. 10).
- Resultaten Cultuurimpuls, 2016: Vergroten van de zichtbaarheid van culturele instellingen in de MRA bij de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid van de gemeente Amsterdam (p. 12).
- Binnen de Metropoolregio Amsterdam is er voor inwoners en bezoekers (nationaal en internationaal) dus een overvloed aan mogelijkheden om cultuur en erfgoed te beleven én er zelf een bijdrage aan te leveren (p. 39).
- De rijkdom van de eeuwenoude geschiedenis, het erfgoed en de veelheid van actuele vormen en stijlen wedijveren lokaal, nationaal en internationaal om aandacht (zowel in de regio als buiten de landsgrenzen) (p. 39).
- De MRA kent een hoogwaardig en internationaal onderscheidend cultureel aanbod, zowel in voorzieningen (musea, podia, festivals) als in erfgoed (monumenten/archeologie), creatieve industrie en cultuurlandschappen (p. 39).
- Alle steden en deelregio's vertegenwoordigen een eigen identiteit die wordt weerspiegeld in specifieke culturele kwaliteiten en trekpleisters. Van de internationale topmusea en culturele broedplaatsen in Amsterdam tot de rust en kleinschaligheid van het Gooi met zijn historische landgoederen en buitenplaatsen (p. 39).
- MRA-magneten: De genoemde instellingen zijn voorbeelden, waarbij er deels ook sprake kan zijn van een landelijke of zelfs internationale betekenis (p. 63).

- Flevoland is dé plek waar de toekomst van metropoolregio vorm krijgt, met een goede fysieke infrastructuur en een duurzame economie, met volop kansen voor experiment, talentontwikkeling en educatie. In 2022 zet Almere/Flevoland zich internationaal in de spotlight met de Floriade (p. 66).
- Hilversum bracht het Gooi wereldfaam als centrum voor radio en televisie (p. 71).
- Singer Laren bereikt met sterke culturele programmering een groot bovenregionaal publiek, en een groeiend aantal bezoekers uit binnen- en buitenland (p. 73).
- Het ontwikkelen van aanbod voor de internationale populatie is een ander speerpunt (p. 80).
- In het oude centrum cultiveert Haarlem een bourgondische sfeer, met kwaliteitshoreca, een divers winkelaanbod, en kunst van internationale allure op podia, in musea en in ateliers (p. 83).
- Zuid-Kennemerland: De regio geniet wereldfaam om de schilderkunst en de Hollandse Renaissance in de bouwkunst. Als gevolg van het gunstige makersklimaat hebben zowel de podiumkunsten als de musea een sterke reputatie in binnen- en buitenland (p. 84).
- Zuid-Kennemerland: Het cultuuraanbod heeft op het gebied van musea en erfgoed een internationale aantrekkingskracht. Voor de overige disciplines is het bereik eerder regionaal (p. 85).
- Ze maken de Zaanstreek tot een topbestemming voor (internationale) toeristen (p. 95).
- Met 180 nationaliteiten en een grote verscheidenheid aan economische en sociaal-culturele activiteiten kenmerkt de stad zich vandaag door Mokumse gemoedelijkheid en een grootstedelijke, meer internationaal georiënteerde dynamiek (p. 101).
- Creativiteit, expressie en vrijheid zitten tot op heden in het DNA van de stad. Dit zorgt voor een omvangrijke culturele infrastructuur met (inter)nationale topinstellingen, discipline-brede ketens voor talentontwikkeling, een diversiteit aan opleidingen, broedplaatsen en voorzieningen voor cultuureducatie (p. 102).
- Internationaal bekleedt Amsterdam op het gebied van cultuur en erfgoed al decennia een toppositie (p. 103).
- Instellingen als het Concertgebouworkest, ITA, maar ook ISH en Cinekid vierden successen over de hele wereld (p. 103).
- Amsterdamse musea trekken een mondiaal publiek, en dat geldt ook voor evenementen als IDFA, Summer Dance Forever en Amsterdam Dance Event (p. 103).
- Topkunstenaars uit de hele wereld krijgen de ruimte om zich verder te ontwikkelen aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten (p. 103).
- Tegelijkertijd manifesteert Amsterdam zich stedelijk, landelijk en internationaal als laboratorium voor de kunst en kraamkamer voor talent (p. 103).

- De keten van talentontwikkeling van kennismaking tot (inter)nationale toptalenten is breed en omvangrijk (p. 103).
- Sterke punten MRA: internationaal (p. 104).
- Bijna 80% van alle bezoekers (nationaal en internationaal) aan Amsterdam onderneemt een cultureel bezoek (p. 104).
- Project Cultuurmarketing MRA 2019-2020: toegevoegde waarde voor de MRA: Regionale cultuurmarketing kan in belangrijke mate bijdragen aan o.a.: spreiding van in Amsterdam aanwezig nationaal en internationaal (toeristen)publiek over de regio; verhoging van de internationale toeristenstroom naar de regio (p. 113).
- Gezien het relatief grote aandeel van de creatieve industrie in de werkgelegenheid van de MRA – evenals de omvang van de creatieve sector – en het streven om de (inter)nationale culturele positie te behouden, is het van belang om te blijven investeren in cultureel en creatief (top)talent (p. 115).
- Vervolgens vindt er in 2019 een verkenning plaats voor de vormgeving van een multidisciplinair regionaal toptalentprogramma. Dit programma beoogt regionaal talent de ruimte te bieden om met coalities van regionale culturele instellingen en onder begeleiding hun creatieve vaardigheden te ontwikkelen naar de (inter)nationale top (p. 115).

Rotterdam

- Hierin is Rotterdam de centrale speler, ook gezien haar verantwoordelijkheid (soms samen met het Rijk) voor een aantal beeldbepalende, (inter)nationale culturele instellingen, die voorzien in grootstedelijk aanbod voor de gehele regio (p. 8)
- In Rotterdam is in 2017 in opdracht van de gemeente een advies uitgebracht over de vraag hoe de stad zich internationaal beter kan positioneren als culturele hotspot (p. 9).
- Rotterdam heeft zich met het actieve festival- en evenementenbeleid de afgelopen jaren nationaal en internationaal sterk geprofileerd als culturele festival- en evenementenstad (p. 14).
- Anders dan in de omliggende gemeenten richt Rotterdam zich vooral op het hedendaagse erfgoed. Museum Rotterdam vertelt dan wel het verhaal van de stad in de context van het verleden, maar focust daarbij vooral op het heden en de toekomst. De manier waarop de hedendaagse stad haar diversiteit, internationale oriëntatie en innovatieve karakter koestert, staat daarbij centraal (p. 16).
- Rotterdam is door dit alles van oudsher een smeltkroes van culturen. Dat heeft de stad en de regio mede gemaakt tot wat ze nu zijn: ondernemend, dynamisch en internationaal (p. 18).
- Internationale media schreven lovend over de iconen, de vernieuwingsdrift en het cultuuraanbod van de stad (p. 21).

- Een aantal van deze bureaus is op wereldschaal actief, soms zelfs met buitenlandse vestigingen (p. 30).
- Een aantal Rotterdamse bedrijven heeft internationale naam en faam in deze groeiende bedrijfstak gekregen met het ontwikkelen van games die speciaal gericht zijn op leren en kennisdeling (p. 30).
- De stad wordt dan ook wel gezien als proeftuin voor opkomend (internationale) stromingen als afro futurisme, street art en voguing, maar ook nieuwe vormen van opera (p. 32).
- Het kunst en culturaanbod in de stedelijke regio is divers. Er is een enorme variëteit aan grote en kleine cultuurinstellingen, grassrootsbewegingen, disciplines en evenementen. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in het festivalaanbod in Rotterdam: van groot en internationaal (IFFR, Art Week Rotterdam) tot kleinschalig en bottom-up (Get Loose Festival, Roffa Mon Amour) (pp. 32-33).
- Dit soort instellingen is daarmee niet alleen van grote betekenis voor het cultuurbeleid in Rotterdam en omliggende regio, maar ook een lichtend voorbeeld voor culturele organisaties in binnen- en buitenland (pp. 35-36).
- Hoewel wij het spanningsveld zien dat zich soms voordoet tussen (inter)nationale profilering en het werken in de humuslaag van de samenleving, juichen we deze ontwikkeling van harte toe. Het toont aan dat de Rotterdamse culturele instellingen zich verbonden voelen met hun stand, ook al ligt het speelveld van sommigen van hen voor een groot deel ver buiten de grenzen van stad en regio (p. 36).
- Het Rotterdamse Philharmonisch Orkest, dit jaar honderd jaar jong, is een graag geziene gast op podia over de hele wereld (p. 36).
- Museum Boijmans van Beuningen heeft een internationale topcollectie waar buitenlandse musea jaloers naar kijken en regelmatig uit mogen lenen (pp. 36-37).
- Wij koesteren onze iconen en zijn trots op ze. Ze vertellen en tonen het verhaal van de stad, hebben de cultuur en het profiel van Rotterdam mee vormgegeven en dragen bij aan de internationale allure (p. 37).
- Ook zij bedienen een groeiende buitenlandse markt met hun voorstellingen, tentoonstellingen en expertise (p. 37).
- We gaven het eerder al aan: het nieuwe imago van Rotterdam, de superdiverse bevolkingssamenstelling en de transities die de stad doormaakt, vragen om een nieuw stedelijk narratief dat aansluit bij haar DNA (internationaal, ondernemend, ongepolijst) (p. 40).
- De samenwerking op het gebied van theater zien we in de eerste plaats rond Theater Rotterdam dat als theater van nationale en internationale faam ook ruimte biedt aan lokale programmering en nieuw talent (p. 41).

- De drie kernbegrippen interconnectiviteit, inclusiviteit en innovatie komen terug in alle thema's van het cultuurbeleid: cultuureducatie, talentontwikkeling, nieuw aanbod/nieuwe makers/ nieuwe genres, publieksverbreding, leefomgeving en internationale betekenis (p. 47).
- De culturele instellingen, kunstvakopleidingen en het onderwijs in het gebied werken al op allerlei fronten samen en hebben op zichzelf ook weer verbindingen met de rest van Rotterdam en de (inter)nationale kunstpraktijk (p. 53).
- Het gebied (Campus Coolhaven) biedt een springplank en belangrijke nationale en internationale doorstromingskansen voor jonge makers en uitvoerend kunstenaars én een (vrijwel) dagelijks gevarieerd en vernieuwend ontwikkel-, project- en voorstellingsaanbod (p. 54).
- Ook in het buitenland wordt Rotterdam vaak gezien als laboratorium en incubator. Dan gaat het in veel gevallen om festivals als Rotterdam Circusstad, Operadagen Rotterdam en het International Community Art Festival. Naast de grote, al langer bestaande festivals als International Film Festival Rotterdam, Poetry International Rotterdam, North Sea Jazz en het Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival, kennen zij een internationaal gerenommeerde programmering. Vanwege hun vernieuwde aanbod, werkwijze en publieksbereik worden ze veelvuldig bezocht door delegaties en bezoekers uit alle hoeken van de wereld (pp. 54-55).
- Het IFFR ondersteunt onafhankelijke filmmakers wereldwijd (p. 55).
- Veel (internationale) ontwikkelingen, zoals urban dance, spoken word en afrobeat, komen in Rotterdam als eerste tot bloei en verspreiden zich daarna pas over de rest van het land (p. 55).
- Broedplaatsen, ateliers, repetitie- en presentatieplekken leveren een positieve bijdrage aan hun directe omgeving. Doordat ze creatief talent aantrekken, soms ook internationaal, dragen ze bij aan de uitstraling van de buurt, de wijk en de stad als creatieve plek (p. 56).
- Hoewel nieuwe makers, nieuwe genres en nieuw aanbod zich vaak ontwikkelen op een groot, internationaal speelveld, ligt hun engagement en hun directe werkterrein toch vaak op lokaal en regionaal niveau. En ook BIS-instellingen hebben weliswaar een (inter)nationale opdracht maar zijn steeds meer lokaal geworteld. Dat heeft gevolgen voor het landelijke beleid. Zo sluit bijvoorbeeld de spreidingsgedachte voor in het bijzonder de nieuwe makers en het nieuwe aanbod vaak niet aan op hun werkwijze en hun werk. Hun aanbod is direct verbonden met de grootstedelijke omgeving waarin het gemaakt is en het zijn inspiratie heeft gevonden. Grootstedelijk aanbod is bovendien niet in alle delen van het land in dezelfde mate relevant (p. 57).

- Ook qua architectuur, stadsinrichting en stadsprogrammering is Rotterdam de meest on-Nederlandse stad. Haar internationale karakter manifesteert zich van haar haartvaten tot ver in het buitenland (p. 62).
- De Rotterdamse cultuursector kent een internationaal aanbod, internationale kunstenaars en creatieven, internationaal befaamde festivals en een internationaal netwerk. Rotterdamse instellingen zijn vaak actief in het buitenland (p. 62).
- Dat geldt niet alleen voor de grote, gevestigde instellingen, maar ook voor de jonge, nieuwe organisaties en de grassroots. Voor hen is het internationale speelveld bijna een vanzelfsprekendheid. Uitwisseling, deelname aan internationale festivals, kennisdeling: voor velen is het net zo normaal als afspreken met de plaatselijke collega's (p. 63).
- Rotterdam is een aantrekkelijke stad voor een grote, jonge, internationale groep creatieve professionals. Deze innovatieve en ondernemende groep is belangrijk voor Rotterdam, Nederland en de verbinding met de rest van de wereld (p. 63).
- Het zijn creatieven die vanuit het buitenland naar onze stad komen om hier een tijd te werken, maar omgekeerd werken 'onze' talenten ook met grote regelmaat aan kleine, grote en soms gigantische internationale projecten (p. 63).
- Ook het hiervoor aangehaalde rapport van de International Advisory Board, wijst op de noodzaak te investeren in de internationale positie van de stad. We doen dat vanuit de overtuiging dat een goed cultureel aanbod leidt tot internationale aandacht en versterking van de Rotterdamse en Nederlandse positie in het internationale veld (pp. 63-64).
- Daarbij vergeten we echter niet dat we ook een aantal iconen hebben op het internationale speelveld. Het zijn mede door het Rijk in de basisinfrastructuur gefinancierde culturele organisaties, maar ook een aantal organisaties die door Rotterdam (eventueel samen met de rijksfondsen) gesubsidieerd worden. Wat zij gemeen hebben is hun hoge artistieke kwaliteit, internationale erkenning en bijdrage aan de profilering van Rotterdam en Nederland. Ze zijn graag geziene gasten in het buitenland en internationale organisaties en bezoekers zijn op hun beurt graag te gast bij hen. Ze zijn daarmee niet alleen de ambassadeurs van de stad en het land over de grens, maar vervullen deze rol ook in hun eigen biotoop (p. 64).
- Juist het diverse en brede culturele aanbod van basis tot wereldtop maakt Rotterdam uniek in binnen- en buitenland (p. 66).
- Willen we onze aantrekkelijkheid als stad en internationale positie behouden en versterken, dan moet er de komende jaren geïnvesteerd worden (p. 66).
- Door hun activiteiten kunnen ze de wereld zowel in Rotterdam als daarbuiten laten zien wat cultuur in onze stad en Nederland vermog (p. 66).
- Zowel in Rotterdam als onder de internationale vakgemeenschap gooit de stad hoge ogen met haar architectuur en architecturaanbod (p. 66).

Addendum Rotterdam: Cultuurregio Schiedam:

- Het Stedelijk Museum Schiedam mag als één van de twintig instellingen wereldwijd meedoen met de 'first wave' van de of/by/for/all beweging die Nina Simon van het Santa Cruz Museum of Art & History gestart is (p. 5).
- Stedelijk Museum Schiedam: De (inter)nationale kunstprogrammering trekt bezoekers uit Nederland en Vlaanderen naar de regio en draagt bij aan een positief imago van Schiedam via de landelijke media (p. 5).
- In de oud-katholieke kerk op de Dam vind je topartiesten uit binnen- en buitenland (p. 6).

Stedelijke Cultuurregio Zuid

- Met het profielplan formuleren de steden (Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen) en Provincie samen een plan van aanpak waarin de thema's internationalisering, publieksstrategieën en 'ruimte voor makers' centraal staan (p. 11).
- De Provincie beoogt het behoud en de verdere ontwikkeling van een solide, krachtige en onderling verbonden culturele basisinfrastructuur en ziet voor haarzelf een belangrijke aanjagende, verbindende en faciliterende rol weggelegd binnen de Stedelijk Cultuurregio Zuid, de samenwerking met andere provincies, specifiek provincie Noord-Brabant, en het internationale ommeland (p. 13).
- Cultuur draagt bij aan de sociale cohesie, economie, aantrekkelijkheid en regionale- en internationale identiteit van de Stedelijke Cultuurregio Zuid. Cultuur is intrinsiek van waarde en daardoor van belang voor het behoud en de verbetering van de kwaliteit van het leef- en vestigingsklimaat in de regio (pp. 13-14).
- Het vele erfgoed en de unieke landschappelijke kwaliteiten van de regio maken het gebied tot een aantrekkelijke verblijfsregio voor (internationale) cultuurmakers en -genieters (p. 17).
- Tijdens de werksessies met het culturele veld zijn de vele uitdagingen binnen de sector aan bod gekomen en werd het belang van benoemen en herijken van culturele strategieën, vooral op het vlak van productie, publiek, presentatie, internationalisering en ondernemerschap, onderstreept (p. 18).
- Dit heeft geresulteerd in het Pact van Zuid waarin een lijst is opgenomen met onderwerpen die een duidelijke relatie hebben met de stedelijke omgeving. Denk hierbij aan het verblijfsklimaat, nieuwe productievormen in samenhang met andere maatschappelijke domeinen, internationalisering, maatschappelijk bewuste talentontwikkeling en publieksbenadering (p. 18)
- Voor dit profielplan van de Stedelijke Cultuurregio Zuid is uit deze agenda gekozen voor drie thema's. Deze thema's behelzen de belangrijkste uitdagingen en bieden de grootste

- ruimte voor innovatie en vernieuwing. Wij gaan in de proeftuinen de drie thema's internationalisering, publieksstrategieën en ruimte vormmakers samen aanpakken (p. 18).
- Deze verhalen worden steeds vaker verteld in culturele producties, die zowel in de Stedelijke Cultuurregio Zuid als ook in Amsterdam, Den Haag, Groningen en in het buitenland publiek aantrekken (p. 21).
 - Het grote aanbod aan kunstvakopleidingen op alle niveaus in combinatie met een compleet aanbod aan professionele kunsten zorgen voor een constante in- en uitstroom aan internationale talenten (p. 22).
 - Aan alle kanten omgeven door het buitenland is er in onze Stedelijke Cultuurregio Zuid al heel lang sprake van grensoverschrijdende samenwerking en uitwisseling (p. 22).
 - Zij krijgen via netwerkorganisaties/talentplatformen als Cinesud (film), Intro in Situ (muziek) en Via Zuid (podiumkunsten) de kans om samen met partners te werken aan nieuwe kunstpraktijken in een productief verband met het hier aanwezige, deel internationale publiek (p. 22).
 - Los van het feit dat de internationale culturele samenwerking en uitwisseling de economische ontwikkeling ten goede komt blijft de intrinsieke waarde van internationale culturele samenwerking in de Stedelijke Cultuurregio Zuid voorop staan (pp. 22-23).
 - Doordat makers moeten nadenken over hoe je taal- en cultuuronafhankelijk verstaanbaar kan zijn, wordt over de essentie van artistieke productie nagedacht. Waarbij de aanwezige buitenlanders een accelerator zijn in dit proces. Dat maakt het gebeid aantrekkelijk als oefenterrein voor "artists in residence", kunstenaars van hier en van elders om zich voor te bereiden op de internationale praktijk (p. 23).
 - De uitdrukkelijke inzet op internationale aspecten creëert een duidelijke culturele meerwaarde voor de burger, de bezoeker en de betrokken culturele organisatie in onze regio. Het versterkt bovendien de aantrekkelijkheid van deze regio voor de vestiging van internationals en daarmee de economische vooruitgang. Daarom zetten wij het belang van internationale culturele samenwerking onverminderd op de agenda (p. 23).
 - Door de aanwezige culturele instellingen en makers, die nationaal en internationaal relevant zijn, wordt heir ook steeds meer op ingespeeld (p. 23).
 - Hier is juist die "ruimte" voor bezinning die tot nieuwe inzichten leidt, "ruimte" voor het experimenteren met nieuwe praktijken en ambachten en "ruimte" voor try-outs voor een kritisch lokaal- en internationaal publiek (p. 28).
 - Proeftuin Ruimte voor Makers: Doelen: Het op gang brengen van de (inter)nationale doorstroom en het creëren van de daarmee gepaard gaande culturele relevantie en maatschappelijke impact (p. 29).

- Wij zien zowel het zogenaamde “gecanoniseerd aanbod”, als de vele subculturen die ervoor zorgen dat onze cultuurregio zowel regionaal, nationaal als internationaal (over de grens) van betekenis is (p. 30).
- Wij zien een groter wordend publiek voor dans in de traditionele theaters, maar ook bij de festivals zoals het internationale breakdance festival – The Notorious IBE – zit veel groei (p. 30).
- Dans is een universele taal, die geen ondertiteling behoeft. In deze internationale regio is dans dan ook de discipline waar wij de grenzen van de publieksgroei gaan opzoeken! (p. 30).
- Dans: doelen: verder stimuleren van initiatieven tot internationale coproducties (p. 31).
- Film: Men wil graag samenwerken, zowel binnen als buiten de eigen sector en ook over landsgrenzen heen. Er liggen laagdrempelige kansen voor internationale coproducties met zowel België als Duitsland (p. 32).
- Film: doelen: Internationale coproducties stimuleren (p. 33).
- Film: uitwerking: Bezien of het Limburgs Film Fonds aangepast kan worden zodat internationale coproductie voor (beginnende) makers beter mogelijk wordt (p. 33).
- De Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ) heeft als doel de ‘culturele factor’ in het zo kenmerkende Zuid-Limburg naar een hoger en relevanter niveau brengen, dat wil zeggen met een lokale, regionale, landelijke en internationale focus, die recht doet aan de intrinsieke kwaliteit en de culturele potentie van deze regio en die bijdraagt aan een transformatieproces om het zelfvertrouwen van, de trots op de binding met deze regio te vergroten en zichtbaarder te maken (p. 38).
- De SCRZ stimuleert versterking van de regionale instellingen richting nationaal en internationaal niveau (p. 39).
- De SCRZ stimuleert: voorzieningen van regionale en/of (inter)nationale uitstraling passend bij dit makersklimaat, dit publiek en deze identiteit (p. 39).
- Maar de euregionale positie van Zuid-Limburg blijft een niet weg te denken aspect voor de culturele dynamiek en biedt volop kansen voor kunstenaars waar het gaat om internationale samenwerking, afzetmarkt en publieksbereik (p. 41).
- Kunst & cultuur verruimen en verbreden daarmee de regionale oriëntatie, en kunnen moeiteloos de provinciegrenzen overschrijden en zowel een nationale als internationale uitstraling bewerkstelligen. Regionale oriëntatie is niet synoniem aan provincialisme: het is de zoektocht naar thema’s, geworteld in de regio, waarin een breed en divers publiek zich kan herkennen en zich toe kan verhouden, ook tot anderen (p. 44).
- Cultura Nova, De Nederlandse Dansdagen [...] Jeugdsymfonieorkest Amikejo: het zijn allemaal succesvolle evenementen met een (inter)nationale uitstraling en (deels groeiende) regionale inbedding (pp. 44-45).

- Onder de titel Murals presenteert Heerlen een uitgebreide collectie van kleurrijke schilderijen en graffiti op muren in de stad, vooral in het centrum. Hiermee geeft de stad nadrukkelijk ruimte aan street-art en urbane kunst. Er is ook een wandelroute uitgezet. Inmiddels krijgt Murals nationale en internationale erkenning (p. 53).
- Denken vanuit een verblijfsregio veronderstelt de aanwezigheid van krachtige lokale organisaties. Wanneer je grote namen uit het internationale culturele veld naast jonge talent en mid-career-makers culturele gastvrijheid wilt bieden, moet je sterk georganiseerd zijn. Daar zit meteen ook de belofte in voor deze regio, de surplus (p. 55).
- VIA ZUID, Limburgs talentenmakelaar in de podiumkunsten, is een netwerkorganisatie, een innovatief werkend, verbindend en coproducerend platform voor de podiumkunsten, werkend vanuit Limburg, in verbinding met de (internationale) grensprovincies en de rest van Nederland (p. 56).
- Hierbij wordt rekening gehouden met nieuwe maakpraktijken en wordt ook over de grens gekeken door deelname van MAD-faculty Genk en Clap! Liège (p. 58).
- Cultura Nova is bovendien een belangrijk platform voor jong talent, maar haalt ook interessante nationale en internationale voorstellingen en kunstenaars naar Limburg (p. 63).
- De internationale ligging van Zuid-Limburg, zoals boven omschreven, is uniek in Nederland: omgeven door drie taalgebieden, en meer nog: omgeven door grote steden met een potentieel aan publiek (p. 64).
- De poppodia in Zuid-Limburg maar ook Parkstad Popstad en festivals als Pinkpop en Cultura Nova tonen aan dat er op verschillende manieren internationaal kan worden samengewerkt en meer publiek kan worden bereikt (p. 64).
- Expeditie Peter Pan van Het Laagland mag een internationale hit worden genoemd en is in het Duits en het Engels gespeeld door de Laagland-cast (p. 64).
- Zuid-Limburg kan de springplank zijn naar een buitenlands publiek en andersom kan Zuid-Limburg de springplank worden voor buitenlandse acts of voorstellingen naar de rest van Nederland (p. 65).
- Aan de internationale postacademie Jan Van Eyck nemen elk jaar 40 deelnemers vanuit de hele wereld deel. Die stuwten elkaar, Limburg en Nederland tot een grotere hoogte (p. 65).
- Hun talent wordt opgepikt door Marres, [...], en ook elders in Nederland en in het buitenland (p. 65).
- Tot de topvoorzieningen behoort enerzijds het gespecialiseerde aanbod zoals klassieke muziek, musea voor moderne en/of oude kunst, meerdere podia vaak met specifiek aanbod, kunstvakopleidingen, grote instellingen voor cultuureducatie, anderzijds de instellingen met een nationale en/of internationale functie en uitstraling (p. 68).

- Wij beperken ons per keten, vanwege de compatibiliteit, tot vijf strategieën: opleiding, productie, presentatie, publiek, internationalisering (p. 69).

Stedendriehoek

- Hoewel er geen kunstvakopleidingen zijn, kent de regio een maakcultuur, een voedingsbodem voor experiment en talenten van internationaal niveau (p. 3).
- De regio beschikt over unieke voorzieningen met toegevoegde waarde op de kunstvakopleidingen met nationale en internationale uitstraling (p. 5).
- Theaterschip Deventer: theater maken voor en met jongeren in samenwerking met o.a. productiehuis Kameroperahuis Zwolle, Dansnetwerk Oost, en andere partners in binnen en buitenland (p. 5).
- Met de proeftuin Talentontwikkeling sluiten de initiatiefnemers aan bij de internationale opmars van New Pedagogies Deep Learning binnen het (voorgezet) onderwijs en maken zij gebruik van Peer2Peer learning (p. 9).
- Specifieke aandacht vragen wij in dit verband voor de financiering van de nationale jeugdorkesten, die bij hun subsidieaanvragen bij de landelijke fondsen stuiten op criteria die niet aansluiten op doel en werkwijze van deze landelijk podiumkunstorganisaties met een nationale en internationale rol op het vlak van talentontwikkeling, aansluitend op de conservatoria in Nederland en daarbuiten (p. 10).

Twente

- Juist in een tijd waarin de wereld een 'global village' wordt, juist in een tijd waarin iedereen met iedereen verbonden raakt, is het belangrijk om als regio nationaal en internationaal verbonden te zijn. Zodat Twente klaar is voor de toekomst (p. 14).
- Zo zijn in en rond de Twentse steden diverse landelijk en internationaal gerenommeerde instellingen gevestigd en zijn tot in de haarvaten van de regio tal van amateurkunstverenigingen actief (p. 15).
- Tradities als het paasvuur worden door de gehele regio gedragen en in stand gehouden. Daarnaast is er een natuurlijke relatie met Duitsland, evenals met de rest van de wereld, met name door de aanwezigheid van de grote BIS-instellingen (p. 15).
- Twente is niet alleen sterk in de tradities en het rijke verenigingsleven, maar is ook een grote nationale en internationale speler als het aankomt op technologische vernieuwing en innovatie (p. 27).
- Daarom investeren wij in voorzieningen die zich specifiek bezighouden met de meer technologische kant van de kunst; de e-cultuur. Deze voorzieningen kunnen broedplaatsen zijn, waar verschillende disciplines uit kunst en technologie elkaar ontmoeten en samenwerken. Een structureel platform op dit gebied is daarbij

noodzakelijk. Een plek waar de resultaten van de kruisbestuivingen die plaatsvinden in de broedplaatsen, evenals de landelijke en internationale resultaten en ontwikkelingen getoond kunnen worden (p. 28).

- Door onderdeel te zijn van een landelijke infrastructuur, kan een dergelijk platform voor een langere periode programmeren en aanhaken bij landelijke en internationale ontwikkelingen (p. 28).
- In de grenzeloosheid van Twente willen wij de komende jaren verder investeren. Een kwalitatief hoogwaardig cultureel ecosysteem is daarvoor van grote invloed. Daarmee kunnen we ons en naar de rest van Nederland en het buitenland profileren en tegelijkertijd de aantrekkingskracht en het vestigingsklimaat van de regio versterken (p. 31).
- De BIS-instellingen zijn knooppunten in een nationaal en internationaal netwerk. Juist die knooppunten zijn van eminent belang in een tijd waarin de verknoping van een regio met de hele wereld topprioriteit is. De instellingen zijn daarom een lifeline naar de toekomst van deze regio (p. 32).
- De kennis die zij hebben, op landelijk en internationaal vlak, maar ook over de sector en het publiek, kunnen zij ter beschikking stellen aan kleinere instellingen (p. 32).
- Ook kan op nog een andere wijze het profiel van Twente meer zichtbaar worden gemaakt, zowel landelijk als internationaal (p. 33).
- Natuurlijke ambassadeurs spelen hierin een belangrijke rol. Een voorbeeld zijn de studenten die zich tijdelijk in Twente vestigen. Maar ook internationale studenten kunnen als ambassadeur fungeren voor Twente. En niet in de laatste plaats de landelijke instellingen die in Twente actief zijn, de BIS-instellingen (p. 33).
- De activiteiten in het Balengebouw kunnen rechtstreeks via beeld, geluid en print bij de inwoners thuis worden gebracht. Nationaal en internationaal worden de ontwikkelingen binnen de Newsroom gevolgd (p. 34).

Utrecht

- Alternatieve festivals, internationaal gewaardeerde festivals, een bloeiende festivalcultuur kortom (p. 5).
- Met als doel: een sterke, herkenbare regiocultuur – of culturele regio – met landelijke uitstraling en van (inter)nationaal belang, nu en ook in de toekomst (p. 5).
- Het aanbod aan (inter)nationaal gerenommeerde en vernieuwende festival voor specifieke doelgroepen is groot, de kwaliteit is hoog. Voorbeelden zijn Le Guess Who?, Festival Oude Muziek, SPRING, Gaudeamus en Into the Woods (pp. 8-9).
- Verschillende festivals in Utrecht koppelen jonge makers aan een internationaal speelcircuit. Dit is een unique selling point van zowel Utrecht als Amersfoort. In die

context ligt de nadruk vooral op artistieke en de ontplooiing van young professionals (p. 14).

- Vanzelfsprekend concentreert de cultuur zich in het stedelijke gebied. Daarin vallen een aantal brandpunten te onderkennen, al dan niet van (inter)nationaal belang die we hier graag willen benoemen (p. 21).
- Utrecht onderscheidt zich bovenal op het gebied van klassieke muziek. Zowel in de oude muziek als in de hedendaagse gecomponeerde muziek heeft de regio een naam hoog te houden. Toonaangevend en internationaal vermaard zijn het Festival Oude Muziek, Gaudeamus Muziekweek en de Omroeporkesten (Radio Filharmonisch Orkest en Groot Omroepkoor) (p. 21).
- Het Amersfoort Jeugdorkest heeft internationale status (p. 21).
- Toonaangevend is Le Guess Who?, het wereldwijd geroemde festival voor avontuurlijke muziek, dat zeker een prominente plek verdient in het cultuurstelsel (p. 21).
- In de muziek neemt TivoliVredenburg een bijzondere positie in, regionaal en internationaal (p. 22).
- TivoliVredenburg geeft als internationaal toonaangevend muziekpaleis een grote impuls aan de stad als muzieksector (p. 22).
- TivoliVredenburg biedt zowel de internationale top van makers als (lokaal) opkomend talent en alles wat daartussen zit een podium (pp. 22-23).
- Dansgroep Unbreakable uit Amersfoort scoort internationaal en won afgelopen zomer het WK Streetdance (p. 25).
- Bijzonder aan Utrecht zijn de kritische en eigenzinnige kunstpodia. BAK (basis voor actuele kunst) is in dat aanbod internationaal koploper (p. 25).
- Utrecht heeft een sterke, internationale gerenommeerde gamesector waarbij de Dutch Game Garden een belangrijke kraamkamer is (p. 25).
- Ook op het gebied van animatie is de stad toonaangevend. Het Holland Animation Festival (HAFF), een terugkerend animatiefestival in Utrecht, heeft internationale bekendheid en aantrekkingskracht (pp. 25-26).
- In 2018 werd Utrecht benoemd tot 'Unesco City of Literature'. De stad is daarmee de enige Nederlandse deelnemer aan het wereldwijde netwerk van 'creative cities' (p. 26).
- Grootschalige amateurevenementen met een internationale reikwijdte zijn er ook, zoals Europa Cantat en de European Brass Band Competition (p. 26).

We the North

- Zo regionaal als onze roots, zo internationaal is ons denken (pp. 18-21).
- Het Drents Museum is een succesvol museum van internationale allure die een verrijkende ervaring biedt aan zoveel mogelijk mensen (p. 23).

- Kunst moet daarom een vanzelfsprekende plek hebben in onze regio, op alle niveaus, van de internationale top tot de amateurs in de basis (p. 28).
- Into Nature is een tweejaarlijkse kunstexpeditie door het Drentse landschap met werken van internationaal aansprekende kunstenaars (p. 30).
- Daarnaast ondersteunen de landelijke fondsen een aantal instellingen en gezelschappen en financieren de lokale overheden de lokale en regionale instellingen, gezelschappen en amateurverenigingen. Zoals een aantal musea van internationale naam en faam die wij geheel zelf financieren. Denk aan het Groninger Museum, het Drents Museum en het Fries Museum (p. 36).
- Station Noord ondersteunt nieuwe theatermakers om in het Noorden hun talenten te ontwikkelen en hun carrières op gang te brengen. Het netwerk bestaat uit veertien (inter)nationaal opererende podiumkunstorganisaties met sterke regionale wortels (p. 37).
- De BIS-instellingen vormen een Noordelijke basisinfrastructuur met landelijke uitstraling en landelijke dan wel internationale ambitie (p. 46).
- Noorderlicht toont met documentaire fotografie elke keer weer de wereldwijd urgente thema's voor publiek in binnen- en buitenland en verbindt het globale met het lokale (p. 50).
- Oerol is een internationaal gevierd festival dat zo veel meer is dan alleen een festival met vaste partners in de regio (p. 50).
- Met een internationale reikwijdte zoals het recent door Oerol geïnitieerde en gehonoreerde Europese samenwerkingsprogramma LAND waar kunst in kwetsbare kunstgebieden centraal staat (p. 50).
- Vanuit een stevig eigen cultureel bewustzijn tonen de instellingen in het noorden internationale ambities, waarbij ze vaak ook kijken richting onze noorderburen Scandinavië en oosterburen in Duitsland (p. 50).
- Een ander aansprekend voorbeeld is het programma van het NNO rond de muziek van Johan de Meij, internationaal een van de grootste componisten voor de blaasmuziek, waarin lokale amateurblaasorkesten een deel van het programma verzorgen (p. 51).
- De beperkte hoeveelheid landelijk gesubsidieerde instellingen maakt ons kwetsbaar: wat als er een instelling wegvalt? Internationaal opererende organisaties kunnen niet gedijen op het hoogste niveau zonder voldoende landelijke steun (p. 56).
- Eurosonic Noorderslag: ESNS is hét platform voor Europese muziek. Het enige evenement ter wereld dat exclusief over Europese muziek gaat (p. 58).
- De missie van ESNS is dan ook om de aandacht voor Europese (pop)muziek en de internationale circulatie van de artiesten die deze muziek maken te vergroten (p. 58).
- ESNS streeft ernaar internationale carrières van opkomende acts te kickstarten door ze een podium te bieden en te ondersteunen (p. 58).

- Oerol speelt een internationale voortrekkersrol op het gebied van landschapstheater als nieuwe stap in de ontwikkeling van locatietheater (p. 60).
- Het festival (Oerol) biedt makers – van veelbelovend tot gearriveerd, uit binnen- en buitenland – een openluchtlaboratorium én podium voor hun nieuwe werk (p. 60).
- Vierde proeftuin: Meertaligheid → Stappen die nodig zijn om dit te organiseren: We bestendigen internationale coalities en netwerken waarin makers hun werk kunnen delen. Omdat het veel interessanter is om vanuit de eigen omgeving spannende (inter-)nationaal interessante kunstprojecten te ontwikkelen en te presenteren (p. 74).
- Bovendien streven we naar internationalisering van bestaande netwerken (p. 80).
- NNT/ Club Guy&Roni: De splendid isolation van het Noorden, het aanwezige culturele klimaat, de internationale blik, de open samenwerkingscultuur en een nieuwsgierig en internationaal publiek vormen een inspirerende basis voor de ambities van komende jaren (p. 88).
- Het 100-jarige nationale Keramiekmuseum Princessehof, het enige rijksmuseum van het Noorden verbindt Oost en West, verleden en heden, toegepaste en beeldende kunst met een groeiend nationaal en internationaal publiek (p. 88).
- Keramiekmuseum Princessehof: Het museum versterkt voortdurend zijn internationale netwerk en trekt steeds meer internationale bezoekers (p. 88).
- Keramiekmuseum Princessehof: De ambitie is twee grote internationale tentoonstellingen per jaar, uiteraard met bijhorende nationale en internationale promotie (p. 88).
- Tryater: meertalig theatergezelschap: Omdat Tryater in het Friese taalgebied het enige structureel gefinancierde gezelschap is, neemt Tryater een grote verantwoordelijkheid voor het artistieke klimaat van de podiumkunsten in Friesland: in educatie, talentontwikkeling van professionele makers en schrijvers in het Noorden, het opleiden van Friestalige acteurs, het ondersteunen van amateurs en het opbouwen van een internationaal netwerk m.b.t. meertaligheid in theater (p. 88).
- Het Houten Huis: Door onze sterke landelijke positie zorgen we ervoor dat interessante theatermakers en jong talent naar het Noorden komen en dat internationale partners met HHH willen samenwerken (p. 88).
- Het Houten Huis: Door nationaal en internationaal met gerenoveerde partners samen te werken, blijven we onszelf uitdagen en gelaagde voorstellingen maken (p. 88).
- Oerol: We sturen daarbij op actuele thema's die in onze regio spelen (local) maar voor de wijdere wereld van belang zijn (global) (p. 89).
- Oerol: Met beleid waarin de verbinding nieuwe kunst (in de breedte) en publiek centraal staat op internationale en grote schaal is het logisch dat Oerol in de BIS zit (p. 89).

- Noorderzon Performing Arts Festival Groningen: Interdisciplinair podiumkunstenfestival, (artistiek) stevig verbonden met internationale, maar ook zeker regionale en lokale netwerken (p. 89).
- Noorderzon Performing Arts Festival Groningen: In omvang wil Noorderzon niet groeien, in lokale en internationale betekenis en verdieping wel (p. 89).
- Noorderzon Performing Arts Festival Groningen: Een duidelijker loket met een toereikend budget voor het internationale festival Noorderzon zou zeer gewenst zijn, dat rekening houdt met reis- en transportkosten, hotelkosten en het onderhouden van een relevant internationaal netwerk en positie (p. 89).
- Explore the North: Wij presenteren noordelijke kunstenaars in een internationale omgeving, internationale kunstenaars in het Fryslân van nu (p. 89).
- Eurosonic Noorderslag: Om de internationale koppositie van ESNS te behouden pleiten wij nadrukkelijk voor een positie voor ESNS in de landelijke Basisinfrastructuur (p. 89).
- Huis voor de fotografie Noorderlicht: Noorderlicht heeft zich ontwikkeld tot een maatschappelijk geëngageerde organisatie die alle vormen van fotografie inzet voor haar beeldverhalen. Daarmee is Noorderlicht een internationaal podium voor alle kunstenaars die fotografie inzetten voor de verbeelding van hun betrokkenheid bij de maatschappij (p. 89).
- Oranjewoudfestival: Het festival verbindt uitersten met elkaar, zoals een internationaal kwaliteitsniveau en laagdrempeligheid, traditie en vernieuwing, internationalisering en lokale verbondenheid (p. 90).
- In 2021 wenst Jonge Harten een festival te zijn dat zowel lokaal als (inter)nationaal opvalt door de vooruitstrevende manieren waarop zij verbindingen legt met de breedte van de nieuwe generatie: een inclusief publiek (qua gender, culturele achtergrond en opleidingsniveau) (p. 91).

Zeeland

1. Samen in Zee (2): Het cultuurprofiel van Zeeland:

- Wij gaan ervan uit dat niet alles op het gebied van cultuur in Zeeland aanwezig hoeft te zijn. Zeeuwse steden en regio's zien we als complementair in plaats van concurrerend en hetzelfde geldt voor voorzieningen in de ons omringende regio's. Samenwerking is daarbij uiteraard cruciaal. Binnen onze visie op cultuur bevorderen de volgende voornemens die samenwerking: 6. Internationalisering: onze internationale culturele banden aanhalen, dichtbij en ver weg (p. 3).
- Een ander direct gevolg van onze ligging is onze internationale oriëntatie. Zeeland geldt van oudsher als overgangsgebied tussen Holland en Vlaanderen op het gebied van taal

en cultuur. En door onze ligging aan open zee werd Zeeland een uitvalbasis voor pioniers en handelaren over de hele wereld (p. 7).

- Zeeland is intiem. Niet alleen door schaal, ook door sfeer. Zelfs grote, internationale festivals voelen hier vriendelijk, vertrouwd, toegankelijk en laagdrempelig (p. 7).
- Onze steden zijn al even intiem. Er is veel stedelijke kwaliteit, maar het wordt nergens onpersoonlijk of massaal. De internationaal geconstateerde toenemende populariteit van de kleine grote stad hangt daarmee samen (p. 8).
- Grensverleggers ondersteunt projecten met bovenlokaal publieksbereik die leiden tot duurzame verbanden tussen cultuurmakers uit Vlaanderen en één of meerdere Nederlandse grensprovincies (pp. 14-15).
- Stip op de horizon voor wat betreft internationale samenwerking op tal van terreinen, is de herdenking van 700 jaar Vrede van Parijs in 2023. Dan staan we stil bij 700 jaar vrede tussen Holland en Vlaanderen; de laatste vijandelijkheden gingen acht eeuwen geleden om zeggenschap over Zeeland (p. 15).
- Uiteindelijk doel is integrale intensieve samenwerking in de breedste zin van het woord. Tussen steden en regio's tussen sectoren als cultuur, toerisme, horeca, sport, food, retail, openbaar vervoer, onderwijs etc. én internationaal met de grote stedelijke gebieden om ons heen (p. 23).

2. *Samen in Zee: Cultuur als pijler van stedelijke aantrekkelijkheid in Zeeland:*

- Goes: Vanwege de centrale ligging zijn er veel stedelijke voorzieningen: onderwijs- en zorginstellingen, een breed cultuuraanbod met een theater, een poppodium met filmhuis, een bioscoop, een bibliotheek, een museum, een internationaal georiënteerde galerie en de Zeelandhallen, de grootste evenementenlocatie van Zeeland (p. 7).
- Middelburg: De stad heeft de Vleeshal (internationaal centrum voor beeldende kunst), een schouwburg, twee kleinere theaters, een filmhuis en een poppodium, is de thuishaven van het Zeeland Nazomerfestival en heeft met het Zeeuws Museum, het Zeeuws Archief, de Zeeuwse Concertzaal en de ZB (Planbureau en Bibliotheek van Zeeland) belangrijke cultuuraanbieders in huis (p. 9).
- De laatste jaren laat Middelburg vooral in horeca en detailhandel een zekere stedelijke eigenwijsheid zien. Minifestivals, een bijzondere en grootse invulling van de landelijke Nacht van de Nacht, de Stadsfeesten, Culikaravaan en, om een voorbeeld te noemen, wekelijks band van internationaal niveau in het gratis toegankelijke Kaffee 't Hof (p. 9).
- Vlissingen: Met wat lef, een uitgekookte integrale visie en extra inspanning op promotioneel niveau lonkt internationale aandacht voor deze potentiële culturele broedplaats aan zee (p. 9)
- De Zeeland Film Commission werkt samen met Cinecity (een van de grootste bioscopen van Nederland) en het internationaal filmfestival Film by the Sea (p. 14).

- Zeeland heeft weinig projecten die stevig met Rijksgeld worden gesteund. Ook voor het participeren in internationale projecten heeft Zeeland het moeilijker. Terwijl juist daar door het onderscheidende karakter van de ligging van onze provincie kansen liggen. Er ligt een belangrijke taak voor ons om onze specifieke Zeeuwse situatie landelijk en internationaal beter onder de aandacht te brengen (p. 17).
- Het uitbouwen van de kracht van Zeeuwse festivals met (inter)nationale uitstraling zoals Concert at Sea, Zeeland Nazomerfestival, Vestrock en Film by the Sea; zee & land als decor en inspiratiebron (p. 19).
- Het vestigen van een dependance van een bekend (inter)nationaal museum dat past bij de Zeeuwse kracht en het jaarlijks naar Zeeland halen van een grote expositie (p. 19).
- Wij willen het Rijk vragen ons te steunen om initiatieven op gebied van culturele diversiteit van de provinciale kantlijn naar het hoofdpodium te krijgen, bijvoorbeeld door te zorgen voor aansluiting bij landelijke of internationale initiatieven (p. 22).
- We vragen het Rijk ons streven te steunen om de provincie internationaal op de kaart te zetten als culinaire topbestemming, specifiek in relatie tot cultuur; eetcultuur en culturele activiteiten zijn hier tenslotte al nauw verweven en kunnen juist als 'package deal' internationaal tot de verbeelding spreken (p. 22).
- Er zijn bijvoorbeeld wereldwijd talloze straatfestivals, maar nergens zo pal aan zee als Festival Onderstroom in Vlissingen (p. 23).
- In Zeeland geen grote internationaal belangwekkende gezelschappen, musea, festivals (p. 24).

Zwolle

- Voorbeelden van Grensontkennend in Zwolle & de regio: Internationale Hanzedagen: een jaarlijks evenement van Europese Hanzesteden in steeds een andere Hanzestad met als doel elkaar te ontmoeten en de steden te promoten (p. 10).
- IJsselbiënnale, een internationale kunstroute van Kampen tot Doesburg aangevuld met een activiteitenprogramma van musea, andere culturele instellingen en kunstenaars (p. 11).
- Een verhaal waar de inwoners trots op (kunnen) zijn en waardoor ze een sterkere binding hebben met de geschiedenis en de identiteit van de regio en hun woonplaats. Dit versterkt niet alleen de binding van de regiobewoners met de regio, maar maakt de regio aantrekkelijk voor bezoekers van buiten, vanuit de rest van Nederland en uit Duitsland (p. 19).
- Hiermee bereiken we een breed publiek – lokaal, regionaal, nationaal en internationaal (p. 19).

- Hanze Klassiekers is een jaarlijks rondreizend festival/carrousel van verhalen en concerten langs de Hanzesteden, beginnend met de vijf Hanzesteden in Overijssel (Kampen, Hattem, Hasselt, Deventer en Zwolle), gevolgd door de Gelderse Hanzesteden (Doesburg, Elburg, Harderwijk en Zutphen) en daarna over de grenzen naar Duitsland en België (p. 24).
- Identiteit in een globaliserende wereld → Ook hier heeft de trend naar globalisering een tegentrend. Het lokale antwoord op globalisering is glocalisering: als reactie op de internationalisering en mondialisering is het eigen culturele karakter van steden en regio's een aandachtspunt en onderwerp van programmering en marketing. In de eigen regio is meer ruimte voor de eigen identiteit dan in abstractere mondiale verbanden. En glocalisering heeft een voor het bedrijfsleven en de lokale economie belangrijk effect: cohesie in de regio. Glocalisering vertaalt zich ook naar de herwaardering van de streekeigen cultuur, volkscultuur, erfgoed en/of geschiedenis. Ook is steeds vaker te zien dat instellingen een sterke band aangaan met de eigen stad of regio en hun programmering daarop afstemmen om een structureel sterke verbinding aan te gaan met een stad of regio, zowel qua programmering als qua publieksbereik (p. 29).